

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Habip CENGİZ

MUŞ İLİNDE SİHİR VE BÜYÜ UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Habip CENGİZ

MUŞ İLİNDE SİHİR VE BÜYÜ UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Canser KARDAŞ

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
ÖN SÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜSEL KAVRAMLAR

1.1. TILSIM.....	6
1.2. NAZAR.....	7
1.3. RUKYE.....	9
1.4. EFSUN (AFSUN).....	10
1.5. BAĞLAMA (BAĞÇILIK).....	11
1.6. BAKICILIK (AKICI).....	12
1.7. KEHANET VE KÂHİN.....	13
1.8. FAL.....	14
1.9. MUSKA.....	15
1.10. GAYB.....	16
1.11. BÜYÜ VE BÜYÜCÜ.....	16
1.12. BÜYÜ TASNİFLERİ.....	18
1.12.1. Ak Büyü.....	19
1.12.2. Kara Büyü.....	19
1.12.3. Aktif Büyü.....	20
1.12.4. Pasif Büyü.....	20
1.12.5. Temas Büyüsü.....	20
1.12.6. Taklit Büyüsü.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ UYGARLIKLARDA VE BAZI SEMAVİ DİNLERDE BÜYÜ

2.1. MISIR VE MEZOPOTAMYA'DA BÜYÜ.....	22
2.2. SÜMERLİLER VE HİNTLİLERDE BÜYÜ.....	23
2.3. ANTİK ROMA VE ANTİK YUNANDA BÜYÜ.....	24

2.4. ESKİ TÜRKLERDE BÜYÜ VE ŞAMANİZM.....	25
2.5. BAZI SEMAVİ DİNLERDE BÜYÜ.....	26
2.6. İSLAMİYET’TE BÜYÜ.....	26
2.7. MUSEVİLİKTE BÜYÜ.....	27
2.8. HRİSTİYANLIKTA BÜYÜ.....	28
2.9. MODERNİZM SONRASI BÜYÜ, DİN VE BİLİM TARTIŞMALARI.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUŞ İLİNDE BÜYÜ UYGULAMALARI

3.1. DOĞUM VE HAMİLELİK İLE İLGİLİ BÜYÜSEL UYGULAMALAR.....	33
3.2. KÜÇÜK YAŞTAKİ ÇOCUKLAR İÇİN YAPILAN BÜYÜLER.....	39
3.3. İKİ KİŞİYİ AYIRMAK İÇİN YAPILAN BÜYÜLER.....	42
3.4. BAĞLAMA BÜYÜSÜ.....	47
3.5. KISMET AÇMA, DİLEK BÜYÜLERİ.....	51
3.6. HASTALIKLARDAN KORUNMA BÜYÜLERİ.....	54
3.7. HAYVANLARLA İLGİLİ BÜYÜLER.....	58
3.8. DEFİNE İLE İLGİLİ BÜYÜ.....	60
3.9. CİNLER VE BAZI KÖTÜ RUHLARLA İLGİLİ BÜYÜLER.....	61
3.10. DİĞER BÜYÜLER.....	63
3.11. NAZARDAN KORUNMA YOLLARI.....	65
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	79

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MUŞ İLİNDE SİHİR VE BÜYÜ UYGULAMALARI

Habip CENGİZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Canser KARDAŞ

2023, 98 sayfa

Varlığı insanlık tarihi ile eşdeğer olan büyü ve büyüsel uygulamalar, insanların gücünün yetmediği ya da son çare olarak yapmış oldukları uygulamalardır. Geçmiş ilkel insanlara ve antik dinlere kadar büyü ve büyüsel uygulamalar günümüze kadar varlığını korumuştur. Anadolu coğrafyasında yaşanan din değişiklikleri, savaşlar, göçler vb durumlar büyüsel uygulamaları, araç ve gereçleri ve bir takım ayinleri günümüze kadar getirmiştir.

Dini inançlarla iç içe geçmiş olan büyüsel uygulamalar canlılığını devam ettirmektedir. Günümüzde gelişen teknoloji ve bilimsel çalışmalara rağmen büyüye olan inanış varlığını korumaktadır. Halk arasında yaygın olmakla birlikte teknolojik gelişmelere ayak uydurmuş, son zamanlarda medyumculuk, falcılık vb. ritüeller sosyal medya platformlarında ya da televizyon programlarında yapılmaktadır.

İnsanların bilinmeyene karşı merakı, büyüün içerisindeki sırlar, tabiata üstün gelme arzusu gibi nedenlerden dolayı büyü, doğumdan ölüme kadar toplumun her bireyini büyüsel uygulamalara itmektedir. Muş'ta yaptığımız saha çalışmaları ve bu çalışmalardan elde ettiğimiz veriler, büyüün hala farklı ad ve uygulamalarla Muş'un gündelik yaşamının bir parçası olduğu ve varlığını canlı bir şekilde devam ettirdiğini göstermektedir.

Genel olarak bu çalışmada büyüün ne olduğu, tarihsel arka planı, semavi dinlerde büyüün yeri ile günümüz Muş ilinde varlığını koruyan büyüsel uygulamalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyü, Muş, Büyüsel Uygulamalar, Halk Anlatıları.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
MAGIC AND MAGIC APPLICATIONS IN MUŞ

Habip CENGİZ

Advisor: Assistant Prof. Canser KARDAŞ

2023, Page: 98

Magic and magical practices, whose existence is equivalent to the history of humanity, are practices that people cannot afford or have done as a last resort. Magic and magical practices have survived to the present day, dating back to primitive people and ancient religions. Situations such as religious changes, wars, migrations, etc. experienced in the Anatolian geography have brought magical practices, tools and equipment and some rituals to the present day.

Magical practices intertwined with religious beliefs continue their vitality. Today, despite the developing technology and scientific studies, the belief in magic maintains its existence. Although it is common among the people, it has kept up with technological developments, and recently rituals such as psychic, fortune-telling, etc. are performed on social media platforms or television programs.

Due to reasons such as people's curiosity towards the unknown, the secrets in magic, and the desire to overcome nature, magic pushes every individual of the society from birth to death to magical practices. The field studies we have done in Muş and the data we have obtained from these studies show that magic is still a part of the daily life of Muş with different names and practices and continues its existence.

In general, in this study, what magic is, its historical background, the place of magic in monotheistic religions and the magical practices that maintain their existence in today's Muş province will be discussed.

Key Words: Magic, Mus, Magical Practices, Folktales.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bknz	:	Bakınız
Çev	:	Çeviren
KK	:	Kaynak Kişi
MÖ	:	Milattan Önce
Vb	:	Ve benzeri

ÖN SÖZ

Büyü ve sihir insanoğlunun var olmasından günümüze kadar varlığını korumuştur. Eski uygarlıklarda bilinen, uygulanan ve uygulamaları değişerek günümüzde de varlığını korumaktadır Tüm semavi dinlerde yıkıcı etkisinden dolayı yasaklanmış olan büyü, sihir, büyücülük faaliyetleri yasaklara rağmen insanların kendilerini güvenceye alma istekleri, doğa olaylarına hükmetme düşünceleri, hastalıklara karşı koyma istekleri onları sihir ve büyüye itmiştir. Büyü ve sihir yapan kişiler toplumda korkulan kişilerin olmalarının yanında saygı görmüşlerdir.

Günümüzde teknoloji, bilim, tıp gibi uygulamalar tarihin zirvesinde olmasına rağmen büyü ve sihre olan rağbet her zaman canlılığını korumuştur. Büyü ve sihir ile ilgili yazılmış kitaplar her zaman insanların ilgisini çekmiştir. İnsanoğlu hem merakını gidermek hem de içinde bulunduğu sıkıntılarından kurtulmak için büyü ve sihirle ilgili yapılmış araştırmalara yöneldiğini düşünmekteyiz.

Halk bilimi araştırmalarına baktığımızda büyü ve sihirle ilgili yapılmış birçok çalışma olmakla birlikte çok az sayıdaki çalışmada hem büyücülerle hem de büyü yapan insanlarla bire bir görüşülüp yapılan uygulamaları kayıt altına alınmış az sayıda çalışma vardır.

Muş ilinde bu çalışmayı yapmamızın amacı tarihinin çok eskilere dayanmasının yanında burada farklı dinlerden ve kültürlerden insanların yaşamış olmasıdır. Muş, ilçeleri ve köylerindeki büyü ve sihir uygulamalarının varlığı, yapılma nedenleri, yapılış şekilleri, büyü ve sihirden korunma yollarını incelemektir.

Yapmış olduğum bu çalışmada engin bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana her zaman yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. CANSER KARDAŞ'a, teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca lisansüstü çalışmamda bana yol gösteren, bilgi ve birikimlerine her zaman başvurduğum Doç. Dr. Fırat Taş'a, alan araştırmamda her zaman yanımda bulunan değerli Alev Korkut'a, Ümit Eke'ye ve aileme teşekkür ederim.

Muş-2023

Habip CENGİZ

GİRİŞ

Varlığı insanlık tarihiyle eş değer olan büyü ve sihir hemen hemen her toplumda var olmuştur. İnsanlar yaşadıkları dönemlerde üstesinden gelemedikleri bazı olayları çözmek için bir takım uygulamalara başvurmuştur. Bu uygulamaların başında büyü ve sihir gelmektedir. İlk insan her şeyden önce pratik amaçlar için doğanın gidişini yönetmeye çalışır. Bunu da dinsel törenlerle ve büyüyle doğrudan doğruya yapar. Rüzgarı, havayı, hayvanları ve ekinleri isteğine boyun eğdirmeye çalışır (Malinowski, 1964, s. 4). İnsanların bu istekleri onları büyüye ve sihre yönlendirmiş, bu konularda farklı uygulamaları geliştirmişlerdir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan büyü, hemen hemen bütün kadim uygarlıklarda var olmuştur. Toplumdaki bireyler yaşadıkları çevrede belli bir amaca ulaşmak için üstesinden gelemedikleri, tek başlarına yapamadıkları ve güçlerinin yetmediği durumlarda inandığı bazı tabiatüstü güçleri kullanmış ve bu şekilde neticeye ulaşmak istemişlerdir. Birey kimi zaman bu işi tek başına yaparken kimi zaman da eskiden şaman, kam günümüzde ise hacı, hoca, muskacı, üfürükçü, cinci, büyücü denilen ve doğaüstü güçlerle ilişkileri olduğuna inanılan kimseler aracılığıyla yapmaktadır (Bebek, 1998, s. 61). Zamana ve şartlara göre bireylerin ilgi, amaç ve ihtiyaçları değişse de büyü hem eski uygarlıklarda hem de günümüz modern toplumlarında varlığını her daim devam ettirmiştir. Tıpkı Malinowski'nin de dediği gibi "Ne kadar barbar olursa olsun dinsiz ve büyüsüz hiçbir halk yoktur."(Malinowski, 1964, s.3). Bu da bize büyüün ve sihrin tarihinin çok eskilere dayandığını göstermektedir.

İnsanların aciz ve çaresiz kaldıkları durumlarda başvurdukları büyü, çağa ayak uydurarak insanların beklenti ve amaçlarına cevap vermiş ve günümüz modern toplumlarına kadar ulaşarak varlığını korumuştur. Günümüzde maddi gelir olarak kullanılan büyü ve sihrin temelinde fayda görmek vardır.

Muş, konumu ve içerisinde barındırdığı farklı kültürlerden dolayı Muş'ta büyüsel işlemler de yoğun olarak yapılmaktadır. Bölgede çoğu kişi tarafından meslek haline getirilen büyü; başta aşk, doğum, kismet, evlilik, hastalık, nazar, kısırlık gibi konular olmak üzere hemen hemen hayatın her safhasıyla ilgili yapılmaktadır. İnsanların adli konularda yaşadıkları kaygıdan dolayı çoğu kimlik bilgilerini vermemiş bu da çalışma alanımızı zorlaştırmıştır.

Büyü ve sihir birbirinden farklı kavramlardır. Büyü kadar eski bir tarihe sahip olan sihir, geçmişten günümüze kadar büyüyle aynı anlamda kullanılsa da ikisi farklıdır. Bu farkı özellikle “sihirbaz” ve “büyücü” kavramlarından anlıyoruz. Sihir; gözü, görüntüyü aldatan, hokkabazlık, el çabukluğu ve renk yanıltmasına dayanan bir sanattır(Tanyu, 1992, s.501). Büyü, bilinen yol ve yöntemlerle elde edilmeyen şeyleri elde etmek ve belli bir amaca ulaşmak için doğaüstü güçleri kullanmadır(Örnek, 1966, s. 33).

Sihir ve büyüün farklı olmasının yanında halk arasında bu iki kavram tek bir kavramı karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Muş İli

Muş ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer almaktadır. Muş ili, 38° 29' ve 39° 29' kuzey enlemleri ile 41° 06' ve 41° 47' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Muş'un yüzölçümü 8.650 km² 'dir. Muş ilinin doğusunda Ağrı, batısında Bingöl, kuzeyinde Erzurum, güneybatısında Diyarbakır ve Batman, güneyindeyse Bitlis, bulunmaktadır(Baytar ve Doğan, 2021, s. 303).

Bünyesinde barındırdığı farklı kültürler, tarihi çok eskilere dayanan şehirlere komşu olması ve geçiş noktasında bulunması nedeniyle sosyal ve kültürel olarak gelişmiş bir toplum yapısına sahiptir. Muş toplumsal yapı olarak bünyesinde farklı kültürlerden insanlar barındırmasından dolayı kültürel bir zenginliğe ev sahibi yapmaktadır. Bu zenginlik çalışmamızda farklı uygulamalara yer vermemize neden olmuştur bu da bize malzeme zenginliğini sunmuştur.

Çalışmanın Konusu

Sihir ve büyü uygulamaları tarihi çok eski dönemlere dayanmakla birlikte ülkemizde de varlığını korumaktadır. Yapılma amacı tüm toplumlarda benzer uygulamalar olsa da inanç kültür, sosyal ve ekonomik gibi faktörlerin etkisiyle uygulamalar farklılık göstermektedir.

Ülkemizde sihir ve büyü ile ilgili yapılmış çalışmalara baktığımızda daha çok inanç bağlamında ele alındığını görmekteyiz. Halk bilimi çerçevesinde yapılan çalışmaların yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu çalışma görülen eksiklikten doğmuştur. Halk arasında var olan bu uygulamaların derlenip yazıya aktarılması halk bilimi çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Bu sebeplerden dolayı çalışmamızın konusunu insanlığın var olduğu dönemden beri varlığını korumuş ve günümüze kadar varlığını devam ettiren büyü ve sihrin ne olduğu, büyüsel kavramların neler olduğu, bazı toplumlarda büyü ve sihrin varlığı, semavi dinlerde büyü ve sihir, büyü tasnifleri ve Muş'ta büyü uygulamaları oluşturmaktadır.

Çalışma amacı olarak Muş'u seçmemizin nedeni Muş ile ilgili bu güne kadar böyle bir çalışmanın yapılmamasının yanında, kültürel bir zenginlik oluşturması, farklı inançlardan insanların bulunması, büyüsel uygulamaların halk tarafından çokça tercih ediliyor olması bizi bu çalışmayı yapmaya itmiştir. Muş'ta yapılan uygulamalar ülkemiz genelinde yapılan büyülerden farklı olması bakımından ve ilk defa derlenmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın Önemi

Sihir ve büyü, birçok ayinle ilgili ve tıbbî formülle kötü kehanetlere karşı koymak için kullanılmıştır. Mezopotamya'da büyü (Akadça: *asiputu* veya *masmassutu*), savunma amaçlı yapılmış belirli gerçekleri değiştirmeyi amaçlamış ve yüksek oranda meşru kabul edilmiştir. Eski Mezopotamyalılara göre büyü, şeytana, hayaletlere ve kötü maksatlı büyücülere karşı koymanın tek geçerli yolu olduğu inancı hâkimdi. Her ne kadar uygulama yöntemleri aynı olsa da eski uygarlıklarda büyü ve sihrî kullanan kişiler iyi ve kötü niyetli olarak ayrıma tutulmaktaydılar. Aradaki tek fark, kötü niyetli büyücülerin işlemlerini gizlice yapması; kendilerini ve çevrelerindeki büyüçülüğe karşı korumak isteyenlerin ise bunu açık bir şekilde; hatta seyircilerin önünde icra etmesiydi. Bu da yaptığımız bu çalışmayı ilginç kılmakla birlikte insanların ilgisini çekeceğine inanmaktayız.

Çalışmamıza konu olan büyü ve sihir uygulamaları halk bilimi çerçevesinde sınırlı bir şekilde incelenmiştir. Yaptığımız bu çalışmanın halk bilimi araştırmalarına katkı sağlayacaktır. Muş ili toplumsal olarak Kürt, Türk, Arap, Çerkez gibi farklı birçok milleti barındırmaktadır. Bu farklılık çalışmamızı zenginleştirmiş var olan uygulamalar derlenmiştir.

Muş büyü uygulamaları konusunda zengin bir yer olmakla birlikte okuryazar oranının düşük olması, geçmişle kültürel bağlarına bağlı olması malzeme çeşitliliğini artırmış buda bize geniş bir çalışma alanı kazandırmıştır. Muş'taki bu farklılık ve

uygulamaların çeşitliliği ülkemizin genelini yansıtacağını düşünmekteyiz.

Çalışmanın Amacı

Mezopotamya kültürü ve tarihinin bir parçası olan bizim coğrafyamızda da büyü ve sihir çok eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Bu topraklarda varlık göstermiş birçok uygarlık, toplum, din farklı şekillerde de olsa sihir ve büyüye başvurmuş; onları değişik maksatlarla kullanmıştır. Şunu da ifade etmekte fayda vardır ki tarih içerisinde en baskın olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dinlerinde de büyü ve sihir kavramlarına çokça yer verilmiş; birçok uygulama yapılmıştır.

İlk insandan bu yana böylesi ilgi gören ve kullanılmaya büyü ve sihir hakkında geniş kapsamlı bir araştırma yapmak son derece elzemdir. Bu çalışmada, sihir ve büyüün etimolojisinden türlerine, dinlerde büyü ve sihir kullanımlarından tıp ve edebiyat ile ilişkisine ve Türk mitolojisindeki karşılıklarına değinilmiştir. Bütün bunları yaparken de Muş kenti örneklem alanı olarak kabul edilmiş; elde edilen bulgular çalışmanın içeriğine uygun bir biçimde kullanılmıştır.

Bu amacı gerçekleştirmek için büyü yapan, yaptıran toplumda büyücü diye nitelendirilen kişilerle birebir görüşme yapılmış bunların verdikleri bilgiler tek tek derlenip yazıya aktarılmıştır. Bu çalışmanın ehemmiyeti açısından oldukça önemlidir. Görüşmelerden önce bazı sorular hazırladık bu sorular: Büyü nedir? Neden büyü yapılır? Kimler büyü yapar? Vb sorulara cevaplar bulmaya çalıştık. Çalışmanın bir diğer amacı ise, Muş'ta büyü uygulamaları yaygınlık kazanmakla birlikte ülkemizin her yerinde bulunan büyü uygulamalarını Muş ekseninde sınıflandırmaktır.

Çalışmanın Kapsamı

Yaptığımız bu çalışma farklı kültürel çevrede yaşayan insanların yaşadığı Muş, ilçeleri ve köylerini kapsamaktadır. Bu sınırlar içerisinde 200 kaynak kişi ile görüşülmüş ancak bazı anlatılan uygulamaların benzerliğinden dolayı sadece 80 kişinin görüşlerine yer verilmiştir.

Ortaya çıkardığı sonuç itibarı ile bu çalışmamız her ne kadar Türkiye genelini yansıtıyorsa da bu çalışma Muş, İlçeleri ve köyleriyle sınırlandırılmıştır.

Alan araştırmasında elde ettiğimiz bilgiler çalışmamızın başlangıç tarihi olan 10.07.2021 ile 20.02.2022 tarihleri arasında kapsamaktadır. Çünkü zamanla kaynak

kişilerin düşünce ve tutumları değişebilmektedir

Yöntem

Çalışmanın konusunu belirledikten sonra bu konuyla alakalı etrafımdaki insanlarla görüşme yaptıktan sonra konunun zeminliğini tespit ettim. İlginç uygulamaların olduğunu fark ettim. Daha sonra bu konuda yazılmış olan kaynakları temin ederek konuyu daha iyi kavradım.

Nelerin büyü ve sihir olup olmadığı ayırımın yaptıktan sonra kaynak kişilerimi, bu konuda bilgi sahibi olan kişilerle belli bir program da aralıklarla birtakım görüşmeler gerçekleştirdim.

“*Muş İlinde Sihir ve Büyü Uygulamaları*” başlıklı tez çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle Doğu ve Batı kültürlerindeki sihir ve büyü kavramlarını açıklamak maksadıyla literatür çalışması yapılmıştır. Bu anlamda hem bilimsel çalışmalar, kitaplar, tezler, makaleler incelenmiş; sözlü kültür unsurlarına başvurulmuştur. Bu literatür çalışmaları ışığında kavramsal ve tarihî bir çerçeve çıkarılmıştır. Ardından büyüün yaşayan ve ölü dinlerdeki yerleri incelenmiştir. Son olarak da Muş ilinde geniş bir uygulama çalışması yapılmıştır. İnsanların sihir ve büyü algıları araştırılmış; yaşayan büyü ve sihir çeşitleri incelenerek bunun toplum üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında Muş ilinde uygulanan/uygulanmakta olan büyü ve sihir yöntemleri ortaya çıkarılmıştır. Bu yöntemlerin kökenlerine dair de bilgiler verilmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜSEL KAVRAMLAR

1.1. TILSIM

Farklı kaynaklarda büyü anlamında kullanılsa da büyüden farklıdır. Tılsım sadece eşyalara yapılmaktadır. Büyü ise insanlara yapılmaktadır. İnsanların tamamen fayda amaçlı başvurdukları tılsım, Türkçe Sözlük'te: Doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç (Yücel, 2011, s. 2348).

Tılsım, sihir ve büyüden farklıdır. Çünkü sihir ve büyü insanlara yapılırken tılsım eşyalara yapılır. Sihir ve büyüde hem zarar hem fayda verme amacı varken tılsımda sadece fayda vardır. Bu farklılık büyü ve sihirden onu ayırır.

Arapça (gr.: isim) olan tılsım, çare, olağanüstü etki anlamına gelmekte olup, çoğulu, tılsımat'tır. "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü" ne göre, "sihir nevilerinden biri yerinde kullanılır bir tabirdir. Sâri hastalıkların sirayetini önlemek maksadıyla olduğu gibi insanlarla hayvanların afetlerden korunması için yapılırdı." Sözlüğün yazarı, A. Sırrı Levent'in Divan Edebiyatı'ndan naklen, tılsımı şöyle tanımlıyor: "Yıldızlardan, unsurlardan, adetlerin hassalanndan bir yardımcı ile müessir olmaktır ki, buna (tılsım) derler." Tılsım bozmak ise, mecazen önemini yitirmek, kıymetten düşürmek yerine kullanılan bir deyimdir. Tılsım bozmanın konumuzu ilgilendiren anlamı ise, büyüün, büyüsel işlemin etkisini yitirmesi demektir(Örnek, 1966, s. 30).

Bilinen en eski dönemlerden beri var olan büyüler çeşitli törenler ve tılsımlar vasıtasıyla gerçekleştirilirdi. Bu yüzden büyü, tılsım, ayin ve aynı amaçlarla kullanılan nesnelere aynı yaşıttır(Malinowski, 2000, s. 74). Tılsımın sihir ve büyü anlamında kullanılmasının temel nedenlerinden biri köken olarak aynı zamanda ortaya çıkmalarıdır.

Tılsımlar, insanları koruyabileceğine ya da uğur getirebileceğine inanılan, doğal veya insanlar tarafından yapılmış maddelerdir. Tılsımlar değerli taş, metal, hayvan dişi ve pençesi, melek ve peygamber isimleri ve bitki gibi pek çok farklı materyallerdir. Tılsımların etkisinin tabiattaki güçlerle ilişkilerinden, dinî çağrışımlardan ya da uğurlu kabul edilen bir zaman diliminde törensel biçimde hazırlanmalarından doğmuş olabileceği düşünülmektedir(Sipahi, 2006, s. 9).

Eski Türk kültüründe her türlü bela ve afetlere karşı koruyucu etkisine inanılan

muska ve tılsım âdeti yaygındı. VIII – XIV. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'da, aralarında Budist ve Maniheist Türklerin de yaşadığı bölgede yapılan arkeolojik kazılarda, tılsımlar, muskalar, üzerinde afsunlu formüller yazılı levhalar ve tahta materyaller bulunmuştur(Sipahi, 2006, s. 13). Bu da varlığını eskilere dayandırmakla birlikte Türk toplumlarında tılsımın önemini göstermektedir.

İnsanların eşyalara bir takım anlamlar yüklemesi onu büyü ile özdeşleştirilmesi ve bunlardan fayda sağlama düşüncesi her zaman var olmuştur.

Günümüzde ise bazı uygulamalarda tılsımlar, zararlı etkileri uzaklaştırıcı olmaktan çok, taşıyıcısına mutluluk ve başarı getirecek bir uğur eşyası olarak düşünülmektedir (Sipahi, 2006, s. 10). Büyü ve benzeri maksatlarla yazdırılan ve tılsım gücüne inanılan bazı nüshaların/muskaların yol kavşaklarına gömülmesi ve böyle yapılırsa tesir gücünü göstereceğine inanılması, eski Türk inançlarında bulunan yol iyisinin memnun edilmesi amacıyla yapılmaktadır(Kalafat, 1999, s. 88).

1.2. NAZAR

Göz değmesi, Göze gelmek gibi anlamlarda kullanılır. İnsanlar üzerindeki yıkıcı etkisinden dolayı büyü ile ilişkili olan nazar geçmişte büyü ile hemen hemen aynıdır.

Büyüyle ilişkili olup büyü'nün bir çeşidi olarak kabul edilen nazar, önceleri kem göz ya da isabet-i ayn olarak tanımlanırdı. Aslı Arapça olan bu kelime günümüzde bakma, bakış, göz atma, göz değmesi gibi kelimelerle tabir edilmektedir(Püsküllüoğlu, 2004, s. 965).

Farklı anlamlarda kullanılan nazar terim olarak ise; bazı insanların özellikle mavi gözlü kişilerin bakışlarındaki zararlı güç sebebiyle insan, hayvan, bitki, nesne hülasa canlı cansız tüm varlıklara hem maddi hem manevi yönden negatif etki etme olarak tarif edilir (Altan, 1995, s. 29).

Aslında insanların fiziksel özelliklerine göre adlandırılması altında yatan en önemli neden şudur: Mavi rengin insanları etkileme gücünün varlığına olan inancın toplumda geniş bir yer edinmesidir. Bundan dolayıdır ki nazarlıklar hep mavi renkli yapılmıştır.

Günümüzde bir bilim dalı olarak ele alınan ve beş duyu organıyla algılanamayan, kişinin olağan dışı kabiliyetlerini ve ruhsal niteliklerini araştıran Parapsychology (Parapsikoloji) bilminde Psychokinesis (Psikokinezi) ismi verilen nazar daha çok ruhi ve

nefsi bir hadisedir(Tambağ, 2004, s. 92).

Kültürleri zenginleştiren ve birbirleri arasında fark yaratan unsurların başında gelenek, görenek ve inançlar çevresinde oluşan uygulamalar gelmektedir. Kendi gücüyle engelleyemediği olumsuzluklar için insanoğlu, doğüstü güçlere inanmak ve ondan yardım almak için bazı objelere güç atfetmiştir. Nazar kavramı ile gelişen inanış ve buna dayalı uygulamalar birçok toplumda görülmektedir. Bu bağlamda Semavi dinlerde de nazar kavramının kabulü, toplumlarda eski halk inançlarının farklı pratiklerle günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Nazar, insanların etkili bakışları çevresinde bulunan canlı cansız varlıkları olumsuz etkileme gücü olduğuna inanılır (Boratav, 1984, s.25). Farklı bir anlatımda nazar, insanların imrenerek ya da hasetlik ve kıskançlık duygularıyla göz aracılığıyla ortaya çıktığına inanılır. Bu insanların farkına vararak ya da varmadan ortaya çıkardıkları olumsuz bir sonuçtur(Türktaş, 2016, s. 407).

İnsanlar kendilerini bu olumsuz sonuçlardan korumak için geçmişten günümüze kadar bir takım yöntemler geliştirmenin yanında etkisi altına girmemek için her zaman nazardan kaçınmışlardır.

Göz değmesi (nazar) olayı genelde iki şekilde gerçekleşir: İlki aşırı kin, öfke ve düşmanlık; ikincisi ise aşırı sevgi ve beğenidir. Hangi şekilde olursa olsun herhangi bir şer vaka böyle bir nedene yüklendiği zaman, “nazara geldi” veya “nazar değdi” gibi tabirler kullanılır(Abdurrahman, 2013, s. 13).

Kullanılan bu tabirler farklılık gösterse de aslında hepsi de aynı terime karşılık gelmektedir.

Nazar ile ilgili yapılan çalışmalarda öne çıkan iki önemli unsur vardır; kıskançlık duygusu ve nazar gücüne sahip olanların özellikleri. Göze atfedilen güçler, nazar inancını belli bir noktaya kadar anlamlı kılsa da, kıskançlığın bu fenomendeki yeri ve neden etkili olduğuna yönelik inancın sebebi hala tartışılmaktadır(Öztekin, 2021, s. 14).

Nazar inancı Anadolu coğrafyasında çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Mezopotamya’da 2000 yıl gibi uzun bir süre varlıklarını sürdüren Sümerlerin nazarlık olarak kullandıkları şekil ve figürler eski Mısır ve Muhanjedaro objeleri ile benzerlik gösterir. Küçük antilop, akrep, su aygırı, balık vb. Anadolu’da arkeolojik kazılarda çıkan

eşyalar arasında kaplumbağa, baykuş vb. figürler bulunmuş Alaca Höyük'te kalkolitik tabakasında insan idolleri ile beraber tavşan idollerine rastlanmıştır. Aynı figürler Ahlatlıbel ve Alişar'da da bulunmuştur. Tavşan motifi eski Anadolu kültüründe köklü bir yere sahip olan Altaylarda ve diğer kabilelerde (smoyetlerde) rastlanmaktadır. Günümüzde Anadolu'da hala bunun izlerine rastlanır. Evleri nazardan korumak için tavşanayağı veya başı asılır(Ünal ve Çallı, 2016, s. 29-44).

Nazarlık ve nazar inancının Türklerin Orta Asya inanç sisteminde önemli bir yeri olan Şamanizm ile de ilgili olduğu görülür. Bu da bize nazarın varlığının çok eski dönemlere ait olduğunu göstermektedir.

XI.yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Dîvânu Lugâti't-Türk'te; "abakı" (Atalay, 1992, s. 40-51) ve "kösgük" (Atalay, 1992) sözcükleri hakkında nazardan korumak için bağlara, bostan ve bahçelere dikilen korkuluğa, bostan öyüğü, "monçuk" sözcüğü için; boncuk, süs amacıyla boyuna takılan değerli taşlar ve diğer bir anlatımda; atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska gibi şeyler(Atalay, 1992, s. 40-51), Nazar inancı, döneme ait nazarlıklar ve korunma pratikleri hakkında bilgiler verilmektedir.

1.3. RUKYE

Sihir ve büyü ile ilgili kavramlardan bir tanesi de Rukye'dir. Rukye, hastaları, "cin çarpmışları, büyüye tutulmuşları iyi etmek amacı ile ya kutsal kitaptaki süre ve ayetlerden ya da büyüsel sözlerden, formüllerden faydalanarak okuyan, okuduklarını hastanın yüzüne üfleyen, "nefesi kuvvetli" kimselere üfürükçü denir. Bu işi çoğu kez hocalar yapmaktadır. Daha geniş anlamda, üfürükçülük ak büyüün yanı sıra kara büyü = (schwarze Magie) ile de uğraşanlar için kullanılmaktadır(Örnek, 1966, s. 30-31).

Rukye yaparken kullanılan yöntemler büyüye benzemekle Rukyede sadece dinsel terimlerin olması onu büyü ve sihirden ayırmaktadır. Büyü ve sihir yöntem olarak dinsel objelerin yanında farklı yöntemlerle de yapılmaktadır.

Türkçe karşılığı afsun olan rukye; okunarak, üflenerek veya ağrıyan yere el sürülerek yapılabilmektedir. Fakat kimi âlimler herhangi bir kargaşaya mahal vermemek için rukyenin sadece okunarak yapılmasını hatta hasta olan kişinin rukyede okunacak duaları öğrenip kendisinin okumasını daha uygun bulmuşlardır. Nitekim rukyenin temeli duaya dayanır. Ki bazı kaynaklarda rukyenin karşılığı duadır(Püsküllüoğlu, 2004, s. 412).

Kullanma şekli ve yapılış niyetine göre biri müspet diğer ikisi menfi olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Müspet yani mubah olan rukye; hastalıklardan ve kötülüklerden korunmak ereğiyle Kur'an-ı Kerim'deki dualarla, Yüce Allah'ın isimleriyle ve Hz. Muhammed'in hadisleriyle dua okumaktır. Menfi yani olumsuz olan rukyeler ise haram ve şirk olarak adlandırılan rukyelerdir. Haram olan rukye; Arapça dışında başka bir dille, uydurulmuş söz ve çeşitli nesnelere yapılan rukye iken şirk olan rukye, takva sahibi olmayan kimselerin küfür içerikli anlamlar gerektiren ve büyücülükte kullanılan rukyedir (Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 168).

Her ne kadar dinsel bazı yöntemlere dayansa da Rukye de kullanılan farklı yöntemler de bulunmaktadır. Bazı hastalıkların tedavi edilmesi, yılan, akrep sokmaları vb. durumlarda rukyeye başvurulmuştur.

Daha İslamiyet öncesinde cahiliye devrinde rukye ile iyileştirme çok duyulan ve yapılan bir durumdur. Bilinmeyen birçok hastalık, düğümlere üfleme ve özellikle zehirli hayvan sokması rukye ile tedavi edilmekteydi. Cahiliye olarak adlandırılan dönemde rukye o kadar yaygınlaşmıştı ki insanlar bunu meslek haline getirip bu işin ticaretini yapar hâle gelmişlerdir(Çelebi, 2008, s. 219-22).

1.4. EFSUN (AFSUN)

Büyü ve sihir anlamında kullanılan bir diğer kavram ise efsundur. Kelimenin terim anlamına baktığımızda efsun kelimesinin büyü ile aynı anlamda kullandığını görmekteyiz.

Farsça afsun kelimesinden gelip, büyü, anlamına gelmektedir. Bugün afsun kelimesi Farsçada bilhassa zehirli hayvanların sokmalarına karşı yapılan “şerbet” manasını taşımaktadır(Örnek, 2017, s. 47).

Farsça olan bu sözcük afsun biçiminde olduğu gibi efsun biçiminde de yazılır ve söylenir. Büyülemek anlamında efsunlamak deyimini kullanılır(Hançerlioğlu, 2000, s. 128). Genelde üfürük ile aynı anlamda kullanılmaktadır(Boratav, 2016, s. 132). Efsun kelimesinin Farsça anlamında olduğu gibi Türkçede de akrep, yılan gibi zehirli hayvanlardan korunmak için okunmuş şerbet olduğunu belirtilir(Aladar, 2009, s. 25).

Türk toplumlarında var olan efsun farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu bize efsunun farklı Türk toplumlarında olmasının yanı sıra insanların verdiği önemi

göstermektedir.

Eski Türkçede arbağ veya arviç sözcükleriyle kullanılan efsun; Yakut lehçesinde “kötü ruhları aldatmak, dalkavukluk etmek”, Kıpçak lehçelerinde “Arbay”, Doğu Türk Lehçelerinde “Arbiş”, Altay lehçelerinde ise anlaşılmayan sözler için kullanılmaktadır (Esirgen, 2014, s. 7).

Herkes efsunlamayı yapamamanın yanı sıra efsunlama toplumda bu konularda bilgisi olan kişilerin yanı sıra dinsel uygulamalar da bilgi sahibi olan kişiler yapmaktadır. Araştırmacıların yapmış olduğu tanımlara baktığımızda efsun ya da afsun kavramının ya “büyü” anlamında kullanıldığını ya da zararlı hayvanlardan korunmak maksadıyla yeteneği olan kişilere okutturularak “üfürükçülük” anlamında kullanıldığını görüyoruz. Üfürükçü büyüye tutulmuşları, hastaları ve “cin çarpmış” sanılanları iyileştirmek amacıyla, ya kutsal kitaplardan bölüm ve duaları okuyarak ya da büyülü sözlerden ve formüllerden faydalanarak, okuduklarını hastaların yüzlerine üfleyen kimselere üfürükçü denilmektedir(Örnek, 2017, s. 30).

Efsun hayvanlara karşı yapılmakla birlikte onların zararlı etkilerinden korunmak için de yapılmaktadır. İlk çağlardan günümüze kadar hayvanlar insanların hayatlarının bir parçası olmuştur. Bu da efsun, büyü, sihir gibi terimleri ortaya çıkartmıştır.

Yılanları, akrepleri vb. zararlı varlıkları uyuşturma kudreti bulunan bazı kimseler, bunların zehirlerine karşı afsunluma yaparak korunacağına inanırlar. Bunu da belli bir bedel karşılığında yaparlar. Bu maksatla vücudun belli bir organına afsun yapılır. Artık o organla çeşitli zararlı hayvanların tehlikesizce tutulabileceğine inanılır(Örnek, 2017, s. 80). Dünyanın çeşitli bölgelerinde de bu ve buna benzer uygulamalarla karşılaşmaktadır. Çeşitli zararlı haşereler tarafından ısırılan veya sokulan insanlar afsunculara kendilerini okuttururlar(Sipahi, 2006, s. 3).

İnsanların bu ve benzer durumlarda afsunculara yönelmesinin temel nedeni karşılaştıkları olumsuzluklardan kurtulmak, rahatlama isteği vb. nedenler yatmaktadır.

1.5. BAĞLAMA (BAĞÇILIK)

Büyü ve sihirle ilgili bir diğer kavram bağlama (bağcılık)’tır. Bağlama eski kültürlerden beri varlığını korumuş ve büyü ile birlikte anılmıştır.

Bağlama; Çağataycada baylamak, Uygurcada bağlamak, Türkmencede baygın,

büyü veya bayanbin anlamlarını taşır. Hem büyüün kötü zararlarından korunmak hem de birine zarar vermek amacıyla yapılan bağlama büyüü, düğüm atma, bağlanacak kişiye ait saç alıp okumak, toprak serpmek, göbek bağı gömmek, çivi çakmak, yere tükürerek üzerine basmak, çorap örmek, mezar toprağı serpmek gibi birçok şekilde yapılmaktadır (Esirgen, 2014, s. 14-15).

Yukarıdaki örneklere baktığımız da bağlamanın da büyüsel bir terim olmasının yanında bazı uygulamaları da benzerlik taşımaktadır. Anadolu'da ise büyüyle birini kendine âşık ederek o kişinin kısmetini, dilini, bahtını bağlayarak onu cinsel güçten mahrum bırakmak veya kurt, ayı gibi zarar veren hayvanların ağızlarını bağlayarak zarar vermelerini engelleme anlamlarında kullanılmaktadır(Örnek, 1966, s. 29).

Bağlamaya örnek olarak; bir erkek veya kadının şehvetini bağlamak için balmumundan bir insan heykeli yapılır. Heykelin altına şehveti bağlanacak kadın veya erkeğin ismi yazılır. Mumdan yapılmış olan bu heykelin göğüs kısmına da İsrâ Suresi'nden "*Vela takrabu'z – Zina, innehü kâne fahişeten ve sae sebila*" ayeti yazılır. Sonra heykelin üzerine imam Bahauallah Nakş-i Bendi'ye ait olduğu söylenen "*Evhad-ı Bahaiyye*" adlı dua okunur. Duanın beşinci satırındaki "*minhü'l –anamu*" cümlesine gelince yedi kere yukarıdaki ayet okunur ve her okunduğunda "Ya filan kadının oğlu filan ve ya filan kadının kızı filan, eşinden başka bütün kadınlara veya kocandan başka bütün erkeklere şehvetini bağladım." der ve her defasında heykele nefes edilir(Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 126).

1.6. BAKICILIK (AKICI)

Bakıcılık insanların geleceği bilme merakından doğmasına karşın günümüz toplumlarında da varlığını korumuş ve günümüze kadar gelmiştir.

Bakıcının yaptığı iş falcılık(Gürpınar, 2011, s.237). Her ne kadar da falcılıkla aynı anlamda kullanılsa da yöntemleriyle falcılıktan ayrılmaktadır.

Falcılar veya kâhinler mutlak gaipten haber verdiklerini savunurken bakıcılar ise özellikle görme duyularını kullanarak zeytinyağı, ayna, içi su dolu tas, yürek, ciğer, kemik gibi madde ve nesnelere bakarak bu nesnelere saydam ve parlak yüzeylerinde oluşan şekillerden hareket ederek çalınan bir eşyanın yerini, herhangi bir hastalığın nedenlerini veya gelecekte haber vererek kehanette bulunurlar(Örnek, 1966, s. 29).

Bakıcılar genellikle gelecekte haber verme konusunda büyü ve falcılıktan ayrılırlar. Burada kendilerinde olan özellikleri kullanmaları örneğin görme duyuları vb. Bu onları ayrı kılmaktadır.

Bakıcılık günümüzde ise genellikle şu şekilde yapılır: Öncelikle cam bir bardağın içine bir miktar zeytinyağı veya mürekkep konulur. Sonra bazı dualar okunarak cinler davet edilir. En sonunda görme duyuları zaten güçlü olan bakıcı bütün dikkatini bardağa vererek burada görülecek hayali varlıklar yardımıyla kayıp eşya, hastalık, gelecekte haber verme gibi konularda bilgi sahibi olur. Bakıcılık, cinlerin yardımıyla yapıldığı için çoğu zaman cindarlık olarak da tanımlanır(Esirgen, 2014, s. 15-16).

1.7. KEHANET VE KÂHİN

Kehanet ve kâhinler özellikle eski çağlarda önemli bir yere sahip olmalarının yanında günümüz popüler dünyasında insanoğlunun geleceği merak etme duygusu her zaman canlı olmasının yanında kehanetlere başvurdukları gözlemlenmiştir.

Kehanet, bilimin gelişmediği ve dini bilginin de yetersiz olduğu toplum ve zamanlarda daha çok yaygın olmuştur. Çünkü insanın güçlü olma ve her şeye sahip olma isteği ile doğuştan gelen merak içgüdüleri hem geçmiş hem de gelecekle ilgili bilgiye ihtiyaç duymasını elzem kılmıştır(Tambağ, 2004, s. 122).

Kehanetin ortaya çıkış şekilleri necimler bakmak, kuşları uçurmak, fal oklarını çekmek, kâhinlere sorunlarını danışmak, şekiller ve çizgiler çizmek, büyü yapmak, çeşitli dualar etmektir. Bununla birlikte kehanette bulunulurken tecrübî bilgiler ve bazı tılsımlardan da yararlanılmaktadır. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta Kehanet vahiyden, falcılıktan, bilimsel ve istatistik öngörüden farklıdır. Çünkü falcılığın konusu daha sınırlı, amacı daha belirgindir. Kehanet aracısız ve sadece sezgisel bilgiye dayanması yönüyle falcılıktan daha şümüllü olması ve doğüstü bir varlık aracılığıyla yapılabilmesi açısından da falcılıktan ayrılmaktadır(Faruk, 1984, s. 170-171).

Kehanet, hemen hemen bütün toplumlarda var olsa da yapılanlar ve kullanılan araç-gereçler farklılık gösterebilmektedir. Örneğin çubuklar ve oklarla yapılan kehanet, aşık kemiği ve zarlarla yapılan kehanet, bağırsaklarla yapılan kehanet, rüya veya düş kehaneti, astroloji (yıldız falı) ile kehanet, kürek kemiği ile kehanet, yağmur taşı ile kehanet gibi (Roux, 1998, s. 67-78). Gör'ü (bakı) yöntemiyle kehanet, kristal küre ile kehanet, su ile kehanet, ayna ile yapılan kehanet, hayvanların kullanıldığı kehanet, kedi kehaneti, horoz

kehaneti, kuş kehaneti, kura çekimi kehaneti, Rune Taşlarıyla Kehanet vb.(Karatosun, 2016, s. 291).

Kehanet ve kâhinler eski devirlerde günümüze nazaran daha popülerdi. Bunu Kutadgu Bilig'deki sosyal sınıflardan anlamaktayız. Kutadgu Bilig sosyal katmanların ilkinde Hz. Muhammed'in soyundan gelenleri, ikinci sıraya bilginleri, üçüncü sıraya doktorları koyarken dördüncü sıraya da düş yorumcularını, münecimlerini koymaktadır. Bu sıralama, bize kehanetin yüksek bir yer işgal ettiğini ve uygulayıcıları olan kâhinlerin de saygı duyulan ve el üstünde tutulan kimseler olduklarını gösterir(Roux, 1998, s. 67).

Mısır, Roma, Çin, Tibet, İsrail, Osmanlı gibi toplumlar başta olmak üzere dünyanın her yerinde hem beşeri hem de dini olarak yasaklanmış olsa da varlığını korumuş ve astroloji, fal, billur küre, tar ot vb. adlarla bugüne kadar gelmiştir.

1.8. FAL

Fal, geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve, telvesi, el ayası vb. ne bakarak anlam çıkarma (Safa, 2011, s. 848). Fal, açmak (veya bakmak) bakla, su, iskambil vb.ne bakarak gelecekte olacak şeyleri anlamaya çalışmak (Kaygılı, 2011, s. 848). Fala bakmak fal açmak.

İlk anlamı ve kökü hakkında net bir bilgi bulunmayan fal (Fe'l) Arapça bir kelime olup uğur veya uğurlu şey anlamı taşımaktadır. Kutadgu Bilig'de de uğur, baht, iyi talih kavramlarıyla ifade edilen falın(Artun, 2015, s. 372) asıl anlamı; iyi bir niyetle ve güzel bir yorumla dilekte bulunmaktır. Evlenecek bir çiftte "Mutluluklar" dilemek, hasta birine "Şifa Bul" demek aslında bir tür faldır(Baydar, 1999, s. 73).

İnsanoğlu var olduğundan beri hem kendisiyle hem de çevresiyle ilgili bilinmezi merak etmiştir. Bu merakını gidermek ve geleceğine hükmetmek isteyen bireyler gelecekle ilgili verilen ipuçlarına karşı kayıtsız kalmamışlardır. Bunun farkında olan ve kâhin, falcı, remilci, bakıcı, büyücü, sihirbaz gibi isimlerle anılan bazı kimseler çeşitli yöntem ve teknikler geliştirerek bu işi meslek haline getirmişlerdir(Sümer, 2016, s. 136).

Bütün toplumlarda olduğu gibi fal kültürü hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası Türklerde de varlığını her daima korumuştur. Divan-ı Lügati't Türk'te, kâhinlik, falcılık ve gönlündekini bilmek manalarında "ırk" kelimesi kullanılmıştır. Aynı kelime Türkiye'de bölgelere göre kader, talih ve fal anlamlarında da kullanılmıştır(Gülhan, 2016,

s. 147).

1.9. MUSKA

Muş'ta yapılan büyülere baktığımızda çoğunda muska kullanıldığını görmekteyiz. Muska ülkemizde yaygın olmakla birlikte Muş'ta yapılan büyüsel uygulamalarda önemli bir yere sahiptir.

Türkçe sözlükte Muska, içinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyan, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kağıt vb. Üçgen biçiminde katlanmış olan şey(Hisar, 2011, s. 1713).

Eski Türklerde “tumar” olarak isimlendirilen muskalar; kâğıt üzerine Tanrı'nın, meleklerin, Kur'an-ı Kerim'den bazı ayet ve hadislerin, mitolojik yaratıkların, astrolojik işaretlerin, bitki motiflerinin, insan veya hayvan şekillerinin ve özellikle Yahudilerin kabala büyüünde kullandıkları harf ve vefklerin resmedilip yazılmasıyla oluşturulurlardı (Örnek, 1966, s. 47).

Oluşturulan bu muskaların bazı hastalıklardan, kazalardan, bela ve afetlerden muhafaza ettiğine inanılır böylece bu muskalar ya bel üstü (omuz, koltuk altı) bir yerde taşınır, ya suda eritilerek içilir ya da yakılıp tütsülenirlerdi(Yeşil, 2015, s. 50).

Yapılışına gösterilen özenle birlikte içerisinde ki Arapça terimlere duyulan saygıdan dolayı muskanın özel bir şekilde korunduğunu anlamaktayız.

Bugün Türkiye'nin tüm bölgelerinde muska örnekleri ile karşılaşmak mümkündür. “Muska, üzerine Kuran'dan bir ayetin, bir ritüel talimatının, hastanın adının, hastanın annesinin adının ve/veya büyüün niyetinin Arapça yazıldığı bir kağıttan ibarettir. Bu kâğıt daha sonra genellikle üçgen biçiminde olmak üzere katlanır ve bir keseye konur” (Dole, 2015, s. 176). En yaygın örnekleri Dole'ün tanımladığı şekilde olan muskalar dışında; gücü suya aktarılan ve suyun içilmesi ile etki eden muskalar da vardır. Üzerine dinsel-büyüsel sözler yazılan muskalar dışında düğüm atılan ipler veya asma kilitler de büyüsel nesnelere olarak kullanılır. Bu nesnelere ait bir gücü yoktur; fakat tılsımlı sözler ile güç kazanırlar. Düşük yapan kadınları korumak adına dokuz düğüm atılan ipler, yine aynı amaçla kilitlenen asma kilitler ya da kara büyü olarak cinsel gücü bağlama amacıyla, nal üzerine okuyup ulaşılmaz bir yere gizlemek gibi birçok

uygulamaya tılsım denilebilir. Türkiye’de hayvanlara ve bitkilere ait parçaların amulet olarak kullanılmasına da rastlanır. Yılan dişi, kurt dişi, üzerlik otu en bilinen unsurlardır.

1.10. GAYB

Arapçada “gayb” kelimesi şüphe, varlığı olsun veya olmasın kalplerden (zihinlerden), gözlerden uzak olan şey, güneşin gözden kaybolup gitmesi, kadının kocasının kaybolması durumu, insanın yanında olmayan her şey, arazinin görünmeyen kısmı, koyunun bağırsağını sarmalayan et, arkasında ne olduğu bilinmeyen yer gibi manalara gelmektedir. el-İsfahânî gaybın insanın bilgisi ve duyuları dışında olan şeyler için kullanıldığını söylemektedir. Ona göre gayb itibaridir, insana nispetlidir. Müminlerin gayba imanları ise hislerin çerçevesine girmeyen alanda peygamberlerin bildirdiği şekilde inanmalarıdır(Yıldız, 2014, s. 376).

İnsanoğlu var olduğundan beri hemcinslerine karşı güçlü olmak, onlara karşı üstün gelmek için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu yollardan en fazla ilgi duyulanı ise bilinmeyi bilmek, görülmeyeni görmek ve böylece yarınlara vakıf olmaktır. Nitekim Philipp Schmid’in “Her insanda doğuştan geleceği bilmek ve doğa kanunlarına hâkim olmak içgüdüleri bulunmaktadır,” sözü bunu destekler niteliktedir(Örnek, 1966, s. 17).

Gayb çeşitli kaynaklarda şöyle tanımlanmaktadır: Gözle görülmeyen manevi âlem, göz önünde olmayan, gözle görülemeyen, gizli olan şey, hal ve keyfiyet. (Ayverdi, 2006,

s. 1005). İnsan aklı ve duyularıyla oluşumu hakkında bilgi edinilemeyen, özü kavranılamayan bilinmezlik dünyası (Parlatır, 2017, s. 259). Görülebilen âlemin dışında kalan âlem, Allah’ın insandan gizlediği her şey, gizli olan, göze görünmeyen, kayıp(Pala, 2004, s. 163).

1.11. BÜYÜ VE BÜYÜCÜ

Büyü geçmişten günümüz modern toplumlarına kadar varlığını devam ettiren terimdir. İnsanların bilme, anlama merakları onları büyüye itmiş ve günümüzde de başvurdukları önemli bir halk bilimi uygulamalarından olmuşlardır.

Türkçe sözlükte Büyü, tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir, füsün, bağı: "Akkız Ana, Hasan'a gönül vermenin bir büyü olduğunu, ne kadar anlatmışsa da kâr etmemiş."(Adıvar, 2011, s. 426). Karşı durulamaz güçlü etki(Ortaç, 2011, s. 426).

Yapılan bu işlemler insanları rahatlatmakla birlikte tabiat kanunlarına aykırı olması nedeniyle hemen hemen her toplumda var olmuştur. Karşı olunan güç olması insanlarda caydırıcılık oluşturmaması yanında insanların bu güce başvurdukları gözlemlenmiştir.

Büyü bozmak yapılmış bir büyüü etkisiz duruma getirmek. Büyü bozulmak 1) yapılmış bir büyüü etkisiz duruma getirilmek. 2) mec. Önceden hissedilen duygular hisse dilmez olmak; 3) mec. Var olan etki ortadan kalkmak(Tarancı, 2011, s. 426). Büyü yapmak büyü yolu ile etki altına almaya veya aldırmaya çalışmak(Ümit, 2011, s. 426). Büyüsüne kapılmak (veya tutulmak) bir şeyin, bir kimsenin çekiciliğinden kurtulamamak (Pamuk, 2011, s. 426). Büyücülük ise büyü yapan kimse, bağıcı, afsuncu, afsuncu, sihirbaz, sihirbaz. Çevresindekiler çabuk ve güçlü olarak etkileyen kimse(Karay, 2011, s. 427).

Bu tanımlara baktığımızda genelinde karşı ortaya çıkaracağımız sonuç şu olmalı büyü etkisi çok fazla olan sadece bazı kişilerin yaptığı uygu lamlardandır.

“Büyü, doğaüstüne insani müdahale girişimidir”. Atay’ın da belirttiği gibi büyü, belirli ritüeller ile doğaüstü güçleri kontrol altına almaya yönelik bir girişimdir. Bu güçler sayesinde kötülüklerden korunmak, hastalıktan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, evlenmek gibi isteklerin yerine getirilmesi hedeflenir. Yalnızca bireysel istekler değil salgın hastalıkların, doğal afetlerin engellenmesi, savaşların kazanılması gibi toplumsal istekler için de büyüye başvurulur. Büyü aynı zamanda zarar vermeye yönelik olarak da kullanılabilir. Kişisel ve toplumsal zararlar yarattığının düşünülmesi, büyüü tehlikeli ve yasaklı faaliyet haline getirir. Temelde iyi ve kötü şeklinde sınıflandırılan büyüün birçok türü vardır. Aşağıda, bilimsel çalışmalar sonucunda tespit edilen büyü türleri kısaca ele alınacaktır(Atay, 2017, s. 5).

Büyü zarar verme, fayda sağlamanın yanında insanları psikolojik olarak rahatlatma işlevi unutulmamalıdır. Görüldüğü üzere hemen hemen bütün medeniyetlerde var olan ve değişik isimlerle yazılan büyü sözcüğünün Türk diyalektlerindeki kullanımı ise şu şekildedir;

Uygur Türkçesinde : Cadu, sihirlik, apsün

Başkurt Türkçesinde : Arbav, sihir, tılsım

Kazak Türkçesinde : Buyıv, siykır, arbav

Kırgız Türkçesinde	: Arbo, azgıru, sıykır
Azeri Türkçesinde	: Cadu, sehr, ovsun
Özbek Türkçesinde	: Sehrgarlik
Tatar Türkçesinde	: Sihir, tılsım
Türkmen Türkçesinde	: Cadı (Esirgen, 2014, s. 2).

Büyü, Sümerlerde ve aslında bütün eskiçağ toplumlarında tıp ve din ile iç içedir. Hastalıklardan kurtulmak ya da tanrıları memnun etmek gibi konularda yapılan büyüleri dinden ve tıptan ayırmak mümkün değildir. Büyünün ilgi gördüğü bütün toplumlarda “ak büyü” ve “kara büyü” aynı anda kullanılmış, ak büyü ilgi görmüş, kara büyü ise şiddetle yasaklanmıştır. Bütün eskiçağ toplumlarında olduğu gibi Mezopotamya’daki medeniyetlerde de büyü, toplumun hem vazgeçemediği hem de korktuğu, devletin hem müsaade ettiği hem de yaparı ölümle cezalandırdığı uygulamalardır. Büyünün kabul görmesi ya da resmi olarak yasaklanması onun “iyi” ya da “kötü” olma durumuna göre belirlenmektedir. Büyücü olarak tanımlanan meslek grubunun ceza alması da aynı şekilde yaptıkları büyüün niteliği ile ilgilidir, büyücü olmaları ile değil. Mezopotamya’da farklı dönemlerde çıkarılan “Kanunlar”ın hemen tamamı büyü yapanlar için aynı akıbeti öngörmüştür(Reyhan, 2021, s. 8).

İyi ya da kötü varlıklarla iletişime geçtiğini ve bu varlıklardan yardım aldığını iddia eden, büyü tekniğini, usullerini, tılsımlı sözleri, iksirleri, uygun materyali, muskaları, diğer ilgili maddeleri bilen ve kullanan kimseye büyücü denir (Tanyu, 1992, s. 501).

İlkel dönemlerden günümüze dek yapılan araştırmalarda büyü işi ile uğraşanların daha çok kadınlar olduğunu görürüz. Kadınların ince ruhlu güzel ve çekici olmaları onları büyüye daha yatkın kılmıştır. Kadın olsun erkek olsun büyücülerin görevi sadece büyü yapmak değildir. Büyücülerin ayrıca büyü yapma görevleri dışında; büyüü bozmak, hastaları iyileştirmek, doğa olaylarına müdahale ederek yağmur yağdırmak gibi daha birçok görevi vardı(Çelebi, 2006, s. 28).

1.12. BÜYÜ TASNİFLERİ

Hangi amaçla olursa olsun geneli iyi ya da kötü niyet üzerine yapılan büyüü biz Tanyu’nun da tasnif ettiği şekliyle altı kola ayıracağız.

1.12.1. Ak Büyü

Olumlu ve şifacı büyü de denilen ak büyü, genel olarak birey veya toplumun iyiliği hedeflenerek yapılır. Ak büyü, dualardan, dini metinlerden, kutsal araçlardan ve din adamlarından faydalandığı için bu büyü çeşidiyle uğraşan kişiler de temiz ruhlu, iyi niyetli, insafli ve dindar olarak bilinirler(Tanyu, 1992, s. 502).

Bu büyüün amacı hastalık, kuraklık, kaza, afet, mal mülkün zarara uğraması, psikolojik sorunlar gibi maddi manevi musibetleri önleme, şifa ve destek vermedir (Tambağ, 2004, s. 24).

Şu halde, büyü kendi alanında gayesine, elde etmek istediği sonuca göre ak ve kara büyü diye ikiye ayrılmaktadır. Ak büyü toplumun ve insanların iyiliğini hedef tutmaktadır. Hastalık, yaralanma, ölüm vb. gibi kişisel felâketlerle, sel, kuraklık vb. gibi doğal felâketleri önlemeye, evi-barkı, mal-mülkü, hayvanları, “geçiş” durumunda olan çocukları kötü dış etkilerden korumaya yönelmektedir. Ak büyü, çoğunlukla dinden ve dinin kutsal bildiği şeylerden yararlanır. Genellikle din alanında ve din adamları ile iş görür; duaya ve kurbanı başvurur. Bu büyü, yararlı, göze görülebilen kuvvetleri, hattâ doğa düzenini kendi alanına çeker. Ancak bu kuvvetler herkes tarafından bilinemediği gibi, herkes tarafından da uygulanamaz(Örnek, 1966, s. 35-40).

1.12.2. Kara Büyü

Amacı kötülük ve zarar vermek olan kara büyü hoşlanılmayan, düşman sayılan kişi ve kişilerin hayatına, sağlığına, mal ve mülküne zarar vermek, sevenleri birbirinden ayırmak, karı-koca arasında nefret uyandırmak, cinsel isteği yok etmek, sakat bırakıp hasta etmek ve hatta öldürmek gibi gayelerle yapılan büyüdür(Tambağ, 2004, s. 64).

İnsanın hayatına, sağlığına, malına-mülküne, evine barkına, hayvanlarına zarar vermeye yönelik büyüye de kara büyü denmektedir. Sevişenleri, evlileri birbirinden soğutmak ve ayırmak, cinsel kudreti, konuşma yeteneğini, uykuyu “bağlamak” yoluyla felce uğratmak, düşman bildiklerini hasta etmek, sakatlamak, öldürmek vb. de kara büyüün alanına girmektedir. Nasıl ak büyü amacına varmak için dinden ve dinsel kudretlerden olumlu yönde yararlanıyorsa, kara büyü de olumsuz yönde yararlanmaktadır. Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan çekinmediği gibi, dinin kutsal bildiği şeyleri de saygısızca kullanmakta tereddüt etmez. Kısaca dinin karşısındadır. Bu yüzden ki, özellikle kara büyücülükle uğraşan kimselere günâhkâr gözüyle

bakılmaktadır(Örnek, 1966, s. 35-40).

1.12.3. Aktif Büyü

Doğa olaylarına tesir etmek ve emri altına alarak dilediği gibi yönlendirmek üzere yapılan faal ve aktif davranışlar biçiminde sergilenen büyü çeşididir. Aktif büyüde etkileyici ve güçlü bir iradeye sahip olmak, sıra dışı gizemli bir yaşam sürmek, dua, beddua, nefes ve çeşitli büyü sözlerini bilmek gerekir(Scognamillo & Aslan, 1999, s. 29).

Doğa olaylarını etkileyerek iradesi altına almaya yönelen ve ofensif bir özellik taşıyan büyüye aktif büyü denmektedir. Aktif büyü, kuvvetli bir iradeyi, parapsikolojik yaşantılara sahip olmayı, etkili dua, beddua ve çeşitli büyüsel formül sözlerini bilmeyi gerektirmektedir(Örnek, 1966, s. 35-40).

1.12.4. Pasif Büyü

Aktif büyü gibi savunma ve koruma amaçlı yapılan bir büyüdür. Pasif büyü, kötü amaç ve kötü niyetle yapılan diğer büyülere karşı ve dışarıdan gelecek zararlı etkileri savuşturmak için yapılır. Bu büyü çeşidi büyüleri etkisi olduğuna inanılan kişi, mekân, araç-gereçlerden uzak durmak temel amaçtır. Korunma ve savunma gayesiyle muska, cevşen, hamaylı, yazı, bıçak, makas, mavi boncuk vb. araç gereçler bulundurulur ve taşınır. Pasif büyü Özellikle loğusa ve gebe kadınlara yapılacak herhangi bir büyüü engellemek ve tedbir almak için kullanılır(Tambağ, 2004, s. 65).

Zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya, bunların zararlarından kaçınmaya ve bunlara karşı savunmaya da pasif büyü denmektedir. Bir takım büyüsel kudretlere sahip olduğu sanılan uğursuz yerlerden, eşyalardan ve insanlardan kaçınmak bu büyüün esasını teşkil eder. Örneğin gebe kadınların bazı şeyleri yememeleri, loğusaların kötü kuvvetlere karşı yanlarında uzaklaştırıcı hassalara sahip bir takım şeyler bulundurmaları, ay hâlindeki kadınlara yaklaşılmaması gibi. Bu kaçınmaların temeli tabu'ya dayanmaktadır. Pasif büyüde, tehlike ve kötü etkileri uzaklaştırıcı öze sahip olduğuna inanılan amuletler de önemli rol oynamaktadır(Örnek, 1966, s. 35-40).

1.12.5. Temas Büyüsü

En çok yapılan büyülerden bir tanesi olan temas büyüsü iyi niyetle yapıldığı gibi kötü niyetle de yapılabilir. Frazer'in dokunma veya bulaşma yasasına dayanan temas büyüsü, maddi bir şeye ne yaparsa bunun o nesnenin bir zamanlar dokunduğu kişiyi, bu

onun bedeninin bir parçası olsun veya olmasın, aynı şekilde etkileyeceğini, yani bir zamanlar birbirine dokunmuş olan şeylerin her zaman dokunma halinde kaldığı inancına dayanır(Frazer, 2004, s. 33).

Sempatik büyüün ikinci kolu, temas esasına dayanan, temas büyüdür. Frazer, bu büyüün çıkış noktası olan düşünceyi şöyle açıklamaktadır: “Bir vakitler birbirlerine bağlı olan şeylerin, hattâ sonradan birbirlerinden tamamen ayrılmış olsalar bile, parçalardan birisindeki değişiklik, ötekini de etkilemeyi gerektiren sempatik bir bağlantı” içindedir(Örnek, 1966, s. 35-40).

1.12.6. Taklit Büyüsü

Temas büyüü olsun, taklit büyüü olsun birbirlerine benzer oldukları için çoğu zaman birbirine karışmaktadırlar. Temas büyüü taklit prensibini şart koşarken, taklit büyüü ise temas prensibini kullanmaktadır(Tanyu, 1992, s. 502).

Yunanca hom os = (benzer, aynı) ve pathos = (his, duygu) dan türetilen homeopatik büyüün esası taklide dayanmaktadır. Bu büyüye, analogi büyüü de denmektedir. Analogi büyüü en çok uygulanan büyü şeklidir. Bu büyüün yapısı, “ taklit yoluyla arzu edilen sonucu hâsıl etme denemesi, benzer işlemlerle istenilen şeyi (olayı) öne almak;, böylece o olayın yakın bir gelecekte meydana gelmesini zorlamaktır. Bunu yaparken, “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmiş olur. “Benzer” olarak da göze görünür dış benzerlikler, tutum ve davranıştaki benzerlikler ya da asosiyatif düşünce zincirlerinden çıkan büyüsel özellikler geçerlidir.”(Örnek, 1966, s. 35-40).

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ UYGARLIKLARDA VE BAZI SEMAVİ DİNLERDE BÜYÜ

2.1. MISIR VE MEZOPOTAMYA'DA BÜYÜ

Büyünün tarihi, insanlığın yeryüzündeki varlığının da tarihidir. Keskin bir değişim yaşamadan ve herhangi bir kesintiye uğramadan varlığını sürdüren olguların tarihinin olup olmadığı tartışması aşılmış görünmektedir(Kieckhefer, 2017, s. 10).

Diğer tarihi- kültürel olgular gibi büyü de coğrafyalara, toplumlara ve çağlara göre farklı anlamlar kazanmış; farklı tepkiler almıştır. Doğüstü varlıklar, doğaya içkin olan güçler ve bunları harekete geçiren törenler-gelenekler insanlık hafızasında hep var olmuştur. Ortadoğu, Mezopotamya ve Nil havzasındaki medeniyet merkezleri de dinsel, büyüsel ve tıbbi uygulamaların yazılı olarak kayıt altına alınması bakımından önem arz eder. Kronolojik bir biçimde takip edilecek olursa, Antik Yunan medeniyetinin, semavi dinlerin ve Akdeniz havzasında yaşayan tüm halkların Antik uygarlıklardan geniş bir kültürel miras devraldıkları görülür. Büyü geleneği de bu mirasın önemli kollarından biridir. Çok farklı coğrafyalarda birbirine benzeyen büyü metinleri ve uygulamalarının ortaya çıkması bununla açıklanabilir(Türkan, 2018, s. 107).

Anadolu'da varlığını sürdüren büyü geleneği de antik uygarlıkların, dinsel inançların ve toplumsal tarihin izlerini taşır.

Büyü ve büyücülüğün ne zaman ortaya çıktığı bilinmediği gibi ilk olarak nerede çıktığı ile ilgili de net bir bilgiye sahip değiliz. Fakat yapılan araştırmalar büyüünün anavatanın Ortadoğu olduğunu işaret etmektedir. Çünkü yaklaşık 5.000 yıl öncesine gittiğimizde karşımıza Mısır, Sümer ve Asur uygarlıkları çıkmaktadır. Bu uygarlıkların hepsinde gerek sihir gerek büyü gerekse yıldız bilim inançlara ve kurallara bağlı olup, hayatın her kademesine hâkimdi. Ünlü “gremoires”lere (bir büyücü için gerekli olan her şeyi içeren kara büyü kitabı) ve Asur'dan kalma birçok büyü formülüne baktığımızda Ortadoğu'nun hatta Batı'yı etkileyen büyücülüğünün başlangıcı Asurlulardır diyebiliriz (Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 35).

Eski Mısır'dan kalma büyü formüllerini, tılsımlı sözleri ihtiva eden birçok metin de günümüze kadar gelmiştir. Bununla beraber söz konusu bölgelerde hayvanlar ve insanlarla ilgili büyü formülleri, büyü törenleri, büyüünün etkili olması için gerekli görülen

temizlenme usullerini gösteren metinlerin çokluğu dikkat çekmektedir(Uygun, 2011, s. 67).

Diğer taraftan Mezopotamya ‘da hastalıklar tanrıyla veya tanrılarla bağlantılı olarak yorumlanmış ve hastalıkların insanların yaptıklarına karşılık bir ceza olarak geldiğine, tanrılarının günahkârları cezalandırmak amacıyla şeytanları ve kötü ruhları gönderdiğine bunlarında vücudun bir organındaki hastalığın sebebi olduğuna inanılmıştır. Benzer bir şekilde Hint ve Çin ‘de de ahlaki ve dini yasakların çiğnenmesi sonucu insanların hastalıklara maruz kaldığı düşünülmüştür. Bu sebeplerin yanı sıra tabiat unsurları, ruhlar ve cinler gibi tabiatüstü varlıklar da hastalık sebebi olarak kabul edilmiş, hastalıklar geniş ölçüde dini, sihri, doğal sebepler ve insanüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmıştır(Uygun, 2011, s. 67).

2.2. SÜMERLİLER VE HİNTLİLERDE BÜYÜ

Sümerlilerce ise hastalıklar mevsimlerle ilişkilendirilerek, mevsimlerin hastalıkların ortaya çıkmasında etkili olduğuna ve insanların yıldızların etkisine maruz kaldığına inanılmıştır. Keldanilerde de görülen bir uygulamada hastalanan kişi şehir merkezine getirilerek herkesin hastalığı görmesi sağlanmış, aynı hastalığı veya benzerini geçiren kimselerin tecrübesi ve tavsiyesi alınarak hasta tedavi edilmeye çalışılmıştır (Uygun, 2011, s. 67).

Babillilerin anlayışına göre cinler, kötü ruhlar; felaketleri, ateşli hastalıkları, salgın hastalıkları getirmişlerdir. Bu çerçevede baş ağrısı, aile içi anlaşmazlıklar, ani düşmeler gibi olaylara cinlerin sebep olduğu; delilik, aşk, kin ve kıskançlık gibi durumların cinlerin verdiği huzursuzluklardan dolayı ortaya çıktığı düşünülmüştür(Uygun, 2011, s. 67)

Büyünün her alanda hâkim olduğu başka bir medeniyet de Hititlerdir. Yapılan çalışmalarla Hitit medeniyetinin hüküm sürdüğü coğrafyada birçok büyü ritüeli bulunmuş, civar toplulukların tesiri ve çok çeşitli tanrılarının olması sebebiyle geniş bir büyü arşivine sahip olmuşlardır. Çünkü Hititler savaştıkları, sosyal, siyasal veya ekonomik ilişki kurdukları toplumların tanrılarını kendi tanrılarını kabul etmişlerdir. Bu nedenden dolayı da Hititler tarihte ‘Bin Tanrılı Halk’ olarak bilinmektedirler(Özeser, 2018, s. 16).

Hekata’nın büyücülerin ilahesi olduğu Eski Yunan’da büyücüler, Pisagor’un rakamlarından faydalanarak sayıları büyülü daireler içinde kullanan Pisagorcular büyü

nazariyeleri yanında büyü uygulamaları da yapmışlardır(Tanyu, 1992, s. 503). Böylece farklı şekillerde ünlenen Yunan büyücülere işi ticarete döktürüp göz bağıcılığı da yaparak cahil halkı kandırmaya başladılar.

Yunan medeniyetinin çöküp Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte büyücülük ve kilise karşı karşıya geliyor. Asırlarca acımasız bir mücadele başlıyor. Kilise büyü ve büyücülere şiddetle karşı çıkmasına rağmen büyücüler yer altında faaliyetlerini sürdürmüşler ve büyücü örgütler kendilerini sürekli geliştirerek büyüsel işlemlerine devam etmişlerdir(Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 49).

Yeryüzündeki bütün toplumlarda olduğu gibi eski Türk topluluklarında da büyü, falcılık, kehanet, tılsım gibi ökültilimler var olup bu işleri şaman veya kam isimli kişiler yapardı. Şaman; eski Türklerde din olmasa da dinsel işlevi bulunan ve toplumsal taleplere cevap veren Şamanizm adlı anlayışın din büyüğüdür. Şamanizm anlayışı, Türklerin Gök Tanrı inancından sonra kabul ettikleri ve İslamiyet'in kabulüne kadar sürdürdükleri bir inanç olup, hemen hemen bütün Türk boylarında görülmüştür(Çelebi, 2008, s. 31).

2.3. ANTİK ROMA VE ANTİK YUNANDA BÜYÜ

Yunan medeniyetinin çöküp Hristiyanlığın yayılmasıyla birlikte büyücülük ve kilise karşı karşıya geliyor. Asırlarca acımasız bir mücadele başlıyor. Kilise büyü ve büyücülere şiddetle karşı çıkmasına rağmen büyücüler yer altında faaliyetlerini sürdürmüşler ve büyücü örgütler kendilerini sürekli geliştirerek büyüsel işlemlerine devam etmişlerdir(Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 49).

Eski Yunan'da sihir sadece fakir ve cahil kesimlerin ilgi alanı değildi iyi eğitilmiş zenginlerce de aynı oranda rağbet görüyordu hatta şehir devletlerinin kıtlık, salgın hastalık ve istila tehlikesi gibi olası felaketlerden korunmak için büyücülere görevlendirdiğini biliyoruz. Bununla birlikte pharmla deleteria olarak da anılan kara büyüye sıcak bakılmamaktaydı ki MÖ 5. yüzyılda Teos'ta[13] bir adam ve ailesine bu sebepten ölüm cezası verilmişti. MÖ 4. yüzyılda Theoris adlı bir kadın da büyü ilaçlar dağıtıp ve büyü sözler söylediği için ölüm cezasına çarptırılmıştı. Şehir yöneticileri de sihre inanıyor ve ondan korkuyor Epikürcü ve Stoacı filozoflar hatta 'Devlet' kitabının yazarı ünlü filozof Platon büyü ve lanet tablet satanları cezalandırılmasını savunuyor ve sihrin ortadan kaldırılması için mücadele ediyordu. Bununla birlikte Yunan toplumu büyüye tüm kalbiyle inanıyordu özellikle köylüler hasat ve evcil hayvanlarının kaderi

doğrudan hava koşullarına bağlı olduğundan muskalar yoğun olarak kullanılıyor ve tarlalara bolca yağmur getireceğini umut ediyorlardı(Öztürk, 2021, s. 2).

Putperest ve çok tanrılı olan Roma'da Orta Doğu'dan, başta Mısır'dan gelen etkilerle büyücülük uygun bir zemin bulmuş böylece gizli büyücü örgütler ve büyüsel ayinler çoğalarak artmıştır. Bunun farkına varan Roma, sert kararlar almış ve nihayetinde MÖ 451 yılında bir yasa ile büyücülüğü kesinlikle yasaklamıştır (Tambağ, 2004, s. 43). Çünkü Romalılar büyüü boş ve anlamsız, büyücüleri de sahtekâr, yalancı ve hilekâr kişiler olarak görüyorlardı(Tanyu, 1992, s. 503).

Fakat yasaklanmasına rağmen büyücülük en fanatik taraftarlarını her zamanki gibi halk ve soylu kesim arasında bulmuştur. Nitekim nedendir bilinmez büyücülük tarih boyunca iki sınıf arasında yayılmıştır. Bunlar; “Her şeye sahip olanlar ve hiç bir şeye sahip olmayanlar”.

2.4. ESKİ TÜRKLERDE BÜYÜ VE ŞAMANİZM

Özellikle Kuzey Asya'da yaygın olan Şamanizm ve Şamanlık öğrenimle elde edilmeyen bir sanattır. Şaman olmak için bir şamanın neslinden gelmek lazımdır. Nöbet geçiren, sinirli ve hasta olan şamanlar hem iyi hem de kötü ruhlarla iletişime geçip insanlara musallat olan kötü ruhları kovarlardı(Kahraman, 2013, s. 134).

Şamanlar, en eski devirlerde musikiyle sihir yapan, şiirler terennüm eden, gaipten haber veren, hekimlik eden kişilerdir. Nitekim bugünkü Kırgızlar ve Altaylılar arasında da pek az farkla böyledir(Köprülü, 2014, s. 100).

“Kırgız – Kazaklar arasında ilk önce kam (şaman) kelimesinin içine aldığı bütün manaları, yani ruhlarla münasebette bulunan mukaddes din adamı, ruhani; dualarla hastayı iyi eden hekim mefhumlarını ifade etmiş olmalıdır. Sonraları, İslam medeniyetinin, velev sathi şekilde olsun, yerleşmesi üzerine baksılara atfedilen ruhanilik ve kutsilik mefhumları kalkmış ve baksı sadece kendisinden korkulacak bir sihirbaz, fena ruhlarla münasebette bulunan bir büyücü, bir üfürükçü mahiyetinde kalmış, daha eski dönemlerdeki önemini yitirmeye başlamıştır”(Köprülü, 2014, s. 198-199).

Bütün bu doğaüstü özelliklere sahip olan şamanların doğal olarak eski Türklerde birçok görevi vardı. Bu görevler hastalıkları tedavi etmek, tanrılara kurban adamak, insanlarla tanrıları görüştürmek, insanların ruhlarını öteki dünyaya göndermek gibi

(Çelebi, 2008, s. 31).

2.5. BAZI SEMAVİ DİNLERDE BÜYÜ

Çok tanrılı dinler devrinde insan-tanrı ilişkilerini düzenleyen ve hemen hemen hayatın her safhasında var olan büyü tek tanrılı dinlerde yasaklanmıştır. Fakat tek tanrılığı kabul eden toplum ve uygarlıklar eski inanç ve adetlerini muhafaza ederek devam ettirmişlerdir. Öyle ki büyü, tek tanrılı dinlerde hiçbir zaman yok olmamış ve Hristiyanlık, Yahudilik, İslamiyet gibi semavi dinlerde mevcudiyetini korumuştur(Tambağ, 2004, s. 54).

Dinler tarihi çalışmalarında sıkça kullanılan ortodoksi-heterodoksi ayrımı, resmi din söylemi ve karşısına konumlandırılan geleneksel inanç ya da halk dinini işaret eder. Halk dini, toplumların yaşam biçimlerine ve kültürlerine göre şekillenen, kendisinden önceki inançlarla birlikte senkretik bir yapı oluşturan pratikler bütünüdür ifade eder. Halk dini çoğu zaman “batıl itikat, boş inanç, hurafe” şeklinde tanımlanır(Atay, 2017, s. 55).

Üç semavi dinin kutsal metinlerinde yasaklanmış olan büyü de, din bilimleri perspektifinde, halk dini başlığı altında incelenebilir. Bununla birlikte resmi, kitabi din genel manada kabul gören, yaygın ve güçlü olan kaynaktır. Antropolojideki kavramsallaştırmayla ifade edersek din “büyük gelenek”, halk dini ise “küçük gelenek” tir(Atay, 2017, s. 55).

Kültür tarihinde büyü ile din arasındaki çekişmelere sık sık rastlanmıştır. Bu mücadelenin ilk safhasını teşkil eden büyü ve din ilişkisi, bilginler arasında büyüün mü dinden, yoksa dinin mi büyüden çıktığı noktasında tartışma konusu olmuştur(Örnek, 1966, s. 25).

2.6. İSLAMİYET’TE BÜYÜ

İslamiyet; sihir, büyü, falcılık, kâhinlik, münecimlik vb. ökölt ilimlerin toplumsal yapıyı bozmaları sebebiyle büyük günahlardan saymıştır. Hatta İslam âlimleri yapılanların küfrü gerektirecek cinsten olması halinde yapanların da kâfir olacağını söylemişlerdir. Ki Bakara suresinin 102. ayetinde de bu açıkça belirtilmiştir(Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 103).

Sihir ve büyü daha çok cahiliye devrinde yaygındı. Cincilik, kehanet, fal okları, yıldızlara bakmak, küçük kareler çizip içlerine harf veya sayı yazmak, düğüm atmak ve

üfleme gibi yollarla büyü yapıyor ve bütün bunlar putperestlikle beraber yürütülüyordu. Allah, peygamber, din ve kutsal kitapları tanımasına rağmen, menfaat kökenli bir disiplin olduğundan cahiliye Arapları bu büyücülere inanıyor ve onlara saygı duyuyorlardı. Çünkü büyücülerin güçlerinin her şeye yettiğine kanaat getiriyorlardı (Tanyu, 1992, s. 506).

Bu durum Kur'an-ı Kerim indiği dönemde de hem Yahudiler hem Hristiyanlar hem Araplar hem de Mekke müşrikleri arasında devam etmiştir. Bu dönemde insanların en korktukları şey ise karanlık idi. Kötü ruhların, cinlerin karanlıkta ortaya çıkıp insanları çarptıklarına inanılıyordu. İşte bu sebepten dolayı insanlar büyücü ve üfürükçülere gidip bu kötü ruh ve cinlerin zararlarından korunurlardı. Bu zaman zarfında insanların korku ve endişelerini gidermek ve onları korumak için vahiy yoluyla Felak suresinin indirildiği söylenmektedir (Çelebi, 2008, s. 36).

Bakara suresi başta olmak üzere 24 surede ve 63 defa sihr veya sahir şeklinde geçer ve çoğunda olumsuz manadadır (Uluğ, 2017, s. 72). Bakara suresi 102. ayetin mealî şu şekildedir:

Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!

2.7. MUSEVİLİKTE BÜYÜ

Yahudilik inancına göre büyüün gücüne ve varlığına inanmak, tek tanrı inancında yer alan Tanrı'nın iradesinin insanların kendi gayeleri için kullanılması anlamına geldiği için ve kendi inançlarına ters düştüğü için yasaklanmıştır. Bu nedenden dolayı

Yahudilerin kutsal kitabı Tanah'ta "Kadın veya erkek cinsiyet fark etmeden cincilik, falcılık, münecimlik yapan her kimse öldürülecektir" başka bir pasajda "Afsuncu kadınları yaşatmayacaksın" diğer bir pasajda ise "Büyücülük ve münecimlik etmeyin ve bunlara dönmeyin" denilerek büyü ve büyücülük tamamen yasaklanmıştır (Tanyu, 1992, s. 503). Yahudilikte ve Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah'ta büyü için en çok kullanılan kelime "kshp" kökünden gelir. Büyücüye aşaf, kara büyüye mekhaşefah, büyücülere aşafim, afsunculara mekhaşefim, muskacıya hover, tılsımcıya hever, tılsıma ise lahaş denilmiştir(Hasanoğlu, 2016, s. 955).

Tanah, büyü ve büyücüler karşıtı içeriğe sahip parçalar içerdiği gibi seçkin kimselerin yaptığı büyüsel uygulamalar anlatan parçalar da içermektedir. Bu çelişkili anlatım için araştırmacılar, Yahudiliğin büyü konusunda tutarsız ve çifte standartlı bir yaklaşım sergilediğini ifade etmişlerdir (Hasanoğlu, 2016, s. 955). Öyle ki, İsrailoğullarının birinci kralı Saul, önceleri cinci, bakıcı, falcı ve büyücü gibi kimseleri kovmuştur. Daha sonra Filistin'le yapılan mücadeleyi kaybedince bir cinci kadın getirtmiş ve ölmüşlerin ruhlarıyla irtibata geçtiğini iddia eden bu cinci kadından kendisini ölmüş olan Samuel'le görüşürmesini ister bunun üzerine kadın onu görüştürür (Tanyu, 1992, s. 505). Görüldüğü üzere Yahudilikte büyü yasaklanmasına rağmen ihtiyaç duyulduğunda seçkin kişilerin (kral, lider) başvurmasında sakınca görülmemiştir. Buna göre Yahudiliğin ve kutsal kitap Tanah'ın yasaklamış olduğu büyü; yönetici sınıfın gücünü pekiştirmeyen, sıradan ve muhalif kişilerce yapılan büyü olduğunu göstermektedir.

Sonuç itibarıyla büyü, seçkin Yahudi toplumunun temizliğini muhafaza etmek amacıyla yasaklansa da belirli şartlarda uygulanmıştır(Hasanoğlu, 2016, s. 955).

Örneğin bir hastayı iyileştirmek için bu kişinin hastalığının bir hayvana aktarılması, bir ineğin küllerini içeren su ile temizlenmesi, fal bakılması, sihirli değneklerin kullanılması(Scognamillo ve Aslan, 1999, s. 42),

Kara büyüyle yakından ilgili olan ve Yahudi mistisizmini ifade eden kabala geleneğinin başta masonluk olmak üzere bazı örgüt ve tarikatlarca kullanılması gibi (Kartopu ve Ünal, 2019, s. 388).

2.8. HRİSTİYANLIKTA BÜYÜ

Musevi kutsal metinleri ile karşılaştırınca İncil yani Yeni Ahit büyü, sihir ve benzeri

uygulamalardan daha az bahseder. Büyünün reddedilmesi ve kınanmasına yönelik tutum sürdürülür(Uluğ, 2017, s. 56). Musevilikte çok belirgin olmayan bir Şeytan kavramı vardır; fakat Hıristiyanlık bu konuda nettir. İyilik, şefkat ve mutlak kudret Tanrı ile bağdaştırılırken, Şeytan kötülüğün, sapıklığın ve Tanrı'nın bilgisine karşı başvuru olan zararlı bilginin kaynağı olarak görülür. Büyücüler de Şeytan ve iblislerinin bilgisine başvurarak kehanette bulunan kişiler olarak görülür. Şeytan, iblis ve ruhlar gibi varlıkların tümüne demonik güçler demek yerinde olacaktır.

Geç Ortaçağla birlikte iki tür büyü tanımı yaygınlık kazanır: İlki bilimin bir dalı olarak kabul edilen ve doğadaki gizli güçlerle ilgilenen 'doğal büyü'; ikincisi ise dinin saptırılmış hali olan, Tanrı'dan uzaklaşmış ve dünyevi işlerde kullanılan 'demon büyü'südür(Kieckhefer, 2017, s. 30).

Aslında bu ayrım, tüm toplumlarda benzer biçimlerde karşımıza çıkar; iyiliğe ya da kötülüğe hizmet eden büyü. Özellikle 12.yüzyılda yaşanan iki önemli gelişme büyü, okült ilimler ve büyüsel uygulamalara dair bu temel ayrımı belirginleştirir. Bunlardan ilki; Avrupa mahkemelerinde soruşturma yöntemi olarak engizisyonun kullanılmaya başlanmasıdır. İkincisi ise; Latince, Yunanca ve Arapça yazılmış klasik eserlerin okunmaya başlaması ile birlikte Avrupa eliti arasında astroloji, simya ve okült ilimlere olan merakın hızlanmasıdır(Uluğ, 2017, s. 60).

Geleneksel yaşamın sürdürüldüğü, okuryazarlık etkisi olmayan bölgelerde sürdürülen uygulamaların birçoğu cadılıkla itham edilip cezalandırılmaya başlanır. Astroloji ve simya ise tam tersine saraylara kadar yayılıp dönemin bilim dalları haline gelir. Cahil, şeytan işi ve kara büyüyle bağı olan uygulamalar reddedilir; bunun yerine, yenilenmiş ve saygın düşünürlerin işi olan 'Rönesans büyü'sü' işe koşulur(Tambiah, 2002, s. 45).

2.9. MODERNİZM SONRASI BÜYÜ, DİN VE BİLİM TARTIŞMALARI

17. yüzyıldan sonra Batı dünyasının siyasi ve toplumsal düzenini, modern felsefeyi ve sonuçları itibariyle tüm dünyayı etkileyen en önemli dönemlerden biri Aydınlanmadır. "Modern felsefe, iki yüz yıl önce arsızca ortaya atılan 'Aydınlanma nedir' sorusunu yanıtlamaya kalkışan felsefedir" önermesi Aydınlanma'nın etkisini özetler. Çok boyutlu ve çok etkili olan bu dönem rasyonel aklın ve seküler yaşamın da ilanı olarak düşünülür. Bu noktadan sonra gerçeküstü, teolojik dünyanın ortadan kalkması ile dinin yerine pozitif

bilimlerin geçeceği öngörülür(Hazır, 2012, s. 144).

Büyü gibi hem akıl ve mantık dışı addedilen hem de kurumsal dinler tarafından reddedilen bir olgu ise iki kez mahkûm edilmiş olur.

Ortaçağın dogmatik din anlayışına karşı modern bilinç öne sürülür. Din ve geleneğe yönelik eleştiriler, doğa bilimlerinin insanı tarafsız bir biçimde akıl yoluyla anlayabileceğini savunur. Bunun sonucunda insanı ve insana dair olan gerçekliği anlamak için geleneksel bakış açılarının tümü reddedilir ve akıl yegane rehber haline gelir (Perşembe, 2003, s. 163).

Aydınlanmanın, doğaüstü olanla deneysel olan arasına bir sınır çekmesinin ardından bir diğer önemli gelişme bilimsel devrimin hızlanması ile olur. Astronomi, biyoloji ve jeoloji alanlarında başlayan çalışmalar ile klasik bilim sistemi sorgulanmaya başlar. Bu noktadan sonra her şey deneysel akıl süzgecinden geçmek için birer nesne haline gelir. Buna insan ve insan toplulukları da dâhildir. Kıtalararası ticaret ve kolonyalizm hareketleri ile başlayan süreçte yeni coğrafyaların keşfi, yeni kültürlerle karşılaşılması antropoloji, halkbilimi, sosyoloji gibi disiplinleri öne çıkarır(Öncül, 2018, s. 58).

Toplumları yabanıl, barbar ve gelişmiş olanlar biçiminde çizgisel bir gelişim sırasına koyan iddialar da bu dönemde başlar. On yedinci yüzyıldan itibaren akılla test edilen din ve akıldışı bir uygulama alanı olarak reddedilen büyü yaklaşımları, Edward Tylor ve Frazer gibi kuramcılar tarafından benimsenip çalışılmaya başlanır(Tambiah, 2002, s. 37).

Edward Tylor (1832-1917), Victoria döneminin önemli araştırmacılarından biridir.

Tylor, Primitive Culture adlı eserinde, din ve büyü üzerine görüşlerini yazar:

Bu çalışmada, büyü ve büyüsel yöntemleri insanlığın barbar geçmişinden kalan kalıntılar olarak değerlendirir. Büyüsel düşüncenin tamamen yanlış kurulmuş bir neden-sonuç ilişkisinden kaynaklandığına inanır(Tambiah, 2002, s. 67).

Din ve büyü arasında hiçbir koşutluk görmeyen Tylor, Hristiyanlık ve ilk inanç biçimlerini de birbirinden ayırır. Aşağı seviyedeki dinler olarak tanımladığı bu dinlerin, kişisel çıkarlar peşinde koştuğunu, ahlaki ve erdemsel içerikten yoksun olduğunu düşünür (Tambiah, 2002, s. 73).

Tylor'un büyüyü çağrışımlara dayalı, öznel neden-sonuç ilişkisi ile açıkladığı görüşleri, James Frazer tarafından daha sistemli bir hale getirilir ve kendisinden sonraki araştırmacılar üzerinde güçlü bir etki bırakır.

James Frazer (1854-1941), döneminin önde gelen ve kuramlarıyla kendisinden sonra gelenleri ciddi biçimde etkileyen antropolog ve halk bilimcilerinden biridir. Büyü, din ve toplum üzerine çok sayıda eser ortaya koyar. Altın Dal isimli, ansiklopedik biçimde düzenlenmiş on iki ciltlik çalışması ile antropoloji çalışmalarını önemli ölçüde etkiler (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 320).

Büyü çalışmalarında en önemli katkılarından biri, büyüyü taklit ve temas olmak üzere iki temel türe ayırmasıdır. Ayrıca, büyüünün bazı yönlerden bilimin öncüsü olduğu fikrini öne sürer. "Büyücü, aynı nedenlerin aynı sonuçlara yol açacağına ve töreni konulan kurallara göre yaptığı takdirde istenen sonuçların kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine inanmaktadır"(Tambiah, 2002, s. 76).

Bu iddialar ile büyüünün de bilim gibi kesin ve hesaplanabilir olduğunu, belli yasalarla işlediğini, şans unsurunu dışarıda bıraktığını söyler. Fakat bilimin bunları akıl ve doğruluğu kanıtlanmış biçimde gerçekleştirdiğini büyüünün ise, tesadüf ve yanlış mantığın sonucu olarak geliştiğini ekler. Dolayısıyla büyü, "yanlış" bilim olarak nitelendirilebilir. Bu tavır din ve büyü konusunda da sürdürülür ve ilkelerin hakiki bir dine sahip olamayacağı söylenir.

Bronislaw Malinowski (1884-1942), Tylor, Frazer gibi isimler tarafından savunulan ve yaygın biçimde kabul gören büyüünün ilkel bilim etkinliği olduğu fikrine karşı çıkar. Büyü ve dinin kutsallık atfedilen toplumsal etkinlikler olduklarını, bilimin ise kutsal olmayan bir etkinlik olduğunu söyler(Tambiah, 2002, s. 97).

Büyü uygulamalarından beklenen somut faydanın dışında mitlerin ve ritlerin, kişisel kaygıyı azaltma yönünden psikolojik; grup birlikteliğine ve kimliğine destek olmak yönünden sosyolojik olmak üzere iki işlevi olduğunu söyler. Malinowski, devinimsel jestler, belirli güçlerin aktarıldığı nesnelere ve en önemli unsur olarak gördüğü büyü sözlerinin büyü uygulamalarının üç önemli unsuru olduğuna inanır(Tambiah, 2002, s. 105).

Malinowski, kendisinden önce yaygın olan; büyüünün tamamen yanlış bilim veya yanlış din olduğu yönündeki iddiaların değişmesinde etkili olmuştur. Büyü akıl ve

rasyonel ölçütler ile ele alındığında yanlış olsa bile uygulayıcılar, inananlar ve topluluk için gerçektir. Psikolojik açıdan etkilidir; topluluğun birlikteliğine katkıda bulunduğundan dolayı toplumsal olarak da faydalıdır.

Birçok olguyla bir arada tartışılan büyü ve büyüsel düşüncenin dünyayla, yaşamla başa çıkma yollarından biri olduğu kabul edilmiştir. Suiistimal edilmeye müsait olması, bilim ve dinde karşılığının olmaması varlığını sürdürmesine engel olmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUŞ İLİNDE BÜYÜ UYGULAMALARI

Muş ilinde büyü uygulamaları yaygın olmakla birlikte bu uygulamalar sözlü kültür bağlamında anlatıla gelmiştir. Halkın hafızasında yer alan bir takım uygulamalar geçmişten günümüze bazı değişiklikler göstererek gelmiştir. Halk baş edemediği sorunların çözümünde farklı yollar aramış bu da beraberinde büyü ve büyücülük kavramlarının oluşmasına neden olmuştur.

Sağlık sistemlerinin gelişmemesine paralel olarak halk yaşadığı bazı olumsuzluklara karşı farklı çözüm yollarına başvurmuştur. Halk arasında büyü, büyücülük, büyüden korunma yolları gibi farklı uygulamalar geliştirilmiştir. Büyü ve büyücülüğün bu kadar yaygın olmasının nedeni olarak halkın bir yerden sonra da modern bilimlerden istedikleri çözümleri kısa sürede bulamamasından kaynaklanmaktadır.

Yaptığımız çalışmanın temelini oluşturan büyü, büyücülük, kem gözler, göze gelmek vb. kavramlar yaygın olmakla birlikte halk arasında yaptığımız gözlemler neticesinde dinin etkisiyle bu kavramlardan uzak durulma eğilimi gözlemlenmiştir. Bu durum bilgi toplamamızı zorlaştırmakla birlikte bu işten maddi kazanç sağlayan insanları sayıları çoğunluktadır.

Bazı büyücüler yaptıkları büyüün etkisine göre insanlardan maddi yarar sağlamakla birlikte paranın ya da eşyanın değeri attıkça yapılan büyüün tesirinin o kadar artacağına inanılmaktadır. Bu da özellikle maddi imkânları yeterli olmayanların onlara karşı uzak durduğunu göstermektedir.

3.1. DOĞUM VE HAMİLELİK İLE İLGİLİ BÜYÜSEL UYGULAMALAR

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalmayan kadınların gebe kalması, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğunun olması için yoğun uygulamalar yapılmaktadır. Gebe kalındıktan sonra ise bebeğin sağlıklı olması için yine çok dikkatli davranılır ve bunun için birtakım şeylere dikkat edilir. Çünkü çocuk, özellikle doğum sürecinde zararlı dış etkilerle ve doğaüstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır(Şişman, 2002, s. 445).

Kadınlarda doğum zorlu geçmektedir. Merkezden uzak kırsal yerleşim alanlarında doğumu rahatlatmak için bazı büyüsel uygulamalar yapılmaktadır. Son yıllarda ulaşım

alanındaki gelişmelere bağlı olarak doğumların çoğu hastane ortamında yapılmakla birlikte büyüsel uygulamalar varlığını korumaktadır. Muş ilinde hamile kadınlara yapılan büyüler genellikle doğum esnasında zorlanmalara bağlı olmakla birlikte ters gelen bebeğin sağlıklı doğmasını sağlamak için yapılır.

Doğum esnasında bebeğin anne rahminde ters dönmemesi için annenin karnına bebek resmi çizilir hamile kadın günde üç defa karnını açarak aynanın karşısında karnına bakar doğum esnasına kadar yapılan bu uygulama ile bebeğin ters gelmesi engellenir (KK9, KK11). Bu uygulama ile doğum yapan kadınlara doğum esnasında rahatlık sağlamaktadır. Doğum yapacak olan kadının bebeğinin inatçılığını almak için yapılan uygulamadır. Doğum esnasında annenin zorlanmaması için bebeğe doğmadan ad konulur bu ad genellikle dini büyüklerin ya da Kuran'da geçen isim seçilir ve doğum esnasında bu adı taşıyan kişinin türbesinden biraz toprak alınır. Alınan bu toprak doğum yapan kadının başının etrafında sürekli gezdirilir böylelikle doğumu sıkıntısız geçer (KK5). Kaynak kişimizin belirttiği bu uygulama toprağın insanlar arasında etkisini görmemiz açısından önemlidir.

Doğum esnasında inatçı bebeği almak için yapılan uygulamadır. Doğum esnasında kırmızı bir bez parçası alınır alınan bu bez parçası kesilip parçalara ayrılır. Doğum yapacak olan kadının yatağının köşelerine bağlanır. Böylelikle doğum daha kolay bir şekilde gerçekleşir(KK5, KK17). Bu uygulama da kişinin kişisel eşyaları alınarak yapılan uygulamalardandır. Halk arasında yaygın olmakla birlikte insanların sık sık başvurdukları bir yöntemdir. Tabi bu uygulamanın varlığı tıbbi olanaklara erişim sıkıntısı çekenler tarafından yapıldığını görmekteyiz.

Doğumdan önce de bazı büyüsel uygulamalar yapılmaktadır. Bu da tamamen doğumun az sıkıntıyla gerçekleşmesi içindir. Doğumun gerçekleşeceği yere ağzı kapalı olan bir kilit getirilir ve bu kilit açılır. Böylece doğum sıkıntısız geçer. Bu uygulamada temel amaç kadının karnının kilide benzetilmesi ve bunun açıldığında bebeğin doğacağına olan inançtır(KK5, KK11). Kaynak kişilerimizin aktırdıkları bu bilgilere göre bu büyücülük yöntemi halk arasında pek nadir tercih edilen büyü olduğudur.

Doğum öncesinde yapılan başka bir uygulama ise, cinsiyet belirlemeye yöneliktir. Genellikle erkek çocuğu olması isteyen anne hamilelik esnasında kucağına sürekli erkek çocuk alır. Çocuk eğer kadının kucağında durursa doğacak olanın cinsiyeti kız olur. Eğer

çocuk kadının kucağında durmaz ise cinsiyeti erkek olur(KK5, KK11). Bu büyüsel uygulamayı bozmak için kadınlar genellikle kucaklarına bırakılmış olan çocukların saçlarından iki tel çeker ve bu saçları harlanmış bir ateşe atıp yakarlar. Böylece çocuk sahibi olmayacaklarına inanırlar(KK11).

Çocuğu olmayan evli kadın bir hocanın ya da nefesi kuvvetli olduğuna inandığı bir kişinin yanına gider. Kadın karnını açar. Karnın üzerine üçgen şeklinde daireler çizilir. Çizilen her bir daire üzerine çeşitli dualar okunarak birleştirilir. Bir vakte kadar kadının banyo yapmaması gerektiği söylenilir. Daireler vücutta kaybolana kadar izleri silinene kadar kalır. Bu işlemden sonra daire çizilen kalem kadın tarafından yakılır. Yakılan kalemden damlayan mürekkep bir bardak suya konulup kadına mürekkepli su içirtilir böylelikle bir süre kadın hamile kalır(KK9, KK17, Bknz. Ek-6).

Hamile olan kadının sırt kısmına kanlı bez çekilmez. Hamile olan kadın yüzüstü yatırılır. Erkek koç hayvanı kesilip bir beze sürülür. Bezin iyice kana bulaşması sağlanır. Bez iyice kanlandıktan sonra sırt üstü yatırılan kadının vücudunda çeşitli dualar okunarak gezdirilir böylelikle kadının hamile kalacağına inanılır(KK11, KK17).

Toprak, mitolojilerde yaşam döngüsünün önemli süreçlerinden doğum, ölüm ve sonrasında da simgesel anlamlarıyla sürekli olarak güncellenmiştir. İnsan Toprak Ana'nın bağrında gerçekleşmiş doğum olayını taklit eder ve onu tekrarlar, gerçek hayat vericinin toprak olduğuna inanıldığı için doğum esnasında ondan güç almak ve onun koruması ve sıcaklığını bulmak amacıyla kadın toprağa oturarak veya toprak üzerine çömelerek doğum yapar(Eliade, 2018).

Doğum esnasında hamile kadın bebeğini korumak, düşmesini engellemek için doğumundan kırk gün önce evli bir kadının evinin bahçesinden bir avuç kadar toprak alır. Alınan bu toprak bazı dualar okunarak kadının karnına sürülür. Karnına sürme işlemi bittikten sonra toprak alınıp tekrar alınan yere bırakılır. Böylece doğum esnasında çocuğun düşmesi engellenir(KK22).

Bu uygulama kutsallık atfedilen toprak ile yapılmasının yanı sıra toprağın insanlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Toprak kutsal olarak kabul edilmiş bundan dolayı büyüsel uygulamalarda sık sık başvurulmuştur.

Ateş kültürünün en eski devirlerden bu yana devam ettiği bilinen ülkelerden biri de İran'dır. Zerdüş'tün bu çok eski ve ayrıntılı kültü yasaklamış olmasına rağmen daha sonra

ateş kültü yeniden ortaya çıktı. Eski Zervanizm ile Zerdüştiliği birleştiren Mecûsîlik'te de ateş kültürünün önemi büyüktü. Bazı kaynakların Hz. Peygamber'in doğumu sırasında söndüğünü yazdıkları ateş, resmî dini Mecûsîlik olan Sâsânîler'in sönmeyen ateşi idi.

İran'ın ateş ilâhı Atar Hindistan'daki Agni'ye benzer. İran'da Mitraizm devrinde bile güneş perestlik ve ateşperestlik vardı; Atar sonsuz ilâhî ışığın dünyevî şekli olarak görülen ateşi temsil ediyordu. Temizleyici sayılan ateş Ahura Mazda'nın oğlu olup Zerdüş't ondan meydana gelmiştir. Eski İran'da, içinde kutsal ateşin yandığı âteşkede denilen tapınaklar vardı. Daha sonra birçok ülkeye yayılan bu âteşkedelerin, birkaç basamakla çıkılan ve ortasında gün ışığı sızmayan bir ateşliği bulunuyordu. Buradaki görevli rahipler ateşin sönmemesine dikkat ederlerdi. Âteşkededen evlere alınan ateş de artık söndürülmezdi(Tanyu, 1992).

Ateş hemen hemen tüm toplumlarda önemli bir yere sahip olmasının yanında ateşe de saygı duyulmuştur. Muş'ta ateş ile yapılan büyülerde onun kutsal olması ve ateşe duyulan saygının yanında onu her şeyi yok etme gücüne olan inanç ateşin büyülerde kullanılmasına neden olmuştur.

Erkek çocuk doğurmayan kişi toplum içinde dışlanmamak için hamileliğini gizlemeye çalışır. Erkek evlat doğurmak isteyen kadın hoca ya gider. Meşe ağacının yaprağı alınıp üzerine bazı dualar okunarak karın bölgesi etrafına sürülür. Hamile olan kadın büyük bir meşe ağacının yanına gider. Yakılan bu meşe ağacının yaprakları ağacın gövdesine sürülür. Böylece erkek çocuk doğuracağına inanılır(KK17). Bu büyüsel uygulamada çocuk istemeyen erkek kişi olayı duyduğu zaman evin, etrafına yakılmış meşe ağacının küllerini toprak ile karıştırılarak fidesini tekrar diker. Eğer bu meşe ağacı yeşermeye başlarsa kadının yapmış olduğu büyü bozulmuş sayılır.

Bu büyü yöntemi bozulabilen büyülerdendir. Büyünün etkisinin geçmesi için belli bir zaman geçmelidir. Zaman kavramı büyücülükte önemli bir yer edinmektedir. Yapılan büyüünün tutup tutması zaman içinde belli olacağı için sabır kavramıyla ele alınmıştır.

Ağaç Türk mitolojisinde kutsaldır. Bundandır ki Muş'ta yapılan bazı büyülerde ağacın kullanıldığını görmekteyiz. Muş'ta yapılan büyülerde genellikle kenner denilen ağaç kullanılması bu ağacın sadece belli bölgelerde yetişmesi olarak gösterilebilir.

Doğumun daha rahat gerçekleşmesi ya da doğacak olan bebeğin sağlıklı olması için doğumdan kırk gün önce hoca denilen kişilere gidilir. Kenner denilen ağaçtan yapılmış

daire şeklinde bir tahta alınır. Alına bu tahtaya çeşitli dualar okunarak çivi çakılır. Çivilerin çakılı olduğu tahta hamile kadının kaldığı odaya yerleştirilir. Doğum zamanına kadar kadının buna bakar. Böylece doğum rahat geçer(KK11).

Genellikle kaynanaların yaptığı başka bir uygulama regl olan gelinin kanı beyaz bir kâğıda sürülür. Kâğıda sürülen bu kanının üzerine okunulur. Okuma işleminden sonra kâğıt alınıp kadının yatağının etrafında makasla kesilip parçaları yatağın her bir tarafına bir parça gelecek şekilde iğne ile o kısımlara sabitlenir. Sabitlenen kâğıt parçaları bir diğer regl dönemine kadar orada kalır böylelikle kadının hamile kaldığına inanılır(KK11, KK17).

Hamile kalamayan ve çeşitli imkânları deneyen kadınlar regl döneminde hoca ya da molla denilen kişilerin yanına giderler onlara kareli bir kâğıt üzerine çeşitli dualar yazılıp verilir. Kadın bu kâğıdı alıp gece yatmadan önce yakar, yakılan bu kâğıdın dumanı gece yattığı odaya sinmesi sağlanır. Böylece bu duman sayesinde rüya görür. Rüyasında ak saçlı biri tarafından kendisine verilen şekeri alır. Bu şekeri aldığı zaman kadının hamile kalması gerçekleşir(KK5, KK9). Bu Büyüsel uygulama rüya motifine dayanmaktadır. Büyünün gerçekleşmesi için büyü yapılan kişinin rüya görmesi gerekmektedir.

Büyücüler bazı büyülerinde insan yaşamında önemli olan yiyecek, içecek tarzı gıdaları kullanmalarının nedeni onların insan hayatında önemli bir yer edinmiş olmaları ve bunlarla yapılan büyülerin etkisinin artacağına olan inançlarıdır.

Hamile kalamayan kadınlar bir tane yumurta alıp hoca ya da büyücü diye tabir edilen kişilere götürürler. Alınan bu yumurtanın üzerine bazı dualar okunup yumurta kuluçkaya bırakılır. Yumurta çatlamaz ya da bozulmazsa içindeki şey çıkana kadar kadının hamile kalacağına inanılır. Bu uygulama dağ köylerinde Mongok, Arak gibi daha önce Ermeni insanların yaşadığı yerlerde kullanılır. Bunun kültürel bir aktarım olduğunu söylemek mümkündür. Yumurtanın doğumu üremeyi temsil ettiğine inanıldığı için bazı bu uygulamayı pek çok yerde görmek mümkündür(KK25, KK45, KK50).

Hemen hemen yerde olduğu gibi Muş'ta da yapılan büyülerde muskanın önemli bir yeri vardır. Bu derece önemli olması içinde yer alan dualar olmasının yanında yapılma biçimidir.

Hamile kalamayan kadının sürekli ıssız bir yerde hayvanlar içinde dolaşması şeklinde rüya görmesidir. Kendisine büyü yapıldığı ve bundan dolayı çocuk sahibi

olmadığını düşünen kişi hocanın yanına götürülür. Orda kadına muska yapılır. Muskayı alan kadın aynanın karşısına geçerek sesli bir şekilde gördüğü rüyasını tekrar eder. Bu işlemi günde yedi kez tekrarlar. Bu tekrar işlemi yedi gün sürer. Yedinci günün sonunda kadın rüyasında akımı yüksek bir sudan rüyasında gördüğü hayvanlarla birlikte atlarsa eğer hamile kalacağına inanılır. Böylece büyü bozulmuş olur(KK9, KK11).

Halk arasında yapılan uygulamalara baktığımızda makasın kullanımının yaygın olduğunu görmekteyiz. Bu makasın günlük hayatın bir parçası olmasının yanında kesme işlemlerinde sık sık kullanılmasıdır. Bazı büyüleri bozmada da kullanılır.

Hamile olan kadınların erkek çocuk doğurmaları istenildiğinde daha önce üzerine okunmuş makas alınıp kadına verilir. Bunun yanında bir kâğıt üzerine çeşitli dualar yazılır. Günde en az bir kez olmak üzere çizilen şekiller aynen bir kâğıda geçirilir ve hamile kalamayan kadının karın kısmına sürülür. Sürme işlemi her gün tekrarlandıktan sonra makas ile kâğıt kesilir kırk eşit parçaya bölünür. Bu işlem bittikten sonra parçalanmış kâğıtlar alınıp yakılır. Böylece hamile olan kadının erkek çocuk doğuracağına inanılır (KK5, KK9, bkz. Olay-3).

Yapılan bazı büyülerde inançlara göre kutsal mekânların önemli bir yeri vardır. Bu büyüler tamamen inançla olduğu için bu büyüleri bozmak için karşı büyüler yapılmaz.

Hamile kalmak isteyen kadınlar Mekke ya da Medine'yi ziyaret edecek olan kadınlara bir bez ya da bir ip verilir. Bunlar orada yer alan kutsal mekânlara sürülüp geri getirilir. İnanışa göre bir süre sonra hamile kalınır(KK9).

Yeni evlenen çiftlerin erkek çocuğu olması isteniliyorsa nikâhları kıyıldıktan sonra gelinin kucağına erkek çocuk oturtulur. Böylece gelin hamile kaldığında erkek çocuk doğuracağına inanılır(KK25, KK29, KK33). Bu büyüsel yöntem taklit yoluyla yapılmaktadır. Birinin çocuğunu kucağına almak vb. uygulamalar için büyücülerini gidilmez. Tamamen taklit yoluyla öğrenilmiş büyülerdendir.

Var olan başka bir uygulama ise düğün günü gelin ata bindirilirken önünde büyük bir ayna tutulur. Gideceği yere kadar aynaya bakar. Kendisine yapılan büyüler böylelikle bozulmuş olur. Böylece sorun yaşamadan çocuk doğurabileceğine inanılır(KK27, KK29).

Doğumla ilgili uygulamaların geneline baktığımızda insanların neslini devam ettirmenin yanında doğum öncesinden başlanılarak büyüye başvurduklarını görmekteyiz.

Bunun yanında doğum yapma Muş'ta önemli bir yere sahip olmasının yanında yapılan büyülerde çeşitlilik göstermiştir. Doğumla ilgili büyülerde farklı araç gereçler kullanılmıştır.

3.2. KÜÇÜK YAŞTAKİ ÇOCUKLAR İÇİN YAPILAN BÜYÜLER

Hamilelik esnasında çevreden kaynaklı bazı olumsuzluklar çocukları etkilemektedir. Anne adayının sağlıksız olması sigara ve ya başka çeşit maddeler kullanması çocuğun bir takım eksiklikler ile ve ya çeşitli hastalıklarla doğmasına neden olmaktadır. Bu vb. durumlardan kurtulmak için çocuğa bazı büyüler yapılır.

Yeni doğan çocuklar yılın belli dönemlerinde genellikle ay tutulmasının yaşandığı dönemlerde sürekli halsiz olup yeme ve içmeden kesilirler. Bu durumu yaşayan çocuk hoca denilen kişilerin yanına götürülür. Vücudunun bazı yerlerine karnına, yüz kısmına, ellerinin arkasına üzerine bazı dualar okunarak is ile haç işareti ya da kimlerine göre artı (+) işareti çizilir. Böylelikle çocuğun bu durumdan kurtulduğuna inanılır (KK4, KK13, KK33, Bu büyüsel uygulamayı bozmak için bkz olay-4. Yapılan bu büyü de büyücülerin bunu adlandırmalarında farklılık göstermiştir. Kimi büyücüler bunu haç işareti olarak kabul ederken kimi büyücüler ise, dini hassasiyetlerden ötürü bunu artı işareti olarak kabul eder.

Konuşamayan veya geç konuştuğu düşünülen çocuk hocaya götürülür. Burada ona muska yapılır. Yapılan muska çocuğun dilinin altına yerleştirilir. Böylece konuşacaktır (KK4, KK13, KK20). Bu büyüsel uygulamada muskanın kullanım alanının ne kadar geniş olduğunu görmekteyiz. Bazı büyüsel uygulamalarda yazının önemli bir yeri vardır. Yazıya ya da kaleme kutsallık atfedilmiştir.

Kekeme çocuklar için yapılan uygulamadır. Kekeme olan çocuk hocanın yanına götürülür. Çocuğun ağızı açılarak nefesi kuvvetli olan kişi onun ağızına üfler. Bu işlem bittikten sonra kâğıda çeşitli dualar yazılıp kâğıt yakılır. Yakılan bu kâğıdın külleri çocuğun diline sürülür ve böylece dili açılır(KK24, KK33).

Çocuklar için yapılan büyülerde toprak önemli bir yer tutar. Toprağın insanlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde büyülerde geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu görmekteyiz.

Konuşma güçlüğü çeken bazı çocuklara okunmuş toprak verilir. Üzerinde okunan

toprak küçük parçalara ayırılıp kırk paça şeklinde dizilir. Dizilen bu kırk parça toprak çocuk her acıktığında yemeğin içine koyulup ona yedirilir(KK4, KK9, KK13).

Konuşma güçlüğü çeken bazı çocuklar türbelere götürülür. Türbede yatırılır. Tamamen dinsel inançlarla alakalı bir durumdur. İnançlar büyüler üzerinde etkili olmaktadır.

Türbenin toprağı çocuğun diline sürülür(KK13). Daha çok inançla bağlantılı olan bu uygulama Muş genelinde sık sık yapılmaktadır. İnançlar insanların hayatlarını şekillendiren, insan hayatının bir parçası olarak görülmektedir. İsimlerin maneviyatı hakkında da büyüler yapılmaktadır. Konuşma güçlüğü'nün bir diğer nedeni olarak çocuğa verilen isimler olarak görülür. Dini büyüklerin ya da Kur'anda geçen isimlerin maneviyatından dolayı çocukların bu adı taşıyamaması olarak görülür. Konuşmada güçlük çeken çocukların isimleri değiştirilir(KK4, KK9).

Var olan başka bir uygulama ise, dişi geç çıkan ya da dişleri düzgün çıkmaya çocuklarla ilgili yapılandır. Geç dişi çocuk için iki tane arpa alınır, alınan bu arpalar her perşembe günlerinde çocuğun diş etine sürülür. Böylece dişlerinin çıktığına inanılır (KK9, KK24). Dişleri düzgün olmayan çocuklara üzerine çeşitli dualar okunmuş arpa suyu kırk gün boyunca çocuğa içtirilir. Böylece dişleri düzgün olur(KK9, KK24).

Halk arasında var olan başka bir uygulama ise diş büyüü olarak adlandırılan büyüdür. Dişi düşen çocuğun dişi alınır. Alınan bu diş kaynatılmış ziftin içine atılır. Bazı dualar okunur. Biraz beklenildikten sonra, diş alınıp çocuğa gösterilir. Sonra da diş toprağa gömülür ve böylece çocuğun dişlerinin dökülmeyeceğine inanılır(K40).

El ve ayak uyumu tam olmayan çocuklar için kırmızı renkte iki tane ip alınır. İpler üzerine bazı dualar okunarak çocuğun sağ ayak ve sol koluna ipler bağlanır. Kırk gün öylece kalır kırk günün sonunda iyileşeceğine inanılır(KK13, KK20, KK33). Bu büyüsel uygulama halk tarafından çokça başvurulan bir büyü çeşididir.

Çocuklar için yapılan büyülerde farklı araçlar kullanılır. Bu büyülerin tutması açısından önemlidir. Kaynak kişimizin belirttiği bu örnek onu göstermektedir.

Bazı çocuklar yürümede problem yaşadıklarında ya da ayaklarda oluşan çarpıklık vb. durumlarda çocuk hocaya götürülür. İki tahta üzerine bazı dualar okunarak ayak resimleri çizilir. Tahtalar üzerine çizilen bu resimler çocuk odasının

kapısına asılır. Böylece yürümedeki sıkıntısı ortadan kalkmış olur(KK24).

Geç yürüyen çocuklar için üzerine okunmuş bazı şekerler çocuğun önüne bırakılır. Çocuk attığı her adımda bazı dualar okunur. Yürümeyi başaran çocuk şekere ulaştığında elinden alınır. Alınan şekerler komşulara dağıtılır(KK4, KK33).

Yürüme sıkıntısı yaşayan bazı çocuklar için ayaklarına üzerine okunmuş bir bağlanır. Bağlanılan bu ip çocuğun yürümesi düzelene kadar her Cuma günü kesilip tekrar bağlanır. Kırk cumadan sonra camii imamına gidilip ip besmele çekilerek kesilip gömülür. Böylece çocuğun yürüyeceğine inanılır(KK50).

İşitme güçlüğü çeken çocuk hocaya götürülür. İki tane taşı birbirine sürterek, ikisini birbirine çarparak çocuğun başı etrafında yedi kez döner. Dönme işlemi bittikten sonra Davud! Diye bağırır. Böylece kulakları açılır(KK20, KK33).

Çok ağlayan çocukların gözlerinden damlayan yaşlar bir şişeye konulur. Bu gözyaşları hoca denilen kişinin yanına götürülür. Çeşitli dualar okunarak ateş yakılır. Yakılan bu ateşin külleri gözyaşlarının bulunduğu şişenin içine atılır iyice karıştırılır. Bu karışım alınıp çocuğun yatağına serpilir(KK20, KK33). Bu büyüsel uygulamada ateşin kullanıldığını görmekteyiz. Ateşin kutsallığı çocuklar için yapılan büyülerde de önemli bir yere sahiptir.

Çocuklar için yapılan başka bir uygulama ise, kulak büyüsüdür. Genellikle işitme sıkıntısı çeken çocuklar için yapılır. Üç yaşındaki erkek bir manda kesilir. Kesilen mandanın kulağı alınıp içi temizlenir. Temizleme işlemi bittikten sonra mandanın kulağına daire ve üçgen şeklinde çizimler yapılır. Bu çizimlerin çizimi esnasında çeşitli dualar okunur. Sonra da manda kulağı alınıp çocuğun yatağının üst kısmına asılır. Asılan manda kulağı orda kırk gün bekletilir. Böylece çocuğun iyileşir(KK9, KK13, KK20).

Halk arasına yaygın olan başka bir inanış da şöyledir. Yerinde durmayan, hareketli çocuklar için büyü yapılır. Çocuk alınıp hocaya götürülür. Ellerinin arka kısmına yarım ay çizilir. Bu çizimde çeşitli dualar okunarak yapılır. Bu işlem bitikten sonra, kalemle çeşitli dualar okunarak çocuğun alınına da bir tane yarım çizilir. Çizilen ay şeklinin ay tutulması zamanına gelmemesine dikkat edilir. Ayın parlak olduğu bir zamanda çocuk dışarı çıkarılır. Yüzü aya gelecek şekilde aya bakar. Böylece çocuk iyileşir(KK24, KK33). Bu uygulama da zaman kavramı önemli yer tutmaktadır.

Ağlayan çocuklar için yapılan başka bir büyü ise, çocuk her ağladığında mezarlığa götürülür. Mezarlığı görünce ağlaması kesilir(KK13).

Bir diğer uygulama ise, Çocuğun ölen dedesi varsa onun mezarlığından yoksa ailesine ait başka birinin mezarından toprak alınır. Alınan bu toprak üzerine okunup çocuğun yastığının altına konular böylece susar(KK13).

Yeni doğan çocukların göbek bağları genellikle ailesi tarafından ne olmak isteniyorsa o kuruma ait bir yerin bahçesine gömülür. Böylece çocuğun ileride o mesleği seçeceğine seçer(KK9, KK33).

Küçük çocuklar için yapılan büyülere baktığımız da genellikle inanç temelli yapılmaktadır. İncanın toplum üzerindeki etkisi büyülere de siret etmiş bulunmaktadır. Muş'ta küçük çocuklar için yapılan büyülerde bunu görmekteyiz.

3.3. İKİ KİŞİYİ AYIRMAK İÇİN YAPILAN BÜYÜLER

Halk arasında yapılan büyülerdendir. Kıskançlık, haset gibi durumlarda yapılır. Genellikle kaynanalar, gelinler tarafından yapılır. Yapılan bu büyülerin temelinde yatan nedenlere baktığımızda insanların birbirleri ile iletişimde yaşadıkları problemler gösterilebilir.

Evlene iki insanın arasını bozmak, evde huzursuzluk çıkarmak için yeni evlene kişilerin yatak odasının kapısına köpek dışkısının sarıldığı bez alınıp kapı eşiğine asılır. Böylece huzursuzluk çıkartılıp evli kişilerin boşanır(KK12, KK24). Bu büyüsel uygulamayı bozulması şu şekildedir. Bu büyüü bozmak için yatak odasında gizlenmiş bez bulunur. Bulunan bez üstüne okunarak ateşe atılıp yakılır. Böylece büyüün bozulduğuna inanılır(KK12, KK24). Ateşin yakıcı etkisi büyüde de yer almaktadır.

İki kişiyi ayırmak için yapılan büyülerde farklı araçlar da kullanılmaktadır. Bu araçlar büyülerin etkisini artırmak için kullanılır.

Bir diğer uygulama ise, kaşık büyüdür. İki tahta kaşık alınır. Alınan bu kaşıklar üzerine çeşitli dualar okunur. Tahta kaşıklar arka kısımları bir birine dik gelecek şekilde sıkıca bağlanır. Bağlanan bu kaşıklar, bir mezarlığın kapısına dik bir şekilde toprağa gömülür. Böylece eşlerin birbirinden ayrılır(KK33, KK24). Bu büyüsel uygulamayı bozmak için tahta kaşık alınıp kaynamış suya atılır. Günde iki defa yapılan bu uygulama ile büyü bozulur(KK24).

İki kişiyi ayırmak için sabun büyüü yapılır. İki kişiyi ayırmak ya da sevmediği kişilerden intikam almak için yapılan bir büyü çeşididir. Etkisinin yüksek olduğuna inanılır. Bir kalıp sabun alınır. Alınan sabunun üzerine seilmeyen kişinin ya da karı ile kocanın isimlerinin baş harfleri yazılır. Bu işlemden sonra sabun iğne yardımıyla delinir. Açılan her delik kişinin öfkesini temsil eder. Delikler açıldıktan sonra sabun mezarlığa yakın bir yere bırakılır. Sabun eriyinceye kadar eşlerin birlikte öldüğüne inanılır(KK15).

Bu büyü tehlikeli olması açısından yaptırılmış ya da yapımına şahit olunmuş kimseye rastlanılmamış, ancak varlığı tartışmalıdır. Halkın kolektif hafızasında yer almış ancak kullanımı günümüzde olmayan bir uygulamadır.

Yapılan büyülerde ağaç motifi bura da önemli bir yer dinmektedir. Bu ağacın kutsallığından kaynaklanmakla birlikte yapılan büyülerde etkisi oldukça fazladır.

Hınzır yaprağı büyüü, iki eşin ayrılmasını ya da soğumasını sağlamak için yapılan büyü çeşididir. Hınzır adı verilen bir çeşit ağaçtan alınan yaprak üzerine okunarak kapı eşğine asılır. Eğer eşlerin ayrılması isteniliyorsa bu yaprağın yağı alınıp evli çiftlerin yatağına sürülür(KK20, KK7).

Kendisine büyü yapılan kişi büyüü yapıldığını fark edince bu yaprağı alıp toprağına gömer, yaprağın çürümesini bekler böylece büyü bozulmuş olur(KK20, KK27).

Evde huzursuzluk çıkartmak için ya da eşlerin arasını bozmak için, evlenmemiş iki kadın getirilir. Bir beze idrarları yaptırılır. İdrarlı bez alınıp yatak odasına sürülür. Böylece eşlerin birbirinden ayrılır (KK48). Bu büyüü bozmak için bez alınıp kirli bir suya atılır. Böylece büyü bozulur(KK48).

Var olan başka bir uygulama ise diken büyüüdür. Birlikte olunması karşı çıkılan iki kişinin isimleri bir kâğıda yazılır. Genellikle dağ yamaçlarında ya çorak yerlerde var olan bir dikenli ağaç getirilir. İsimlerin yazılı olduğu kâğıt ile dikenli ağaç yakılır. Yanma işlemi bitine kadar eşler boşanır(KK1, KK8, KK49). Yapılan bu büyülerde farklı araçların kullanılması büyüün etkisini artırmaktadır.

Birbirini seven iki kişiyi bir birinden uzaklaştırmak için onlara ait ikişer saç teli alınır. Alınan bu saç telleri okunup üflendikten sonra eşlerin yastıklarının içine konular. Saç telleri yastıkların içinde yedi gün kaldıktan sonra yastıklar saç telleriyle birlikte yakılır. Böylece eşler ayrılır(KK1, KK18, KK23). Kaynak kişilerimizden derlediğimiz bu

büyüsel uygulama halk arasında oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

İki kişiyi ayırmak için yapılan büyülerde genellikle büyü yapılacak olan kişilerden birtakım (eşya, saç teli, elbise ya da tırnak) parçalar alınır.

Halk arasında yaygın olan başka bir büyü şekli ise, tırnak büyüü diye adlandırılan büyü çeşididir. Ayrılması istenilen eşlerin tırnakları alınıp bir beze sarılır. Bazı dualar okunduktan sonra tırnaklar yatak odasının içine görülmeyecek şekilde saklanır. Belli bir zaman geçtikten sonra eşler ayrılır(KK9, KK50).

İki kişiyi ayırmak için yapılan büyülerde eşlerin yaşadıkları yerden bir takım eşyalar alınır. Alınan bu eşyalarla yapılan büyülerin daha etkili olacağını kaynak kişilerimiz belirtmişlerdir.

Ayrılması istenilen kişiler için yapılan bir diğer büyüsel işlem ise şu şekildedir. Eşlerin iç çamaşırları alınıp büyüü yapacak olan kişiye götürülür. Aldığı iğneleri iç çamaşırların farklı bölgelerine sokar. Bu işlemden sonra eşler ayrılır(KK23, KK39). Bu büyüün bozulması için iç çamaşırları bazı dualar okunarak ateşe atılır(KK39).

Nişanlanmış ya da evli çiftlerin arasını bozmak ya da ayrılmalarını sağlamak için eşlerin giymiş oldukları ayakkabıları hoca ya da büyücü denilen kişilere götürülür. Bazı dua ya da ayetler okunarak ayakkabılar birbirine bağlanır. Bağlanan bu ayakkabılar evli çiftlerin yatak odası kapına bırakılıp sabahları onlar uyanmadan tekrar alınır. Böylelikle eşler boşanır (KK49, KK52). Bu büyüü bozmak için birbirine bağlanan ayakkabılar ateşe atılır. Böylece büyü bozulmuş olur(KK52).

Bazı büyüsel uygulamalar doğa olaylarıyla bütünleştirilerek yapılmaktadır. Bu büyüler daha çok tecrübe sahibi kişilerce yapılmaktadır.

Evli insanları ayırmak için onlara ait bir resim alınır. Alınan bu resimler hoca diye tabir edilen kişilere verilir. Resimleri üzerine bazı dualar okunarak makas ya da başka bir kesici aletle çapraz bir şekilde kesilir. Kesilen bu resimler evli çiftlerin yastıklarının altına konulur. Yağmurlu ya da şiddetli gök gürültüsünün yaşandığı bir günde üzerine okunulan ve kesilip yastığın altına konulan resimler alınıp yakılır. Bir müddet sonra eşler ayrılır (KK42).

Muş'ta var olan uygulamalara baktığımızda kültürel aktarımın yoğun olması nedeniyle bazı büyüsel uygulamaların ülkemiz de yapılan büyülerle benzerliği oldukça

fazladır.

Halk arasında pek olmasa da sadece dağ köylerinde şuan yapılmamakla beraber domuz büyüğü vardır. Bu büyüdeki temel amaç evli insanları ayırmak, insanlara zarar vermektir. Aslında temelinde dinin etini yasaklaması, haram olması gibi bazı nedenler yatmaktadır. Öldürülen bir domuzun kanı beyaz bir beze akıtılır. Kan beze iyice sindikten sonra bez alınıp evli kişilerin odasına görünmeyecek bir yerde saklanır. Saklanan bu bez ile karı ve koca arasından şiddetli tartışmaların yaşanmasına neden olduğuna inanılır (KK8). Kendisine domuz büyüğü yapılan kişi, domuz yavrularının yaşadığı yuvayı bulmalı bulduğu zaman o yeri dağıtmalı o zaman büyüğün etkisinden kurtulacağına inanılır(KK8). Bu büyü çeşidi ülkemizin farklı yerlerinde de yapılmaktadır.

İki kişiyi ayırmak için yapılan büyülerde nesnelerin dışında hayvanlarında büyüsel uygulamalarda kullanıldığını görmekteyiz.

Genellikle kaynanaların kendi rızaları dışında evlenen çocuklarının eşleri ile aralarını bozmak ya da huzursuzluk çıkarmak için gelinlerinin gece giydiği kıyafetlerini alıp köpek pisliği üzerine kokusu sinene kadar beklenilir. Köpek dışkısının kokusu sinince elbise alınıp yatak odasına yerleştirilir. Böylece evli insanların arası açılmış olur (KK30). Mezhep olarak Şafii mezhebine mensup olan insanların bazı büyüsel olaylarda köpek dışkısını kullanmaları onlara dokunmalarının haram olmasıdır.

İki kişiyi ayırmak için yapılan başka bir büyü ise şöyledir. Anne ile çocuğunu ayırmak için büyü yapılır. Annenin saç teli alınır. Alınan saç teli çocuğunun iç çamaşırına sarılır. Sarma işlemi sırasında bazı dualar okunarak saç elbise ile birlikte yakılır. Yakılma işleminden sonra ateşin üzerine çocuk idrarını yapar. Böylelikle anne çocuğunu kabullenemez duruma gelir(KK22). Bu büyüsel uygulama halk arasında pek yapılmamakla birlikte toplumda sadece bir kaynak kişi tarafından dile getirilmiştir. Bu da ateşin kutsallığından kaynaklı bir durumdan ibarettir.

Muş'ta yapılan büyüsel uygulamalar yoğun olarak yapılmaktadır. İnsanlar baş edemedikleri hemen her konuda büyüye yönelmişlerdir. Bu birbirinden farklı uygulamanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bir başka inanç ise evli kişilerin cinsel iktidarsızlığını sağlamak, çocuk sahibi olmalarını engellemek için büyü yapılır. Kısır bir hayvan getirilip kesilir. Kesilen bu hayvanın kanı evli çiftlerin yatak odasına sürülür. Belli bir müddet beklenildikten

bunların bir daha çocuk sahibi olamayacaklarına inanılır Böylece huzursuzluk ortaya çıkar erkeğin kadını boşayacağına inanılır(KK23, KK50). Büyüyü bozmak için kendisine büyü yapılmış olan kişi kızgınlık dönemine gelmiş olan bir ineği alıp bir boğa ile çiftleştirmesi gerekir. Böylece büyü bozulmuş olur.

Birbirini seven iki insanı ayırmak için yapılan başka bir büyü ise şu şekildedir. Bir yaşına gelmiş erkek köpek alınır. Alınan bu erkek köpeğin kuyruğu kesilip kanı bir beyaz beze damlatılır. Kuruması beklenilir. Kuruma işlemi gerçekleşinceye kadar bazı dualar okunup yatak odalarının kapısına asılır. Böylece evde huzursuzluk başlar ve eşler ayrılır (KK2). Bu büyüden kaçınmak için genellikle hoca denilen kişilerin yanına gidilip muska yaptırılır. Yaptırılan muska yatak odasına asılır. Böylece büyü etkisiz hale getirilmiş olur (KK2).

Muş ilinde var olan başka bir uygulama ise eşleri birbirinden ayırmak ya da aralarında huzursuzluk çıkarmak için genç bir horoz kesilir. Kesilen horozun başı alınıp eşlerin yatak odasına konulur. Kırk gün beklenildikten sonra saklanıldığı yerden horozun başı çıkarılıp suda kaynatılır. Kaynatılan su alınıp eşlere içtirilir. Böylece aralarının açılacağına ya da ayrılacaklarına inanılır(KK42, KK50). Bu uygulama da bazı kaynak kişiler bunun bir horozla ait kafa olmadığını belirtmişlerdir. Kimileri bunun bir hindi kafası olduğunu belirtmişlerse genel kabul olarak horoz başı alınmıştır.

İki kişiyi ayırmak için yapılan başka bir uygulama ise şu şekildedir. Evli kadının sol başparmağından kesilen tırnağı alınır. Alınan bu tırnak daha önce üzerine okunmuş suya atılır. Bir müddet beklenildikten sonra bir hafta boyunca tırnağın atıldığı su eşlerin yemeklerinin içine bir damla atılır. Böylece aralarında huzursuzluk olacağına inanılır (KK32). Bu büyüsel uygulama genellikle pek tercih edilmeyen nadir kullanılan bir uygulama olup etkisinin çok fazla olmadığı kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir (KK32).

Bir başka büyü örneği ise şu şekildedir. Evlenmek isteyen iki kişi nikâh kıyma zamanında, damadın evlendiği kadını seven kişi ya da kişiler tarafından nikâh törenleri gözlemlenir. Nikâhları kıyılacağı esnada bir ip alınıp ipe çeşitli dualar okunarak düğüm ya da düğümler atılır. İmam nikâhı bitirmeden ipe düğüm atılmalı ve bu işlem bitirilmedir. Bu büyü işleminden son damat eşiyile cinsel ilişkide bulunamaz(KK33, KK34). Büyü büyüünün bozulması ise, şu şekildedir: Büyüyü yapanlar tarafından ipe atılan düğümler ya

kendileri tarafından çözülür(KK33). Bir diğer kaynak kişiye göre ise ip çürüyünce kadar beklenmeli ve böylece büyü bozulmuş olur(KK34).

3.4. BAĞLAMA BÜYÜSÜ

Yaygın olarak yapılan büyü faaliyetlerindedir. Bağlama büyüğü hem insanlara hem de hayvanlara yapılabilmektedir. Bu büyülerin insanları uzaktan etkilediğine inanılır. Halk arasında yaygın olan büyü çeşididir.

Bazı bağlama büyüleri kişileri ikna etmek için yapılır. Muş'ta yapılan bu büyü çeşidi fazla olmakla birlikte özellikle son zamanlarda gençler arasında yaygınlık kazandığını kaynak kişilerin anlattığı bilgilerden anlamaktayız.

Erkek sevdiği kadını kendisiyle birlikte evlenmeye razı edemez bir türlü. Kadının saçından yedi tane tel alır. Bunu hocaya götürür. Kadının saçları üzerinde okunarak makasla ortadan kesilir. Kesilen her saç teli kadının yaşadığı evin etrafına çeşitli dualar okunarak atılır. Böylece kadın erkekle evlenmeye razı olur(KK5, KK10, KK12, KK28, KK50, bkz. Olay-1). Bu Büyüsel uygulama halk arasında oldukça yaygın olmakla birlikte bu büyüün etkisinin fazla olması tamamen büyücüye verilen para miktarı kadardır.

Bağlama büyüleri sadece evlilik için yapılmamakla birlikte bazı durumlarda kadınların kocalarını eve bağlamaları için başvurdukları bir yöntem de olmaktadır.

Kadın evine gelmeyen kocası için büyü yapar. Kocasının geceleri sürekli geçirdiği mekânların kapısından toprak alır. Aldığı bu toprakları hocaya götürür. Topraklar karıştırılır. Karıştırma esnasında çeşitli dualar okunur. Okuma işlemi bitikten sonra bu karıştırılan topraklar alınan her mekânın önüne besmele çekilip 'evine dön' denilerek atılır(KK15, KK30, KK35). Bu büyü çeşidi etkisi fazla olmamakla birlikte halk arasında yaygın olarak yapılmaktadır.

Yapılan bağlama büyülerinde dini terimler de kullanılmaktadır. Bu durumun büyüün etkisini artıracığına inanılır. Bağlama büyülerinden bir diğeri ise, ip ile yapılan büyüdür. Kendisiyle birlikte olmak istemeyen kişiler için yapılır. Kişinin giydiği elbisesinden bir ip alınır. Alınan bu ip hoca denilen kişilerin yanına götürülür. Her bazı dualar okunarak düğüm atılır. Toplamda yedi düğüm atılır. Atılan her düğüm için yedi gün beklenilir. Her yedinci günde bu düğümün bir tanesi çözülür. Böylece kadın evliliğe razı olur(KK12, KK28, KK39, KK50). Bu bağlama büyüünde yedi sayısı önemli bir motif

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu Türk mitolojisinden etkilenildiğini göstermektedir.

Bağlama büyülerinde de ateş önemli bir tutmaktadır. Ateşle yapılan bağlama büyüleri Muş'ta yaygındır. Erkek tarafından reddedilen kadının adı, yaşı, annesinin adı, babasının adı, kız kardeşlerinin ve erkek kardeşlerinin adı bir kâğıda yazılır. İsimlerinin yazılı olduğu kâğıt hocaya denilen kişilere verilir. İsimler önce tek tek okunur. Her bir isim farklı bir kâğıda yazılır. Yazılan bu isimler için farklı dualar okunup kâğıtlar toplanır. Ateş yakılır. Yakılan ateşin içine isimler sırasıyla atılır. Ateşin külü alınıp kadının evinin etrafına bazı dualar okunarak atılır. Kişi kendisine bağlanmış olur(KK9, KK35, KK39, KK50).

Bu büyüü bozmak için karşı büyü denilen büyü yapılır. Evliliğe karşı olan kadın aynı şekilde ona büyü yaptığını düşündüğü erkeğin adının, yaşının, boy ölçüsünün yazılı olduğu kâğıdı ateşe atıp yakama işleminden sonra külleri avuçlarına alıp bazı dualar okuyarak havaya fırlatır. Böylece büyü bozulmuş olur(KK9, KK35).

Bir diğer bağlama büyüü ise, evlenmek istediği kişi tarafından reddedilen kişinin adı ve yaşının yazıldığı bir kâğıt bazı dualar okunarak yıldız şeklinde katlanıp kadının evinin damına asılır. Böylece kişi evliliğe razı olur (KK6). Bu büyüsel uygulama da zaman önemlidir. Eğer kedisine büyü yapılan kişi kırk gün içerisinde evliliğe razı gelmezse büyüün bozulur(KK6).

Bazı bağlama büyüleri kişinin rahat etmesi içinde yapılmaktadır. Kaynak kişilerimizin anlattığı bu büyü çeşidi buna örnek olmakla birlikte bağlamanın bozulması için de karşı büyü yaptıkları aşağıdaki örnekte görmekteyiz.

Gelinler kendilerine bağlama büyüü yapan kaynanalarını kendilerinden uzaklaştırmak için büyü yaparlar. Kutsal topraklardan getirdikleri deve kemiğini alınıp. Alınan bu deve kemiğinin üzerine bazı dualar yazılır. Yazılan bu dualarla birlikte getirilen deve kemiği ateşe atılır. Ateşe atılan bu kemik iyice kararır. Kemik isle kaplandığında kaynananın adı her söylendiğinde kemik temizlenir. Böylece kaynana gelini rahat bırakır (KK15, KK35).

Genellikle evlilik öncesinde çiftlere büyü yapılmışsa eğer bunları yok etmek için, nikâh kıyılacağı esnada damadın ve gelinin ailelerinden bir ya da bir kaç kişi damadın ve ya gelinin yaşayacağı evin etrafını kırk defa gezerler. Kötü niyetli kişilerin büyü yapmalarını engellemek için her gezme işlemi bitikten sonra yanına aldıkları kırk

düğümlü ipin bir düğümünü açarlar. Böylece damadın evine olan bağlılığı artar(KK35).

Bazı bağlama büyülerinde tuz kullanılmaktadır. Tuzun insan hayatının önemi yanında bazı büyüsel uygulamalarda kullanılması bundan dolayıdır. Bir diğer bağlama büyüğü şu şekildedir. Evlenmek isteyen kişinin ailesinin evliliğe onay vermemesi durumunda bir avuç içi kadar tuz alınır. Alınan bu tuzun üzerine bazı dualar okunarak üfletilir. Üzerine okunup üfletilen tuz evliliğe karşı gelenlerin yemeklerine atılır. Böylece evliliğe razı gelirler(KK9, KK39, KK50). Yapılmış bu büyüğü bozmak için bir avuç tuz alınır. Alınan bu tuz hoca ya da büyü yapan kişilere götürülür. Tuzun üzerine bazı dualar okunarak tuz ateşe atılır. Böylece yapılmış olan büyüün bozulur(KK39, KK50).

Muş'ta yapılan bazı büyülerde büyü yapılacak olan kişinin yanında onun çevresi de yapılacak olan büyüye dâhil edilmektedir. Bu yapılan büyüün etkili olması açısından önemlidir.

Evli bir kadın ya da erkeği evine bağlamak, eşine şiddet uyguluyorsa buna son vermek için kişinin adı ve annesinin adının yazılı olduğu bir kâğıdın üzerine bazı dualar okunur. Hoca denilen kişi parmağındaki yüzüğü mürekkebe batırarak kâğıda basar. Böylece yaşanan olumsuzluklar sona erer(KK45, KK47).

Halk arasında yaygın olan başka bir inanış ise, evine gelmeyen kocanın elbisesi alınır. Elbise üzerine kalemlerle bazı dualar yazılır. Elbise alınıp evin her tarafına sürülür böylece kişinin eve bağlanması sağlanmış olur(KK39, KK50). Başka bir kaynak kişinin aktardığı bilgi şöyledir. Evine gelmeyen ailesinden soğuyan kocanın iç çamaşırı alınıp yakılmasıdır. Yakılma işlemi esnasında bazı dualar okunur ve yedi gün beklenilir. Yedinci günün sonunda yakılmış elbisenin külleri bir dere ya da nehrin sularına atılır. Böylece kocanın evine bağlılığı sağlanmış olur(KK35). Büyüsel uygulamalarda yakılma işlemi oldukça fazladır.

Bazı büyülerde kişisel eşyaların da kullanıldığını görmekteyiz. Tamamıyla yapılacak olan büyü ile alakalı olan bu durum büyü yapan kişiler tarafından sık sık kullanılmaktadır.

Kadının veya kocanın evine sadık kalması için büyü yapılır. Bu büyü uygulaması evlenmeden önce yapılmakta olup inanışa göre insanları bir arada tutmaya yaradığına inanılır bu büyü uygulaması ise şu şekildedir. Nikâh sırasında veya gerdek gecesinde eller sıkı bir şekilde yumruk yapılır. Gömlek- ceketlerin düğmeleri kapatılır. Böylece kişinin

evine sadık kalır(KK30, KK35).

Kendisini aldatan eşlerine kadınlar tarafından genellikle bir alüminyum tas şeklindeki kap alınır. Alınan bu kap içi su ile doldurulup hoca ya da büyü işi ile ilgilenen kişilere götürülür. Bu suyun üzerine bazı dualar okunarak eşe içirtilmesi sağlanır. Bu suda içen kişinin eşine bağlı olacağına inanılır(KK9). Bir başka kaynak kişiden aldığımız bilgiler ise şöyledir. Üzerine okunmuş suyun aldatan kocaya değil de birlikte aldattığı kişiye içirilmesi ve böylece bundan vazgeçeceğine inanılır(KK10).

Bir başka bağlama büyüğü ise, şu şekildedir. Yeni evlenen çiftler gerdek gecesinde damat eşiyile birlikte olmayı istemez bunun nedeni ise, düğün yemeğinde kesilen hayvanın daha kesim yaşına gelmeden kesilmesinden dolayı kanını akıtılmasıdır. Kesilen hayvanın kanı alınıp damat ile gelinin odasının kapısına haç işareti çizilir. Böylece büyüğün bozulduğuna inanılır(KK9, KK55).

Birbirleriyle aileleri tarafından zorla evlendirilmek istenen kişilerin saçları alınır. Alınan bu saçlar üzerinde bazı dualar okunarak ateşe atılır. Ateşin sönmesiyle birlikte bu iki kişinin birlikte olacağına inanılır(KK12, KK28). Bu büyüğün bozulması için erkek ya da kadının adları bir kâğıda yazılıp karşı büyü yapılır. Adlarının yazılı olduğu kâğıt alınıp yakılır. Kâğıdın külleri alınıp erkek ve kadının kafasına bazı dualar okunarak sürülür. Böylece büyüğün bozulacağına inanılır(KK28).

Yapılan bazı bağlama büyüğü oldukça tehlikelidir. Bu büyüğü kolay kolay yapılmamaktadır. İnsan hayatına zarar verecek olan bu büyüğü halk tarafından pek tercih edilmemektedir.

Kişinin malı veya değerli bir eşyası çaldığı zaman üç farklı renkte ip alınır. Alınan bu iplerle bazı dualar okunarak ilmik atılır. Atılan her ilmikte hırsızın tuvalete çıkmayacağına inanılır. Böylelikle hırsız ortaya çıkar ve çaldığı şeyi yerine bırakır. Bu büyü insanlara fiziksel olarak zarar vereceğinden uygulanması konusunda hoca denilen kişiler tarafından erkenden müdahale edilmesi gerekmektedir. Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre bazen ölümle de sonuçlanabilir(KK15, KK50, Bknz. Olay-2).

Ergenlik dönemine girmiş olan çocukları eve bağlamak için büyü yapılır. Çocuğun en sevdiği elbisesi alınır. Alınan elbise her gece üstüne bazı dualar okunarak evin her yerinde gezdirilir. Böylece evine bağlanır(KK36, KK55).

Bazı bağlama büyülerinde hayvansal araçlar da kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni hayvanların sahiplerine sadık olmasının yanında bazı hayvanların inatçı olmasındandır.

Eşek nalı büyüsü bağlama büyülerindedir. Genellikle kadınlar tarafından erkek kişilere yapılan büyüdür. Evli olan bir erkeğin eşine sadık kalması için yapılır. Eşeğin sağ ayağına takılan bir nal alınır. Alınan bu nal kızgın bir ateşte eritilir. Eritme işlemi sırasında çeşitli dualar okunur. Eritme işlemi bittikten sonra evin etrafına yakın bir yere gömülür. Böylece erkeğin eve ya da ailesine bağlılığı artar(KK15, KK28).

Evli erkeklerin evine ya da eşlerine bağlı kalmaları için kilit alınır. Alınan bu kilit üzerine çeşitli dualar okunarak ağı kapatılıp evin görünmeyen bir kısmına asılır. Yedi gün boyunca ağız açılmaz. Ağız açıldıktan sonra eğer kişinin bağlılığı başlamışsa kilit ateşe atılıp yakılır. Eğer bağlanması gerçekleşmemişse eşin giydiği günlük elbisesine kilit sürülür. Böylece eve ya da eşe bağlılık gerçekleşir(KK12, KK23, KK29).

Bir diğer büyü çeşidi ise, ağız kapatma büyüsü denilen büyü çeşididir. Evlenmelerine müsaade edilmeyen kişilerin ailelerine yapılan bu büyü çeşidinde isimleri okunarak bir kâğıda yazılır. Yazılan isimler karşı (gelenlerin) her okunduğunda ona beddua edilerek bu isimler ateşe atılır. Böylece ağızlarından bir söz dahi çıkmaz(KK30, KK35).

Bir diğer bağlama büyüsü ise cezaevinde yatan kişilerin çıkması için yapılan büyüdür. Bazı suçlar işleyen kişilerin çıkması için davasına bakan hâkim ve savcılarının adları yazılır. İsimleri mahkeme gününe kadar her gün bazı dualar okunarak yakılır. Yakma işleminden sonra küller alınıp mahkeme salonuna atılır. Böylece hâkim ya da savcının ağızı bağlanmış olur. Kişiye herhangi bir suç yöneltilmez(KK4). Bu büyüsel uygulama sadece bir kaynak kişi belirtmiştir. Bu da büyüün yapılmış ya da yapılmamış olduğunu kesinleştirmemekle birlikte kaynak kişinin ifadeleri ile yazılmıştır.

Bağlama büyülerine baktığımızda bu büyülerin geneli şahsi eşyalar yapılarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu da büyü yapılan kişiyi etkilemesi açısından oldukça önemlidir.

3.5. KISMET AÇMA, DİLEK BÜYÜLERİ

Genellikle insanların olmasını istediği şeylerin, ya da Tanrıdan isteklerini dile farklı

yollarla dile getirmek için başvurdukları büyüsel uygulamalardır. Halk arasında yaygın olan büyü çeşididir.

Evlilik çağına gelmiş kızlar ya da erkekler için dini kerametleri olduğuna inanılan kişilerin kullandıkları bir tane tespih getirilir. Getirilen bu tespih kadın ya da erkeğin adı okunarak üç defa okunarak avuç içine ovalanıp atılır. Atılan tespihin imamesi eğer kıbleye doğru gelirse kısmetin açılacağına ve kişinin kırk gün içerisinde muradına ereceği düşünülür(KK40, KK43, KK51, Bknz. Ek-8).

Kısmet açma dilek büyülerinde toprak kullanılmaktadır. Sevdiği kadınla evlenmek isteyen bir türlü onu evliliğe ikna edemeyince yaşadığı evin bahçesinden biraz toprak alıp bu işlemlerle uğraşan kişilere götürür. Alınan toprak üzerinde çeşitli dualar okunarak toprak kaynatılmış sıcak suyla karıştırılır. Erkek kişinin bu suyla banyo yapması sağlanır. Banyo yaptıktan sonra yıkandığı su alınıp kadının evinin etrafına dökülür. Böylece kadın kendisiyle evlenir(KK23, KK26).

Yaygın olan başka bir büyü ise, evde kalan kadınlar için yapılır. Bakır bir tase su konulur. Suyun üzerine bazı dualar okunarak evlenilmesi istenen kadına içtirilir. Bunun dışında suya yedi dakika boyunca bakması sağlanır. Bu işlemden sonra üzerine okunan su her yemek yapımında azar azar yemeğin içine konulup kadına verilir böylece kısmeti açılır(KK1, KK4, KK10).

Bazı kısmet açma ve dilek büyülerinde üçler motifi kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise, üç sayısının kutsal olmasındandır.

Evlenmek isteyen kişi istediği kişiyle evlenebilmek için üç farklı taslara konulmuş üç farklı ilden alınmış suyu alıp bu işlemlerle uğraşan götürür. Sular birbirine karıştırılır. Karıştırılan suların üzerine üç farklı şehirden alınmış olan okunmuş toprak atılır. Kişi evlenmek istediği kişinin adını üç kez tekrar eder. Bu tekrar işleminden sonra su meşe ağacının köküne dökülür. Böylece dilek gerçekleşmiş olur(KK50).

Kısmet açma ve dilek büyülerinde ülkemizin genelinde olan bazı büyüler kullanılmaktadır. Bunlar tamamen kültürel bir aktarım olup baya bir yaygındır. Annelerin çocuklarının daha iyi bir meslek edinmelerini sağlamak için olmasını istedikleri mesleğe ait elbise getirilir. Avukat olması isteniliyorsa cübbe doktor olması isteniliyorsa önlük vb. giysiler alınır. Bir avuç kadar tuz alınır. Tuzun üzerine bazı dualar okunup giysilere sürülür böylece çocuk büyüdüğünde istenilen mesleğe sahip olur(KK40, KK43).

Sınavlara girecek olan kişiler için türbe ziyaretleri yapılır. Sınavın daha iyi geçmesi adına türbeden biraz toprak alınır. Alınan bu toprak sınavdan bir gece önce çocuğun sınava gireceği yerin bahçesine atılır. Böylece sınavında başarılı olur(KK1, KK4).

Suyu her toplumda kutsaldır. Kısmet açma ve dilek büyülerinde de sıkça kullanılmaktadır.

Dileğin gerçekleşmesi için türbe ya da dini kerametleri olduğuna inanılan kişilerin mezarından ya da yaşadığına inanılan evin etrafından bir avuç kadar taş alınır. Suyu hızlı akan bir nehrin kenarına gidilir. Alınan bu taşların üzerine bazı dualar okunarak dilek dilenir. Her dilek dilenildiğinde alınan taşlardan biri suya atılır. Eğer dilek gerçekleşirse bir daha ki çarşamba gününde bu işlem tekrarlanır(KK40).

Bu konuda yapılan büyülerde daha önce üç sayısının kullanıldığını gömüştük. Bir diğer motif ise, yedi sayısıdır. Bazı büyülerde kullanılır.

Çeşitli nedenlerden dolayı evlenemeyen bazı kişiler kısmetlerinin bağlandığını düşünmektedirler. Kadın ya da erkekten yedi tane saç teli alınır alınan bu saç telleri kerameti olduğuna inanılan ya da şehit olduğu düşünülen şahısların mezarının yanına gömülür. Böylece kısmetleri açılır(KK43).

Kısmet büyülerinde çoğunda olması da bazı büyüsel uygulamalarda hayvanlar da kullanılmaktadır.

Çok istenilen bir şeyin gerçekleşmesi için hindi yumurtası alınır. Alınan bu yumurtanın üzerine bazı dualar okunur. Hindi kuluçkaya yattığında yumurta altına konulur. Eğer yumurtadan yavru çıkarsa dilek gerçekleşir(KK40).

Muş'ta yapılan kısmet açma ve dilek büyülerinde sevilen kişiye ait eşyaların kullanıldığı da görülmektedir.

Kısmet açma ve dilek büyülerinden bir diğeri ise şu şekildedir. Evlilik çağına gelmiş ya da evlenmeyi isteyen bir kişi sevdiği bir insanın resmini cüzdanına koyup onu her namaz vaktinden sonra göğsüne sürer. Kırk günden sonra resmini alıp bir uçurumdan atar. Böylece dileği gerçekleşir(KK49). Bazı büyüsel uygulamalarda zaman faktörü oldukça önemlidir. Temel nedeni ise büyüün zamanla tutulacağına olan inançtır. Bunu da yukarıdaki örnekte görmekteyiz.

İnanışlardan dolayı yapılan büyülerde toplum genelinde kabul görmüş dini

büyüklerin yeri oldukça önemlidir.

Evlenemeyen kişiler genellikle türbelere götürülür. Türbenin kapısının kilidi evlenemeyen kişiye verilip açılması istenilir. Bir başka uygulama ise, Türbede bulunan mezarlık üstündeki bezler evlenemeyen kişinin başının üstünden kırk defa bazı dualar okunarak gezdirilir. Böylece kişinin kısa vakte evlenir(KK2).

Birbirini seven iki kişinin yedi tane saç teli alınır. Alınan bu saç telleri üzerinde bazı duaların yazıldığı kâğıda sarılır. İki günde bir saçların sarılı olduğu kâğıt açılarak bazı dualar okunup tekrar kapatılır. Bu işlem kırk gün boyunca devam eder. Kırk günün sonunda saçlar kâğıt ile birlikte yakılır. Böylece iki kişinin kavuşacaklarına inanılır (KK13, KK18, KK24).

Kısmet açma ve dilek büyüleri Muş'ta yaygın olarak yapılmaktadır. Bu büyülerin temelinde yatan nedenlere baktığımızda halkın istekleri yatmasının yanında bazı isteklerin toplumun bir parçası olması yatmaktadır.

3.6. HASTALIKLARDAN KORUNMA BÜYÜLERİ

Büyüsel uygulamaların yaygın olduğu alandır. Günümüz modern tıbbın bazı alanlarda yetersiz kalması ya da erken sonuç verememesi vb. nedenlerden dolayı insanlar büyüsel uygulamalara yönelmiş ve bu alanda biden fazla yöntem geliştirmişlerdir. Halk arasında var olan bazı hastalıkların tedavi ya da ondan kurtulmak için farklı uygulamalar bulunmaktadır.

Bazı hastalıklardan kesin sonuç almak için bir takım büyüsel uygulamalar yapılmaktadır. Bunların başında da sarılık hastalığı gelmektedir.

Sarılık hastalığı olduğuna inanılan kişiye haberi olmadan tokat atılır(KK8, KK26). Başka bir yöntem ise alını, dilinin altı, ellerinin arkası artı (+) ya da kimilerine göre haç şeklinde kesilir. Böylece iyileşir(KK32, KK38, KK45). Bu uygulama Muş'ta yaygın olarak kullanılmaktadır. Üç kaynak kişimiz aynı bilgiyi aktarmıştır.

Hastalıklarla ilgili bir diğer büyüsel uygulama ise, sedef hastalığıdır. Tıbben de çözümü olmasına rağmen bu hastalıktan kurtulmak için insanlar genellikle büyüye başvurmuşlardır.

Sedef hastalığı için bu konuda bilgisi olana her çarşamba günü gidilir. Bulaşan kısım çeşitli dualar okunarak etrafı kalemle çizilir(KK19, KK26, KK38). Bir diğer

yöntem ise, bir avuç kına getirilir. Kınanın üzerinde okunur. Okunan kına yara olan kısma sürülür(KK26, KK38). Sedef hastalığı için kaynak kişilerin iki farkı uygulamanın olduğunu ve her iki uygulamanın da yaygın olduğunu aktarmışlardır.

Sürekli baygınlık geçiren kişiler için büyü yapılmaktadır. Bayılan kişi alınıp hoca denilen kişilere götürülür. Kaz yumurtası alınıp üzerine daire şeklinde dört tane çizilir. Çizilen bu daireler kişi her bayıldığında bunlar birleştirilir. Birleşme işlemi bittikten sonra üzerine daireler çizilen kazın yumurtası kırılıp kabukları yakılır. Bir daha kişi Baygınlık geçirmez(KK43, KK45).

Bazı büyülerde yazılı materyal kullanımı oldukça önemlidir. Bu büyülere baktığımızda dini inanç etkisinden dolayı kullanılan yazının büyüye daha etkili kıldığına olan inançtır.

Sürekli baygınlık, bayılmadan önce çılgılık atan bir kişi hoca denilen kişilerin yanına götürülür. Hasta olan kişinin avuçları arasına üzerinde bazı dualar okuduğu bir kâğıt yerleştirir. Yerleştirilen bu kâğıtlar üç günün sonunda üzerine bazı dualar okunarak üflenip hasta olan kişinin avuçları açılır. Böylece iyileşir(KK44, Bknz, Olay-4. Ek-5).

Siğiller Muş'ta yaygın olarak insan vücudunda görülür. Kötü görüntüden dolayı insanlar bunlardan biran önce kurtulmak istemektedir. Bunun için Büyüye başvurulur.

Siğillerden kurtulmak için her çarşamba günü bir avuç kadar arpa alınır. Alınan bu arpa hocaya götürülür. Etrafı mavi kalemlerle çizilir. Arpanın üzerine okunup üfletilir.

Okunup üfletilen arpa bir daha ki çarşamba gününe kadar saklanır. Siğiller ortadan kaybolduğunda üzerine okunan arpa ateşe atılır(KK19, KK32).

Bazı büyüsel uygulamalarda kullanılan araç ve gereçler büyü yapıldığı andan itibaren yok olmasına kadar beklenilir.

Siğiller için kullanılan başka bir yöntem ise, bir ip alınır alınan ipe vücuttaki siğil sayısı kadar düğüm atılır. Saklanması sağlanır. Saklanan bu ip kırk gün sonra çürürse eğer siğilin yok olduğuna inanılır. Eğer ip çürümezse tekrar aynı işlem uygulanır ve böylece çürüyene kadar beklenir(KK19, KK32).

Sedef hastalığına yakalanan bazı kişiler hastalıktan kurtulmak için taze kıyılmış Hint kınası alıp bu işle uğraşan kişilere götürürler. Kına alınıp üzerinde bazı dualar okunarak hastalıklı bölgeye sürülür ve solmasına kadar beklenilir. Kına solunca hastalıklı

bölge iyileşmiş olur(KK8, KK45, bkz. Olay-6).

Hayvanlardan bulaştığına inanılan bazı hastalıklar vardır. Bunlardan biri de kaşıntı hastalığıdır. Hasta olan kişi soyulur. Eğer bu hastalık köpeklerden bulaşmışsa köpeğin dışkısı bir beze sarılıp hasta olan kişinin etrafından yedi kez dönülür ve böylece bundan kurtulur(KK26).

Hastalıklarla ilgili bazı büyüsel uygulamalar çok yaygın değildir. Aşağıdaki uygulamayı sadece bir kaynak kişimiz aktarmıştır.

Kısırlık genellikle halk arasında ayıplanma vb. durumlar için gizli saklı yapılan büyüdür. Kısır olduğuna inanılan kişi hoca denilen bu işi yapan kişilere götürülür. Kavak ağacından kesilen odunlar yapraklarından ateş yakılır. Yakılan ateşin dumanı kadın ya da erkeklerin cinsel organı etrafından üç defa gezdirilir. Böylece kısırlığın ortadan kalkar (KK19).

Kısırlıkla ilgili başka bir uygulama ise şöyledir, kısır olduğuna inanan kişi evli ve çocuk sahibi olan kız kardeşi ya da ablasının evine gider. O evde çocuklara ait saç kıllarını ya da onların giydiği giysileri alıp kendi evine götürür. Bu işlemde kimsenin haberi olmaması gerekir. Alınan bu elbiseler yataklarının altına gizlenir. Her cinsel sonrasında saç ya da oradan getirilen çocuk ayakkabısı elbisesi yakılır. Yakma işlemi bittikten sonra kadının hamile kalır(KK1).

Başka bir uygulama ise, şiddetli baş ağrısı çeken kişinin kafasından yedi tane saç teli alınır. Alınan bu saç telleri üzerine okunulup üfletilir. Bu işlem bittikten sonra saç telleri ateşe atılır. Böylece ağrısının sona erer(KK32, KK45).

Haslıklarla ilgili bazı büyüsel uygulamalar da ateş kullanılır. Ateşin kullanılması tamamen kutsallığı ile ilgili olmasının yanında yakıcı etkisindedir.

Kişilerin yaşadıkları psikolojik sorunlardan kaynaklı rahatsızlıkları ortadan kaldırmak için bir avuç kadar tuz alınıp bakır bir tase koyulur. Halk arasında nefesi kuvvetli ya da hoca denilen kişilere götürülür. Tuzun üzerine çeşitli dualar okunarak üfletilir. Dua okunması bitene kadar tuz yedi defa karıştırılır. Karıştırma işlemi bittikten sonra sıkıntısı olduğuna inanılan kişiye yedirilir(KK30, KK36, KK40, KK41). Bir başka uygulamada ise üzerine okunan tuz ateşe atılır. Ateşten çıkan seslerin rahatsızlığı ortadan kaldırdığına inanılır(KK27, KK38, KK45, KK50).

Baygınlık, bayılma, sürekli dalma vb. durumlarda rahatsızlığı olan kişi hoca denilen kişilerin yanına götürülür. Bakır bir tası dolduracak şekilde zezem suyu alınır. Alınan bu suya üzerinde bazı duaların yazıldığı kâğıt atılır. Kâğıdın mürekkebi akmaya başlamadan önce hasta olan kişinin suya bakar. Bu işlem bittikten sonra mürekkepli su hasta olan kişinin yüzüne atılır ve iyileşir(KK40, KK45).

Hasatlıklardan korunma için yapılan büyülerde yedi sayısı önemlidir. Hastalıklardan korunmak için yapılan büyülerde su ile birlikte kullanılır.

Yemeden içmeden kesilen çocuklar büyü işleriyle ilgilenen kişilerin yanına götürülür. Yedi küp şeker alınır. Alınan bu şekerler üzerine bazı resimler bazı dualar okunarak resimler çizilir. Daha sonra kaynatılmış suya atılarak şekerler eriyene kadar bakar. Böylece iyileşir(KK13, KK19).

Kaynak kişilerimizin aktardığı bilgilere göre bazı hastalıklar için yapılan büyülerde birden fazla obje kullanılmaktadır.

Halk arasında var olan başka bir inanış ise şöyledir. Kısır olduğuna inanılan kişi hoca denilen kişiye gider. Beyaz bir kâğıt alınıp üzerine bazı dualar yazılır. Yazılan bu dualar kuzu ya da tavşan şekline getirilip hasta olduğuna inanılan kişinin boynuna asılır. Hayvanların ilk üreme vaktine kadar kısırlığı geçer(KK27, KK33).

Kısırlıkla ilgili var olan başka bir inanış ise şöyledir. İki yaşında erkek bir tavşan alınır. Alınan bu tavşan kesilip sağ arka bacağı suda kaynatılır. Kaynayan su kısır olduğuna inanılan kişinin yatağına yedi damla damlatılır. Böylece kısırlığı geçmiş olur (KK12, KK13).

Kişide var olan hastalıklar ve bu hastalıklardan onu korumak için, kişinin adı soyadı, anne ve babasının adları, yaşı ve ayakkabı numarası alınır. Çeşitli bazı hesaplar yapılarak bunları ebcet hesabı denilen bir hesapla toplayıp üzerine bazı dualar okunarak ateşe atılır. Böylece hastalığından kurtulur(KK52).

Gözlerle iliği de büyüsel uygulamalara başvurulmaktadır. Bunlardan en önemlisi buk diye tabir edilen hastalıktır.

Gözde çıkan buk (gelinciğin) ortadan kaldırılması için yeni evlenmiş kişinin kadın kuzeninin saçları alınıp göze sürülür(KK15). Bir diğer yöntem ise gelincik çıkmayan göze sürme çekilir diğer gözün kışkırandığına inanılır. Böylece gözdeki gelincik kaybolur.

3.7. HAYVANLARLA İLGİLİ BÜYÜLER

Muş ili temel ekonomik faaliyetlerinin başında hayvancılık gelmektedir. Buna bağlı olarak hayvanlarla ilgili büyüler yaygınlık kazanmıştır. Halk arasında var olan bazı hastalıkların tedavi ya da ondan kurtulmak için farklı uygulamalar bulunmaktadır. Muş'ta hayvancılığın yaygın olması ile beraber hayvan hastalıkları, hayvanların verdiği zararları engelleme vb. durumlarda bazı büyüsel uygulamalara başvurulmuştur.

Hayvanlarla ilgili büyüsel uygulamalar da bazı büyülerin sadece dağ köylerinde yapıldığını görmekteyiz.

Bunlardan en önemlisi kurtağzı denilen büyüdür. Hayvan sahipleri özellikle küçükbaş hayvan besleyicileri doğada kaybolan ya da sürülerinden ayrılan hayvanlarına zarar verecekleri düşündükleri kurdun ağzını çeşitli yöntemlerle bağladıkları büyüdür. Keskin bir bıçak alınır. Alınan bıçağın sivri tarafı körelinceye kadar bazı dualar okunarak köreltilir. Körelme işlemi bittikten sonra kurdun ağzının bağlanıldığına inanılır(KK48, KK55). Ağzı bağlanan kurt belli bölgelerde yaşayan hayvanlara zarar veremez ve kendisine çizilen sınırın dışına çıkamaz(KK48).

Hayvanlarla ilgili yapılan uygulamalarda genellikle hayvanları koruma ya da zararlarından kaçınma gibi faktörler etkili olmaktadır.

At sahipleri tarafından onları korumak için bazı büyüler yapılmaktadır. Gece ahıra bağlanan atların sırtına kötü ruhlar ya da halk arasında elk diye tabir edilen yaratıkların binmemesi için bir tenekeye bazı dualar okunarak zift konulur. Konulan zift ateşte iyice eritilip gece on iki de hayvanın sırtına sürülür. Böylece kötü ruh ya da yaratık diye tabir edilen neyse bir daha ata yaklaşamaz(K48, KK50). Bu Büyüden ziftin kullanılması ülkemizde yapılan tek büyüsel uygulama olarak karşımıza çıkar.

Tuz elementi yapılan büyülerde önemli bir yere sahiptir. Geçim kaynağı hayvancılık olan Muş'ta hayvanlarla ilgili büyülerde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz.

Bir diğer uygulama ise süttten kesilen hayvan ahıra bağlanılır. Bir avuç içi kadar tuz alınıp üzerine çeşitli dualar okunarak hayvana yedirilir(KK25, KK29). Bir başka uygulama ise okunmuş tuzun hayvanın başı etrafında yedi kez gezdirilmesidir(KK1). Aynı nedenlerde yapılan büyüler farklılık göstermektedir.

Hayvan sahipleri tarafından yapılan büyülerde nazarın etkisi oldukça önemlidir. Bu

uygulamalarda kişi hayvanını korumak için her şeyi yapmaktadır. Ateş hemen hemen her büyüsel uygulamada kullanılmaktadır.

Hayvanlarla ilgili yapılan başka bir büyüsel işlem ise göz değdiğine inanılan hayvanın bulunduğu yerde ateş yakılır. Yakılan ateşin üstüne daha önce üzerine okunmuş tuz atılır. Böylelikle nazar yok olur(KK22, KK42).

Hayvan sahipleri tarafından göz değmesine karşın ve hayvanların verimini artırmak için ahır kapılarına at nalı asılır. Asılan at nalı yerde bulunmuş, eski, atın ayağının altından kendisi atmış olmalıdır. Bulunan at nalı hoca denilen kişilere götürülerek üzerine bazı dualar okunduktan sonra ön yüzü dışarıya bakacak şekilde ahırın kapısına asılır. Böylelikle her türlü olumsuzluk engellenir(KK22, KK50, bkz. Olay-7, Ek-4).

Yapılan bazı uygulamalarda inancın etkisiyle İslami dualarla bazı araç ve gereçler birleştirilerek yapılır. Halk genellikle ettikleri ürünleri korumak için bazı büyüsel uygulamalara başvurmaktadır. Karıncalara karşı üç tane tahta alınır. Alınan bu tahtalara bazı dualar yazılarak tarla sahipleri tarafından tarlalarının içine üçgen yapacak şekilde dikilir. Böylece karıncaların tarlayı ter eder(KK44, KK46).

Tarla sahipleri tarafından yapılan bir başka uygulama ise şöyledir. Zararlı haşerelere karşı tarlanın her köşesinden bir avuç içini dolduracak kadar toprak alınır. Alınan bu toprak hoca denilen kişilerin yanında okutulup çarşamba günü tarlaya besmele çekilerek kibleye doğru bir şekilde atılır(KK33, KK35).

Hayvanlarla ilgili büyülerde bir büyü iki işleve gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Bazı kanatlı hayvanların zararlarını engellemek için buğday sahipleri tarafından öldürülen bir kartalın derisi yüzülerek kalem ile bazı dualar yazılıp hayvanın tüyleri tarlanın köşelerine dik bir şekilde toprağa saplanır. Böylece ekinler zararlı kanatlı hayvanlardan korunur(KK8, KK38). Bu uygulamanın caydırıcı özelliğinin yanı sıra toprağı temizleyeceğine de inanılır(KK8).

Karıncaların ekilen ekinlere zarar vermesini önlemek için tarlanın etrafında ya da içinde bulunan yedi farklı karınca yuvasından toprak alınır. Alınan bu topraklar üzerine bazı dualar okunarak birbirine karıştırılır. Karıştırma işleminden sonra ilk cuma günü karıştırılan toprak tarlaya serpilir(KK30, KK33).

Bazı büyüsel uygulamaların temelinde inancın etkisi oldukça fazladır. Kutsalın

hayvanları koruduğuna olan inanış hayvanlarla ilgili yapılan büyülerde yer almaktadır.

Hayvanların verimlerini artırmak isteyen kişiler deniz dibinden ya da kutsal topraklardan içi delinmiş taşlar toplanılır. Toplanan bu taşlar büyüden küçüğe doğru yedi tane dizilir. Dizim esnasında bazı dualar okunarak bu taşalar alıp solak olan birine verilip atılır. Böylece hayvanların verimi artar(KK21).

3.8. DEFİNE İLE İLGİLİ BÜYÜ

İnsanlar maddi kazanç sağlamak daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için büyüye başvururlar. Bunların başında ise defineler gelmektedir. Define arayan, bulmak isteyen kişiler bir takım büyüsel işlemlere başvurabilmektedirler.

Bunlardan en önemlisi definenin bulma aşamasında yapılan büyüdür. Define bulma aşamasında bulunan define ulaşılmamak için birtakım tuzaklar kurulduğu düşünülür. Halk arasında olan inanışa göre define bulunduğu zaman definenin sağ tarafında bulunan kişinin kanı define üzerine akıtılır. Böylelikle definenin toz halinde uçması engellenmiş olur(KK50, KK55).

Define ile büyülerde defineyi koruduğunu inanılan yılan akrep vb. hayvanlara karşı da büyüler yapılmaktadır. Define kazımı sırasında onu koruduğuna inanılan yılan ya da akrep gibi zehirli hayvanlardan korunmak için kazılacak olan yerden biraz toprak alınır. Alınan bu toprak hoca denilen ya da büyü yapan diye tabir edilen kişilere götürülür. Toprağın üzerine bazı dua ve ayetler okunduktan sonra kazının yapılacağı yere serpilir. Serpilen toprak ile zararlı hayvanlar orayı ter eder(KK50, KK52).

Definelerle ilgili büyülerde okunacak dualar önemlidir. Daha önce defineleri korumak için büyü yapılmışsa eğer bu büyüleri ortadan kaldırmak için de bazı büyüler yapılmaktadır.

Başka bir büyüsel uygulama ise, bulunan definenin kapağının açılmasıyla birlikte içindekilerin toz haline dönüşüp yok olmaması için define havaya kaldırılarak yedi kez dönülür. Dönme işleminde bazı dualar okunarak toz olmasının engelleneceği düşünülür(KK55).

Bazı büyüsel uygulamalarda çocuklar da kullanılmaktadır. Sadece bir tane kişimiz belirtmiş olup çok yaygın olmayan büyülerdir.

Defineyi bulmak için büyü yapılır. Zihinsel engeli bulunan bir çocuğun eline

mürekkep damlatılır. Damlatılan mürekkepten yola çıkılarak definenin yeri tespit edilir (KK50).

Define ile ilgili büyülerde tuz kullanılmaktadır. Tuzun doğa da işlenmemiş hali bu tür büyülerde kullanılması büyüünün etkisini artırır.

Define bulma esnasında definenin yer değiştiğine inanılır. Buna karşı yeri belirlenen definenin etrafına okunmuş tuz serpilir. Bu işlem her definenin yerine göre değişmektedir. Kayalık yerde ise, okunmuş tuz kayalara fırlatılır(KK35, KK40). Bir diğer kaynak kişimiz ise yapılan büyüsel uygulamayı şöyle aktarır: Define eğer suyun altında ise çıkarılması için etrafına okunmuş tuz atılır(KK50).

Yeri tespit edilen define eğer toprak bir yerde olduğu düşünülüyorsa definenin yer değiştirmemesi için etrafına okunmuş tuz daire şeklinde serilir(KK50). Bu uygulama ile definenin yerinin belirlenmesinde definecilere fayda sağlanacağına inanılır(K5K2). Etrafına dökülen tuz ile definenin yer değiştirmesi engellenmiş olur(KKK30).

Definecilerin kazı yapmadan önce kazma işinde kullanacakları kürek ya da kazmaları alıp hoca, büyücü denilen kişilere götürürler. Kazma ya da kürek saplarının üzerine bazı dualar yazılarak, gür bir ateş yakılır. Yakılan ateşin üzerinden yedi defa geçirilerek is ile kaplanır. Bu işlem bittikten sonra is ile kaplanmış kazma ve kürekler yedi defa su ile yıkanır. Yıkama işleminden sonra kurutulur. Böylece define aranırken yapılmış olan büyüler bozulur(KK40).

3.9. CİNLER VE BAZI KÖTÜ RUHLARLA İLGİLİ BÜYÜLER

Muş ilinde büyücülük kavramının ortaya çıkmasında temel etken cin çıkarma, cin bulaşması gibi kavramalardır. Halkın sebebini bilmediği birtakım rahatsızlıkların kaynağı olarak cinleri görmesi ve bu işi yapanlara hediye adı altında para ya da başka değerli hediyeler vermesi bu işlerle ilgilenen insanların sayısında artış yaşanmasına neden olmuştur. Halk arasında cin çarpma, cin musallat olmuş, cinlenmiş gibi bazı kavramlar kullanılmaktadır.

Cin musallat olduğuna inanılan kişi hoca ya da cinci denilen kişilere götürülür. Bir kâğıt üzerine çeşitli dualar yazılarak muska yapılır. Yapılan muska cinlerin musallat olduğu kişinin yemeğine konulur. Muskanın ıslanması sağlanır. Daha sonra ise ıslanan muska çıkartılıp kurutulur. Kurutma işlemi bittikten sonra muska kişinin odasında yakılır.

Böylelikle onlardan kurtulur(KK55, KK56, KK60).

Cinlerle ilgili büyülerde genellikle kâğıtlara bazı İslami yazılar yazılarak yapılır. Bu büyüler inançla alakalıdır.

Cin çarpması olan kişilere beyaz bir kâğıt üzerine bazı dualar yazılarak kâğıdı yutar. Böylece içindeki cinin dışarı çıkar(KK49, KK50. bkz. Ek-1).

Kendisine cin musallat olan kişinin günlük kıyafetleri bazı dualar okunarak yakılır. Yakılan bu kıyafetlerin külleri yaşadığı evin etrafına dökülür. Döküm esnasında kişiye ait sağ arka tırnağı alınıp havaya kaldırılarak bazı dualar okunup atılır. Böylece bundan kurtulur(KK47, KK41).

Cinlerle ilgili büyülerde genelinde demir metali kullanılır. Bunun nedeni ise bu metalin caydırıcı özelliğinin olmasıdır.

Cinlerden korunmak için elbiselere ya da evin perdelerine iğne takılır. Böylece o eve cin bulaşması engellenmiş olur(KK10, KK17, KK20).

Cinler ve kötü ruhlarla yapılan büyülerde bazı hayvanlar da büyüsel uygulamalarda kullanılmaktadır. Bu havanların duyma, görme hassasiyetlerin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Bir eve cin ya da bazı kötü ruhlar bulaşmışsa evin önüne ve arkasına iki dişi köpek bağlanır. Bu köpeklerin eve kötü ruhların girmesini engellerler(KK3, KK7).

Cinler ya da kötü ruhlar için yapılan başka bir büyü ise şöyledir. Kötü ruhun musallat olduğuna inanılan kişi yüzükoyun şekilde yatırılır. Karnı açılıp kırk tane buğday tanesi karnının üstüne bırakılıp, o buğday taneleri kadar kalem ile noktalar çizilir. Çizim işlemi bittikten sonra bir tas su getirilir. Suyun üzerine okunup noktalar silinir. Böylece kişi bundan kurtulmuş olur(KK5, KK15).

Kötü ruhlar ya da cinlerden korunmak için yapılan başka bir uygulama şu şekildedir. Kötü ruh gördüğünü sanan kişinin eline demirden bir metal verilir. Kişi eğer kötü ruh ya da cinleri gördüğünde demir metali onun gözlerine doğrultursa bundan kurtulur(KK30, KK37).

Bazı kişilerin cinler ya da kötü ruhlarla evlendiğine inanılır. Bundan kurtulmak için cinci ya da hoca denilen kişilere gidilir. Hoca kendi evinde bunlara tuzak kurar. Bu tuzak

kişinin şu şekildedir. Bulaştığına inanılan kişinin yatak örtüsü alınır. Alınan yatak örtüsü üzerine bazı dualar okunarak odanın içinde saklanır. Kötü ruhlar bulunduğu yere geldiğinde ise onunla temas kuran kişi yatak örtüsünü alıp onu bağlar. Böylece ondan kurtulur(KK41, KK49).

Kötü ruhlar ya da cinlerden korunmak için yapılan başka bir uygulama ise, evin etrafına üzerine okunmuş çeşitli dikenli ağaçlar yerleştirilir. Eğer kötü ruhlar ya da cinler evi bastıklarında bu dikenlerin onlara batacağı ve bir daha o eve yaklaşmazlar(KK11, KK50, KK53).

Cinler ve kötü ruhlar ile ilgili yapılan büyüler çoğunlukla inanç bazlı büyüler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Albastı, cin ya da başka kötü ruhlardan korunmak için evin etrafına okunmuş tuz alınıp serpilir. Tuz serpildikten sonra mezarlıktan biraz toprak alınıp ateşin içine atılır. Daha sonra bir miktar kadar tuz getirilip üzerine bazı dualar okunduktan sonra yakılmış toprak ile evin duvarlarına sürülür. Böylece ev ya da yaşanan yer kötü ruhlardan arındırılmış olur(KK21, KK50, Bknz. Olay-8).

Kötü ruhlar ve cinlerden korunmak için yapılan başka bir büyüsel uygulama şu şekildedir. Cin ya da kötü ruh musallat olduğuna inanılan bir kişi hoca ya da cinci diye tabir edilen kişilerin yanına götürülür. Gecelik diye nitelendirilen elbiselerine bazı dualar okunarak kırk tane iğne batırılıp kırk gün boyunca uyduklarına günde bir kez bu elbiseyi giyip çıkarmaları söylenir. Kırk günün sonunda her gece bir tane iğne elbiseden çıkarılır. Böylece kişi kötü ruhtan ya da cinlerden kurtulur(KK28).

Kendisine kötü ruh ya da cinlerin bulaştığına inanılan kişinin adı yazılarak bazı dualar okunup cam bir fanusun içine yakılarak atılır. Cam fanusun içindeki kâğıdın yanmasıyla ortaya çıkan kül alınıp kişinin başına dökülür. Böylece bunlardan kurtulur (KK39, Bknz. Olay-5).

3.10. DİĞER BÜYÜLER

Halk arasında sınıflandırmaya girmeyen bazı büyüler de vardır. Bu büyüler Muş'ta pek sıklıkla yapılan büyülerden değildir. Muş'u baz alarak yaptığımız sınıflandırmaların içine girmemektedir.

Çalıntı bir eşyayı bulmak için, eşyanın adı, miktarı, değeri bir kâğıda yazılıp,

büyücü ya da hoca denilen kişilere verilir. Kâğıt üzerine bazı dualar okunarak kırk defa malın ya da eşyanın adı yazılır. Alınan bu kâğıt türbelerin duvarına sürülüp, Tekrar hoca ya da büyücü diye tabir edilen kişilere götürülür. Kâğıt tekrardan açılıp suya atılır. Böylece kaybolan eşya ya da malın sahibine döner(KK12).

Bir diğer uygulama ise çalıntı eşyaları bulmak için hırsızların idrarını bağlamaktır. Genellikle ziynet eşyaları çalınan kişiler tarafından yapılmaktadır. Bir ip alınır. Alınan ip üzerine bazı dualar okunarak ipe düğüm atılır. Örneğin bir malın değeri yüz kilo ise ipe yüz tane düğüm atılır. Rakamlar ve sayılar arttıkça düğüm sayısı da artmaktadır. Her düğüm atmada çalan kişi bazı rahatsızlıklar geçirir böylece çaldığını yerine koyar (KK18).

Maddi sıkıntılar yaşayan insanların sıkıntılarından kurtulmak ya üzerlerindeki olumsuz enerjilerini atmak, işlerinin yoluna girmesini sağlamak için yedi tane aynı boyutta taş alınır. Alınan taşlar evin etrafına bazı dualar okunarak toprağa gömülür. Genellikle ilkbahar aylarında yapılan bu uygulama yağmur sularının taşları ortaya çıkarmasıyla son bulur. Taşlar yağmur sularıyla ne kadar erken çıkarsa kişinin yaşadığı sıkıntı erkenden biter(KK25).

Çocuğu evden kaçmış, kaybolmuş ya da başkası tarafından kaçırılmış kişiler için büyü yapılır. Bu kişilerin giydiği bir elbise ya da onlara ait bir eşya alınır. Bunların üzerine bazı dualar okunarak evin girişine asılır. Asılan elbiseden her gün bir parça koparılıp yakılır. Yakma işlemi bittikten sonra çocuğun eve döneceğine inanılır(KK30, KK31). Yakılan elbisenin ya da eşyanın külleri toplanıp tekrar bu işle uğraşan kişilere götürülür. Alınan kül beyaz bir kâğıda bazı dualar okunarak sürülür ve okunmuş kâğıt alınıp evin içerisinde tekrar yakılıp ateşe atılır Böylece yeri belirlenmiş olur ya da kaybolan kişi eğer ölmemişse evine geri döner(KK10. Bknz. Olay-9).

Muş'ta yaptığımız bu çalışmada sınıflandırmaya giremeyen büyülerden bir tanesi de şehitlik ya da türbelere kilit asma büyüsüdür. Bu büyüsel uygulama Muş'a özgü olmakla birlikte birinin kismetini bağlamak için yapılır. Büyü yapacak olan kişi şehitlik ve ya türbenin yanına gidip etrafında yedi kez döner. Dönerken de bazı dualar okunur. Dua okuma işlemi bittikten sonra şahitliğin etrafına herhangi bir yere kilidi asıp ağzını kapatır. Böylece büyü yapılan kişi bağlanılmış olur(K1. Bknz. Ek-9).

3.11. NAZARDAN KORUNMA YOLLARI

Nazar halk arasında varlığı baya yaygındır. Muş'ta bu inanışın yaygın olmasından dolayı nazarla ilgili büyüsel uygulamaları doğurmuştur. Nazar kimlerde bulunur ya da nazarı olan kişilerin özellikleri nelerdir diye sorduğumuzda şu cevapları aldık: Gölerin renkli olması, genellikle mavi gözlü kişilerde görülür(KK65, KK66, KK67). Başka bir özellik ise nazarı olduğuna inanılan kişinin genellikle sol gözü sağ gözüne göre kısık olması (KK71,

KK72). Kişi de kıskançlık, çekememe, haset, aşırı istek, kindarlık(KK73, KK78). Halk arasında yaygın olan inanışa göre hemen herkeste nazar vardır.

Nazar insanlar üzerinde olumsuz etki yapar. Halk, geçmişten getirdiği uygulamalar, inanışlarının getirdiği çözümler, kolektif hafızalarında yer alan uygulamalar ile birlikte bundan korunmaya çalışırlar.

İnsanlarda nazar ortaya çıkması, yani kişinin nazarı olduğuna kanat getirmesi şu şekilde olmaktadır: Kişi eğer bir iş ile meşgul ise işinin rast gitmemesi(KK61, KK62).Yaptığı işte sürekli aksaklıkların olması(KK66, KK67, KK68). Rahatsızlanma, aile ortamında huzursuzluk, malın veya eşyanın kaybolması(KK70, KK72).

Burada belirttiğimiz durumların dışında Muş'ta yaşayan insanlar olumsuz bir durumu da nazara bağlayabilmektedir.

Halk kültüründe nazar inanışı bazı özelliklere göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma araştırmaların çoğundan alınmış bilgilere göre yapılmış ve bu bilgiler etrafında bir sınıflandırma yapılmıştır. Bunlar:

Göz ile Nazar (KK61, KK62, KK63, K6K4, KK65). Söz ile Nazar(KK66, KK67, KK68, KK69).

Kıskananın Nazarı(KK70, KK71, KK72). Kıskandıranın Nazarı(KK73, KK74).

Kişinin Kendi Kendisine Yaptığı Nazar(KK75, KK76). Hayvanlarda Görülen Nazar(KK77, KK78).

Özel Mülk ile İlgili Nazar(KK79, KK80).

Halk arasında yaygın olarak kullanılan terim göz nazarıdır. Nazarı olduğuna inanılan kişinin göz renginden dolayı bu adı almakla birlikte mavi gözlü kişilerin nazarı

olduğuna olan inanış çok fazladır. Kişi çok isteği bir şeyi dil ile ifade edemeyip göz ile bunları dile getirmeye çalışmasıdır.

Göz nazarından korunmak için halk gerek inanışları bağlamında gerekse de tesadüfi olarak geliştirdikleri bazı yöntemler vardır: Nazarı olan kişiyle mümkünse göz göze gelmemek(KK61, KK62). Göz nazarı insanların mallarını ya da yeni doğan çocuklarını daha fazla etkilemektedir(KK63, KK64). Yeni doğmuş çocuklar nazarı olduğuna inanılan olan kişiye gösterilmez(KK63, KK64, Bknz. Ek-2).

Nazara karşı yapılan büyülerde genellikle nazarlık kullanımı yağın olmakla birlikte bu nesneye verilen önem fazladır.

Göz nazarı olduğuna inanılan bebeklerin vücutları is ile belli bazı bölgeleri işaretlenir(KK63, KK64, KK65). Bunun yanında göz nazarından sakınmak için genellikle nazar boncuğu kullanılır(KK64, KK65).

Göz nazarında korunmak için bir avuç kadar tuz alınır alınan bu tuz halk arasında nefesi kuvvetli olduğuna inanılan kişinin yanına götürölüp üzerinde okunulur okunan bu tuz nazar olduğuna inanılan kişiye suyla karıştırlarak içilir(KK61, KK62, KK63).

Nardan korunmak için yapılan büyülerde tuz oldukça önemli bir yere sahiptir.

Nazara karşı okutulan tuzun bir tanesini nazar olduğuna inanılan kişinin her gece uyumadan önce ağzına atılması sağlanır(KK62, KK63, KK64, KK65, Bknz. Ek-3). Göz nazarından korunmanın başka bir yolu okutulan tuzun nazar olan kişinin yatağının etrafında ateş gezdirilir ve bu ateşin üzerine tuz taneleri atılır(KK61, KK62, KK63).

Nazar Boncuğu: Nazar olduğuna inanılan kişiye nazar boncuğu çocuğun göğüs kısmına takılır(KK61, KK63, KK65). Nazar boncuğu kişi üzerinde oluşan negatif enerjiyi aldığına inanılır. Bundan dolayı göz nazardan korunmak için genellikle yeni doğan bebekleri nazardan korunmak için sıkça kullanılır(KK62, KK63, KK65).

Göz nazarından başka korunma yolu ise nazara gelen kişi için kurşun dökölmesidir (KK64, KK65). Kurşun dökme halk arasında yaygın olan bir inanış biçimidir. Nazar olan kişinin üstü baş kısmı bir çarşaf ile örtölür kurşun elementi üzerine ateş dökölür böylece nazardan korunulur(KK61, KK63, KK64).

Muş genelinde küçük çocukları nazardan korumak için günlük olarak giydikleri kıyafetlerinin sağ üst kısmına kırmızı bir kurdele bağlanır. Bağlanan bu kurdele rengi

soluyuncaya kadar yerinden çıkarılmaz(KK61, KK62, KK63).

Göz nazarından korunmak için halk arasında yaygın olan başka bir inanç ise şudur: Nazar olduğuna inanılan bir kişiye üzerine okunmuş su içirtilir. Bu suyun üzerine genellikle nazar duası, nazar ilgili ayetler okunup suya üfleneli. Okunup üfletilen bu su nazar olduğuna inanılan kişiye içirtilir(KK64, KK65).

Halk arasında su ile birlikte nefesi kuvvetli olduğuna inanılan kişiye bir miktar toprak götürülür(KK63, KK64). Üzerine okunan toprak nazar olan kişinin yanında taşınması için cebine konur böylelikle okunmuş toprağın nazardan koruduğuna inanılır (KK61, KK62, KK63).

Nazar ile ilgili büyüsel uygulamalarda nazar olan kişinin eşyaları da kullanılmaktadır. Bu da nazarı yok edeceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır.

Göz nazarı değen kişinin elbiseleri yakılır böylece nazarı geçtiğine inanılır (K61,K62). Nazar olduğuna inanılan kişinin ayakkabıları yakılır(KK61, KK63, KK65). Halk arasında yaygın olan görüşe göre nazar olan kişi nazarını eve taşımaması için ayakkabıları yakılır(KK61, KK62, KK63).

Halk arasında yaygın olan başka bir inanç ise, kenger denilen ağacın yaprakları göz nazarından korunduğudur(KK61, KK62, KK63). Bu ağaç Muş ilinin yüksek kesimlerinde bulunur ağacın yaprağı alınır ve kurutulur. Kurutulan bu yaparak nazar olan kişiye yanında sürekli bulundurması için verilir böylelikle nazardan korunur(KK63, KK64).

Nazar büyülerini kadınlar ve erkekler için aynı olmakla birlikte bazı büyülerde farklılık vardır.

Kişinin kendisinde olmasını istediği şeyi arzulayıp ifade etmesidir(KK68, KK69). Göz ile nazara benzemekle birlikte kişinin kendisine ait olmasını istediği şeyi durmadan arzulamasıdır. Bunu sözleriyle sürekli ifade etmesidir. Kişi üzerinde, malları üzerinde olumsuz etki oluşturacağına inanılır(KK66, KK67). Halk arasında bundan korunmak için genellikle erkekler cinsel organlarını kaşırlar (KK66, KK67, KK68). Bayanlarda ise, göz nazarı ile karşılaşan kişi hemen gidip idrarını yapar ve böylece bundan korunurlar(KK67, KK68, KK69).

Söz nazarından korunmanın başka yolu ise, nazarı olan kişiyle bulunulan ortamı hemen terk edilir(KK66, KK67). Halk arasında söz nazarından korunmanın başka bir

yolu ise, nazarı olan kişi görüldüğünde sürekli maşallah demektir(KK66, KK67, KK68).

Kişi kendisinde olmayan olumlu bir özelliği başkasında gördüğünde oluşan nazardır(KK70, KK71). Bunu sürekli içten içe istemektedir böylece karşısındakini nazar ettiğine inanılır. Halk arasında korkulan bir nazar çeşididir. Yıkıcı etkisi olduğuna inanılır (KK71, KK72). Bundan korunmak için ise, sürekli ortam değiştirilir(KK70, K7K1).

Karşısındaki insandan bazı özellikleri fazla olan kişi (para, mal, mülk vb. şeyler) karşısındakilere hava atmak onları kıskandırmak için bunlarla övünmesidir(KK73, KK74).

Halk arasında yaygın olan inanca göre kişi bir yerden sonra bunları kaybeder ve böylece nazar olduğuna inanılır(KK73, KK74). Bundan korunmak için ise, kişinin bundan vazgeçmesi gerekmektedir.

Kendine aşırı hayranlık, yaptığı işindeki aşırı başarısı vb. şeyler kişinin kendisinde nazar oluşmasına neden olmaktadır(KK75, KK76). Halk arasından bundan korunmak için genellikle buna eğilimli olan kişiler aynadan uzak tutulmalıdır(KK75, KK76). Bunun yanında kişi eğer kendisini övmeye başladığında ona sürekli başarısızlıkları hatırlanmalı ve böylece nazarının yok olacağına inanılır(KK75, KK76).

Hayvan sahipleri tarafından hayvanlarda oluşan bazı hastalıklar hayvan sahipleri tarafından nazar olarak nitelendirilmiştir(KK77, KK78).

Bölge halkı ekonomik olarak hayvancılıkla uğraştığı için buna bağlı olarak çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir.

Nazar olduğuna inanılan hayvana halk tarafından o yerin mollasına bir avuç kadar tuz götürülür ve bunun üzerine okunur. Okunan tuz kilo veya süt bakımından verimli olan hayvana yemiyle birlikte yedirilir ve böylece hayvanın bundan korunduğuna inanılır (KK77, KK78). Okunmuş tuz alınıp hayvanın başı etrafında üç defa gezdirilir(KK77, KK78). Başka bir yöntem ise, Okunmuş tuz süt veren hayvanın memeleri etrafında gezdirilir. Böylece sütü azalan hayvanın tekrar eski süt verimine ulaşılacağına inanılır (KK77, KK78).

Halk arasında yaygın olan başka bir inanış ise, okunmuş tuz ahırda yakılan ateşin üzerine atılır ateşin üzerine atılan tuzun çıkarttığı sesler ile nazardan korunduğuna inanılır (KK77, KK78).

Halk arasında nazara gelen hayvana okunmuş su içirtilir. Bu yöntemde de halk kendi yaşadığı yerde bulunan molalara gidip bir bardak su götürülür üzerine nazar duası okunulup hayvana içirtilir böylece hayvanın iyileşmesi sağlanır(KK77, KK78).

Halk arasında uygulanan başka bir yöntem ise, okunmuş su ile ahırın yıkanmasıdır.

Böylelikle hayvanların tamamen nazardan korunur(KK77, KK78).

Nazardan korunma büyülerinde ateşin kullanılması nazarı yok edeceği düşüncesinden kaynaklanır.

Halk arasında uygulanan başka bir yöntem ise, ahırda ateş yakmaktır. İnsanlar hayvanlarını nazardan korumak için bazı dualar eşliğinde ahırda ateş yakarlar(KK77, KK78).

Muş yöresinde insanlar hayvanlarını nazardan korumak için genellikle ahırlarına nal astırırlar. At nalının nazardan koruduğuna inanılır(KK77, KK78).

Halk arasında hayvanın boynuna muska bağlanarak nazardan koruduğuna inanılır. Genellikle süt verimi yüksek olan ineklerde kullanılan bir yöntemdir(KK71, KK3, KK74, KK75)

Halkın uyguladığı başka bir yöntem ise, ahırın kapısına hayvan kemiği asılır. Eti yenilen ölmüş bir hayvanın kemiği ahırın kapısının üstüne asılır. Böylelikle nazardan korunduğuna inanılır(KK63, KK64, KK65). Köpek dışkısının hayvanın boynunu asılması Malazgirt ilçesinde hayvanları nazardan korumak için köpek dışkısı kilolu veya süt verimi yüksek hayvanın boynuna asılır(KK68, KK69).

Nazarı olduğuna inanılan kişi hayvanlara yaklaştığı anda hayvan veya sürü sahipleri nazardan korunmak için nazarı olduğuna inandıkları kişileri görünce cinsel organlarını kaşırlar(KK7, KK78). Ahırın kapısına nazardan korumak için ölmüş eşeğe ait kafatası asılır. Ahırda bulunan hayvanları nazardan koruduğuna inanılır(KK67, KK69, KK70).

Halk arasında geliştirilen başka bir yöntem ise, ölmüş hayvanın gözlerinin ezilmesi genellikle ölen keçinin gözü ezilir ve böylelikle nazardan korunduğuna inanılır(KK75, KK76, KK78). Bunun yanı sıra hayvanın boynuna kırılmış boynuz asılır. Nazar değmesi sonucu ölen bir hayvanın boynuzu kilolu ve süt verimi yüksek olan hayvanları nazardan korumak için delinerek boyunlarına asılır(KK70, KK72). Ekonomik olarak tamamen tarım ve hayvancılığa odaklı olan Muş İl'inde bu tür uygulamalar kullanılmaktadır.

Muş ilinde insanlar gösterişi sevmekle birlikte bundan dolayı başlarına gelecek bazı felaketleri nazara bağlamaktadır(KK79, KK80). Evdeki maddi bereketi korumak için ev etrafına okunmuş su serpilir. Yapılış itibarı ile güzel olan bir evi korumak ya da ev içindeki huzursuzluğu gidermek için evin etrafına okunmuş su serpilir. Serpilen bu su evin etrafını gözlerden korur(KK79, KK80).

Eve muska asılır. Çeşitli dualar kâğıda yazılarak yapılır. Yapılan yapıyı gözlerden korumak için uygulanan bu yöntem halk arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Evin görünmeyen yerine yaptırılan muska asılır böylece nazar ortada kalkar(KK76, KK78).

Hemen hemen her evde mutlaka nazar ayeti vardır. Bunun evi ya da iş yerini nazara karşı koruduğuna inanılır. Nazar ayeti genellikle koruma amaçlı evlerin duvarına asılır (KK65, KK67).

Kişiler özellikle yeni aldıkları arabanın üzerinde yumurta kırarlar. Araca göz gelmesin diye yumurtanın sarısı arabaya sürülür(KK79, KK80). Yeni alınan arabanın üstüne kesilen kurbanın kanı sürülür böylelikle nazardan korunur(KK64, KK65, KK69).

Yeni yapılan bir eve nazar değmemesi için pencerelere eti yenilebilen bir hayvanın kemiği asılır. Genellikle yapımına yeni başlanılan bir evi gözden korumak için yapım aşamasında pencerelerine asılır yapının bitimine kadar orada bulunur böylelikle nazar değmesine karşı bu uygulama geliştirilmiştir(KK77, KK78, KK79).

Yeni alınan arabanın tavanına Tavi ağacı asılır. Halk arasındaki inanışa göre bu ağaç dalının araba, eşyaları nazardan korur(KK79, KK80).

SONUÇ

Büyü ve sihir tarihine baktığımızda varlıkları insanlık tarihi ile eşdeğerdir. İnsanoğlunun varlığıyla büyü ve sihir var olmuştur. Dini egemenliğin ön planda olduğu eski çağlardan beri farklı dinlerde ve farklı toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. Büyü ve sihir aynı kavramlar olarak anılsa da ikisi ayrı birer kavram olmanın yanında bunları yapan kişilerde farklıdır.

Muş'ta yapılan büyülere baktığımızda inanç bakımından uygun görülmemesi, hem de toplum tarafından pek önerilmemesi gibi nedenlerden dolayı büyü ve sihir gizli yapılmıştır. Sözlü kültür ortamında icracıların anlattığı bilgilerle büyü ve sihir yapma varlığını yüzyıllardan beri be topraklarda devam ettirmiştir. Günümüzde Muş'ta büyü yapma faaliyetleri oldukça yağın olmuştur. Bunun temel nedeni ise insanların büyücükten inanılmaz paralar kazanmasıdır.

Bazı büyücüler daha çok getirisi olduğu için bu mevcut mesleklerini terk edip bu işle uğraşmışlardır. Yapılan büyülerin etkili olması için yüksek meblağda ödemeler yapılmaktadır. Bu da Muş'ta büyü yapan kişilerin sayısının artmasına neden olmuştur.

Muş'ta yapılan bazı büyülerde özellikle hastalıklarla ilgili büyülerde büyücüler bundan pek bir maddi kaynak sağlamamaktadır. Kısmet açma ve bağlama büyülerinde ise bu durum değişmekle birlikte bu uygulamalarda daha yüksek maddi gelir elde edinmiştir.

Muş'ta yapılan hayvanlarla ilgili büyüler ve bazı hastalıklarla ilgili büyüler büyü sınıflandırılmasına girse de bu büyüler için özel bir yeteneğe sahip olması gerekmemektedir. Bu uygulamalar için yapılan büyüler genellikle sözlü kültür aktarımı olan büyülerdir.

Yapılan büyülere baktığımızda Muş'ta büyücüler genellikle muska, ateş, su, tuz, kâğıt, elbise vb. eşyalar kullanırlar.

Bazı büyüler gizli yapılmaktadır. Cinler ve kötü ruhlarla ilgili büyüler, bağlama büyüleri, kısırlık, kısmet açma, bağlama büyüleri gibi büyü faaliyetleri toplumun verebileceği tepkilerden dolayı gizli yapılmaktadır.

Muş'ta büyüler genellikle büyücü, hoca, molla ve melle denilen kişiler tarafından yapılmaktadır. Toplumda saygın yerleri olan bu kişiler büyü yapma faaliyetlerinden

dolayı dışlanmamak için faaliyetlerini gizlice yapmaktadırlar.

Araştırmanın genelinde Muş ilinde yaşayan insanların büyü ve büyücülüğe dair inançlarının varlığı yanından bazı uygulamalara karşı yöntemler geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Merkez ve kırsal kesimlerde var olan bazı uygulamalar farklılık göstermekle birlikte yazılı kültürün geliştiği şehir merkezinde büyü uygulamaları daha çok yazılı kaynaklara dayanmaktadır. Okuma yazması olan büyücü, hoca, melle, molla denilen kişiler genellikle bu uygulamalarını Kenz-ül Havas, Kuranı-ı Kerim, dini kitaplar ve molla denilen kişilerin yazdığı bazı yazılı kaynaklardan edindikleri bilgiler ile büyü yaptıkları görülmüş bunun yanında yazılı kültürün gelişmediği sözlü kültürün hakim olduğu merkeze uzak dağ köylerinde ise, büyücülük uygulamaları tamamen sözlü kültür bağlamında uygulandığı belirlenmiştir.

Yaptığımız alan araştırmasında yaklaşık 200 kaynak kişiyle görüşme sağlamamıza rağmen cevapları benzer ve aynı olduğu için bunlardan sadece 80 kaynak kişiyi çalışmamıza dâhil ettik. Muş'ta yaşayan büyücülerin çoğuyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde görüşme sağladık. Büyücüler mekân olarak genellikle oturdukları evin bir odasını kullanmaktadırlar. Bu da onları özel kılmaktadır. Büyücülerin kullandıkları mekânlarda büyü işlemleri için kullanacakları araç gereçler hazır bulunur ya da bunları temin etmek için biraz zaman isterler. Muş'taki büyü uygulamalarında genellikle muska kullanılır. Muska kullanmadaki temel etmen İslam inancıdır.

Her büyücü birbirinden farklı materyal kullanabilmektedir. Çoğu büyücünün odasında masası, masa üstünde bazı kitaplar ve muska için boş kâğıtlar yer almaktadır. Daha kolay yapılan büyüsel işlemler için ise mekânın pek bir önemi olmamakla birlikte bu mekânlar: Dükkân, kahvehane veya herhangi bir cami olabilir.

Muş'ta yaptığımız alan araştırmasına baktığımızda büyüün bazı araç- gereçlerle, kişisel eşyalarla ve bazı maddelerle yapıldığını gördük. Bunun yanında insanların büyüye başvurma nedenlerine baktığımızda bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Bazı hastalıklar ve hastalıklar için tıbben bir çözüm bulmadıkları için büyüye başvurur.
- 2) Hayvanlarla ilgili kaybolan hayvanlar, bereketli olması için ya da bazı hastalıklardan korumak için yapılan büyüler.

- 3) Kötü ruhlar ve cinler için büyü yapılır. Genellikle insanların bu durumlar için sık sık büyüye başvurdukları görülmüş.
- 4) Birbirini seven kişilerin kavuşmak için büyüye başvurdukları görülmüş. Bunun yanında bunları ayırmak için büyü yapılır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, H. B. (2013). *Nazar ve Sihir*. Ömer Mustafa (çev.). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Aladar, N. (2009). *Büyüsel İşlemler Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması. Elazığ: Malatya Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi SBE.
- Altan, B. (1995). *Nazar ve Büyü*. İstanbul: Sahafklar Kitap Sarayı.
- Artun, E. (2015). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Atalay, B. (1992). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi, I, II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atay, T. (2017). *Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler*. İstanbul: İletişim.
- Ayverdi, İ. (2006). *Büyü. Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Baydar, A. (1999). *Kuran Açısından Korku ve Büyü*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Baytar, İ. ve M. Doğan (2021). Muş İlinde Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt 303.
- Bebek, A. (1998). Ana Kaynaklara Göre Sihir. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 9, 61.
- Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çelebi, İ. (2006). “*Büyü ve Büyücü*”. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çelebi, İ. (2008). “*Rukye*”. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çelebi, İ. (1995). “*Astroloji-Burç*”. Ankara: TDV Yayınları.
- Çelebi, İ. (2008). *Ruh Çağırma*. TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, İstanbul: TDV Yayınları.
- Çelebi, İ. (2013). “*Astroloji-Burç*” İstanbul: TDV Yayınları.
- Çelebi, M. (1995). “*Enva*”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları.
- Dole, C. (2015). *Seküler Yaşam ve Şifacılık: Modern Türkiye’de Kayıp ve Adanmışlık*. Barış Cezar (çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Eliade, M. (2018). Kültür Araştırmaları Dergisi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23,

Sayı 35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturder/issue/41118/476395> (Erişim Tarihi: 09.10.2022).

- Emiroğlu, K. ve S. Aydın (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Esirgen, B. (2014). *Anadolu Türk Halk Anlatılarında Büyünün İşlevi*. Kocaeli: (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi SBE.
- Faruk, H. Ö. (1984). “*Kâhin*”. TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları.
- Frazer, J. G. (2004). *Altın Dal Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gülhan, A. (2016). “Fal Kültürü ve Bir Manzum Nebat Fahnâmesi Örneği”. *Balıkesir Üniversitesi Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. Sayı 16.
- Gürpınar, H. R. (2011). *Bakıcılık. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Hasanoğlu, E. (2016). “Tanah’ta Din Algısının Büyü ve Gizemle Kesişmesi Üzerine”. *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 9, Sayı 25, 955.
- Hazır, M. (2012). Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yüzyılda Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak. *Akademik İncelemeler* Cilt 7, Sayı 2, 141-154.
- Hisar, A. (2011). *Muska. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kahraman, A. (2013). *Mukayeseli Dinler Tarihi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). Alanya Yöresinde Kilit-Bağ, Kilitlemek-Bağlamak. *Alanya: 9. Tarih Kültür Semineri Bildirisi*, 589-597.
- Karatosun, A. (2016). “Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2.
- Karay, R. (2011). *Büyücülük. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kartopu, S. ve A. Ünal (2019). “Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 388.
- Kaygılı, O. C. (2011). *Fal. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Kieckhefer, R. (2017). *Ortaçağda Büyü*. Zarife Biliz (çev.). İstanbul: Alfa Basım.
- Köprülü, M. F. (2014). *Edebiyat Araştırmaları*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Malinowski, B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Malinowski, B. (1964). *Büyü Bilim ve Din*. Ender Gürol (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ortaç, Y. (2011). *Büyü. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Öncül, K. (2018). Kutsalın Dönüşümü: Tarihsel Düzlemde Batıl İnanç ve Hurafe. *Doğu Batı*, Cilt 21, Sayı 84, 85-96.
- Örnek, S. V. (1966). “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları. Sayı 174.
- Örnek, S. V. (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özeser, T. (2018). “Hitit Toplumunda Büyü: Çeşitleri, Uygulama Alanları, Yöntemleri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Sayı 8, 16.
- Öztekin, B. (2021). *Anakronik Bir Olgu Olarak Büyü ve Van’da Büyü Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Öztürk, Ö. (2021). *Antik Yunan ve Roma’da Büyü*. 2. <https://ozhanozturk.com/2021/01/15/antik-yunan-ve-romada-buyu/> (Erişim Tarihi: 09.10.2022).
- Pala, İ. (2004). *Tılsım. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pamuk, O. (2011). *Büyü. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Tarihi Yayınları.
- Parlatır, İ. (2017). *Bakıcılık. Açıklamalı İslami Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Perşembe, E. (2003). Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi. *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (14-15), 159-181.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Tılsım. Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Reyhan, E. (2021). *Hitit Örneği Üzerinden Eskiçağ’da Toplumsal Yapı ve Büyü İlişkisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/65102/961438> (Erişim

Tarihi: 09.10.2022).

- Roux, J. P. (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Aykut Kazancıgil (çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Safa, P. (2011). *Fal. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Scognamillo, G. ve A. Aslan (1999). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü*. İstanbul: Karizma Yayınları.
- Sipahi, A. (2006). *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili İnanmalar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi SBE.
- Şişman, B. (2002). "Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar". *Erdem*. Cilt 13, Sayı 39.
- Tambağ, A. Z. (2004). "*Nazar*". İstanbul: Alioğlu Yayınları.
- Tambiah, S. J. (2002). *Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı*. Ufuk Can Akın (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Tanyu, H. (1992). "*Büyü*". TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Vakıf Yayınları.
- Tarancı, C. S. (2011). *Büyü. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkan, A. (2018). *Antik Dünyada Büyü ve Büyü Ritüelleri*. Aktüel Arkeoloji, (62).
- Türktaş, M. M. (2016). *Denizli Yöresinde Nazar ve Nazarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Uluğ, N. E. (2017). *Osmanlı'da Batıl İtikatlar ve Büyü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Uygun, A. (2011). Antik Dönem Büyüsel Tedaviler Ve Günümüz Örnekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 67.
- Ümit, A. (2011). *Büyü. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ünal, S. ve A. Çallı (2016). "Göller Bölgesi Amulet Kültürü". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, Cilt 29, Sayı 44.
- Yeşil, Y. (2015). "Muskanın Tarihsel ve İşlevsel Açından Değerlendirilmesi ve Bu Bağlamda Zetneddin Baba Örnekleme". *Türkbilig/Türkoloji Dergisi*, Cilt 30.
- Yıldız, M. (2014). Gayb Meselesi ve İbn Berrecân'ın Keşfi. *Kelam Araştırmaları* Cilt 12,

Sayı 2, 375-393.

Yücel, H. A. (2011). *Tılsım. Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

EKLER

EK-1: Yaşanmış Bazı Büyüsel Olaylar

Olay-1

Muş merkeze bağlı bir beldede bir kadına âşık olan A adlı kişi ne yaptıysa kadının babası evliliklerine onay vermemektedir. Bir arkadaşı ona falan köyde bir hoca olduğunu söyler onun yanına gitmesini önerir. A kişisi hocanın yanına gider ve hoca ondan kadının saçlarından üç tel almasını ve kendisine getirmesini söyler. A kişisi sevdiği kadınla buluşur ve saçından üç tel alıp hocaya götürür. Hoca bu saç tellerini alıp, üzerine bazı dualar okuyarak kâğıda sarıp A kişisine verir ve bu kâğıdın içindeki saçları çıkarıp kadının yaşadığı evin etrafına saç tellerini atmasını söyler ve kırk gün beklemesini belirtir. Kırk gün bittikten sonra kadının ailesinin bu evliliğe razı geleceğini belirtir. A. kişisi hocanın dediklerini eksiksiz yerine getirir. Kırk günün sonunda kadının ailesi erkek tarafını arayarak evliliğe razı olduklarını belirtirler.

Olay-2

Korkut ilçesinde yaşanan bir olay ise şu şekildedir: Y. adlı kişi evinde sakladığı bir miktar altınları çalınır. Köy ortamında bulması pek kolay olmayınca hocadan yardım ister. Hocanın yanına giden Y. şahsı derdini anlatır. Hoca kendisinden altın miktarını ve sakladığı yerin şeklini belirtmesini ister bir kâğıt alarak üzerine bazı dualar yazıp bunu alıp köydeki her evin kapısına sürmesini ister eğer hırsız köyden biri ise böylece idrarı bağlanır ve ortaya çıkar der. Y. kişisi kâğıdı alıp hocanın dediği gibi bunu köydeki tüm hanelerinin kapılarına sürer. Aradan dört gün geçer bir evden bir kişinin idrarını yapamadığı haberi köyün içerisinde yayılır. Köydeki bir genç sürekli idrarı gelmesine rağmen bir türlü yapamaz ve babası bunu alıp hocanın yanına götürür. Hoca kendisine çaldığı altınları yerini söylemesi karşılığında büyüü çözeceğini belirtir. Hırsızlık yapan genç altınlarının yerini söyler ve böylece idrarı çözülür.

Olay-3

Muş Varto ilçesinde yaşanan bir başka olay ise şu şekildedir. Dört kız çocuk çocuğu doğuran M. adlı kadın dördüncü çocuğu kız olunca hocaya gider. Kocasının erkek evlat istediğini ve bu yüzden kendisine hakaret ettiğini belirtir. Hoca ise kadının karın kısmını açmasını söyler. Kadının karnına dualar okuyup kalem ile birkaç şekil çizer. Bu şekillerle

beraber bir makas alır. Alınan makasın üzerine bazı dualar okunur ve kadının kocasıyla cinsel ilişkiye girmesini söyler. Cinsel ilişkiden sonra yıkanmamasını tekrar kendisinin yanına gelmesini söyler. Kadın bir müddet sonra hocanın yanına gider ve hoca karnına çizdiği yazıları bazı dualar okuyarak siler silme işlemi esmasında bir kâğıt getirir daha önce üzerine çeşitli dualar okunan makas ile kesilir ve kendisine erkek doğuracağını belirtir. Kadın aradan iki yıl geçer ve hamile kalır. Bir süre sonra ise karnındaki bebeğin cinsiyeti erkek olduğu söylemektedir.

Olay-4

Halk arasında yasanmış başka bir büyü olayı ise şu şekildedir. Merkeze bağlı bir köyde bir kadın sürekli bayılmakta ve çılgın atmaktadır. Ailesi onu alıp hocaya götürür. Hoca bazı dualar okuyarak kadının adının yazıldığı bir kâğıdı yakar ve küllerini avuçlarının arasına sıkıştırır ellerini bağlar ve üç gün boyunca bağlı kalmasını sağlar. Üçüncü günün sonunda kadın tekrar hocaya gider ellerinin bağı bazı dualar okunarak çözülür ve böylece kadın iyileşir.

Olay-5

Bir diğer büyüsel olay ise şu şekildedir. Korkut ilçesinde N. adlı şahsa kötü ruh musallat olmuş. Kızın ailesi başta hastane gibi yerlere tedavi için kızlarını götürmüşlerse de herhangi bir netice alamamışlardır. Bunun üzerine komşularının tavsiyesiyle kızlarını alıp hocaya götürmüşlerdir. Hoca, kızdan ona hangi ruh musallat olmuşsa onların isimlerini istemiş ve bir kâğıda yazmış, yazdığı her ismi cam bir kavanoza koyup ağzını kapatmış ve böylece kötü ruhları oraya hapsedip kızı kurtarmış.

Olay-6

Yaşanmış başka bir büyüsel olay ise şöyledir. Muş merkezde hayvancılık yapan Z. vücudunun bazı yerlerinde daire şeklinde beneklerin ortaya çıktığını fark eder. Hastaneye gider ama bir türlü iyileşmez. Bir arkadaşının tavsiyesi üzerine bir kadına gider. Kadın kendisinden kırk tane arpa getirmesini söyler. Z. kişisi kırk arpayı alır kadının yanına gider. Vücudundaki yaraların etrafı kalemle çizilip bazı dualar okunur. Bu arpalar bir kâğıda sarılıp toprağa gömülür ve kırk gün sonra vücuttaki yaralar ortadan kaybolur.

Olay-7

Muş merkez köylerinin birinde iyi ırk hayvan besleyen F. kişisi daha önce de nazarı

olduğuna inandığı komşusundan hayvanlarını korumak, onlara zarar gelmesini engellemek için ahırın kapısına at nalı asar. Köydeki diğer hayvanlar hastalanmışsa da onun hayvanları en ufak bir hastalık belirtisi göstermez. F. kişisi ahırın kapısına astığı nal sayesinde hayvanlarını hastalıktan koruduğunu belirtmiştir.

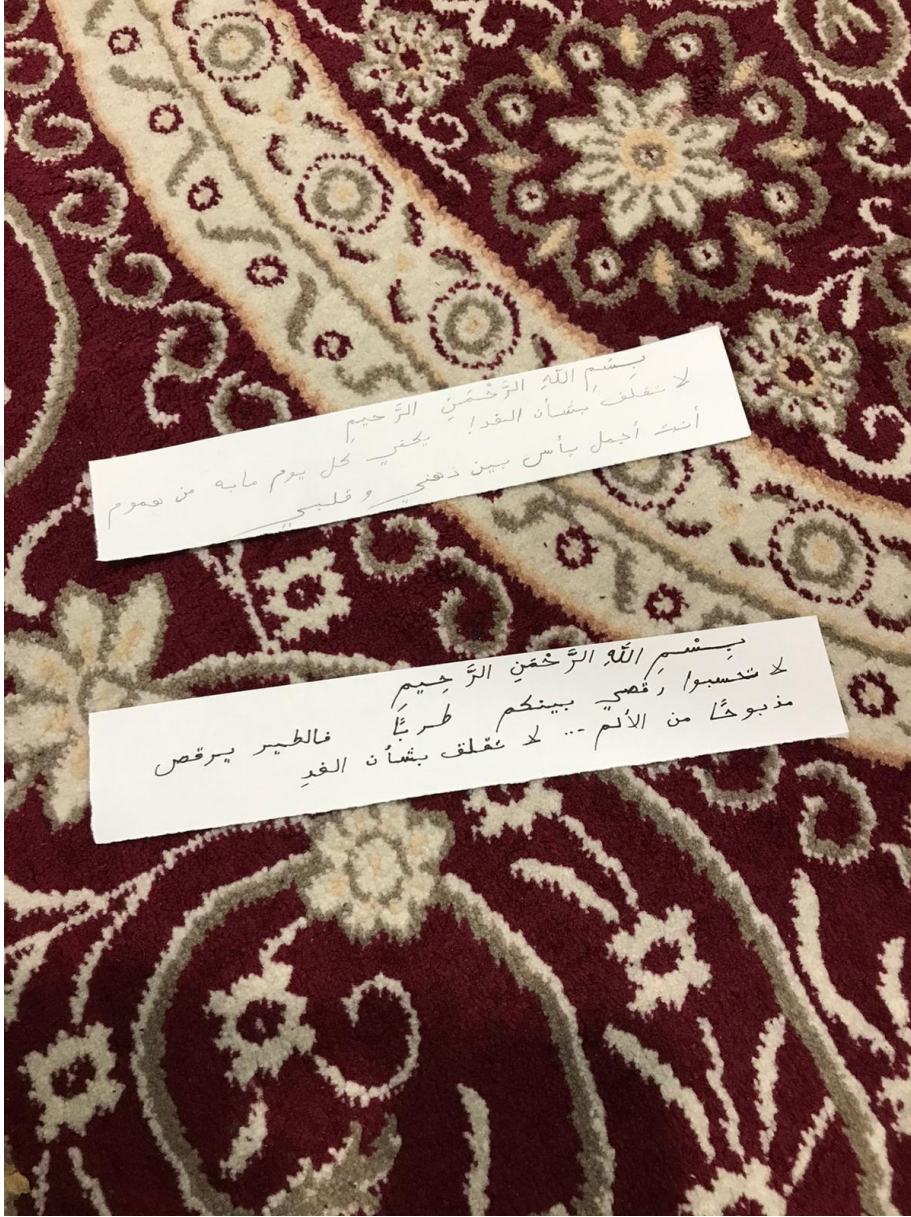
Olay-8

Merkeze bağlı bir köyde yaşanan bir olayda sürekli anormal davranışlar sergileyen M. Adlı kadın kocası tarafından doktora götürülür. Yaşadığı şeyin psikolojik olduğunu belirten doktorlar onu evine geri gönderirler. Bir süre sonra tekrar başlayan sıkıntılar ve tedavilerde bir şey elde edemeyen kocası karısını bir hocaya götürür. Kendisine cin ya da kötü ruhların musallat olduğu söylenilir. Hoca denilen kişi eline bir avuç tuz alır. Aldığı bu tuzun üzerine bazı dualar okuyarak bu tuzu evin etrafına serpmelerini söylenir. Daha sonra M. Kişisine mezarlıktan biraz toprak getirmesini bu toprak ile tuzu karıştırıp ateşte yakması söylenilir. Bu işlemi yaptıktan sonra yedi gün sonra kadın iyileşir.

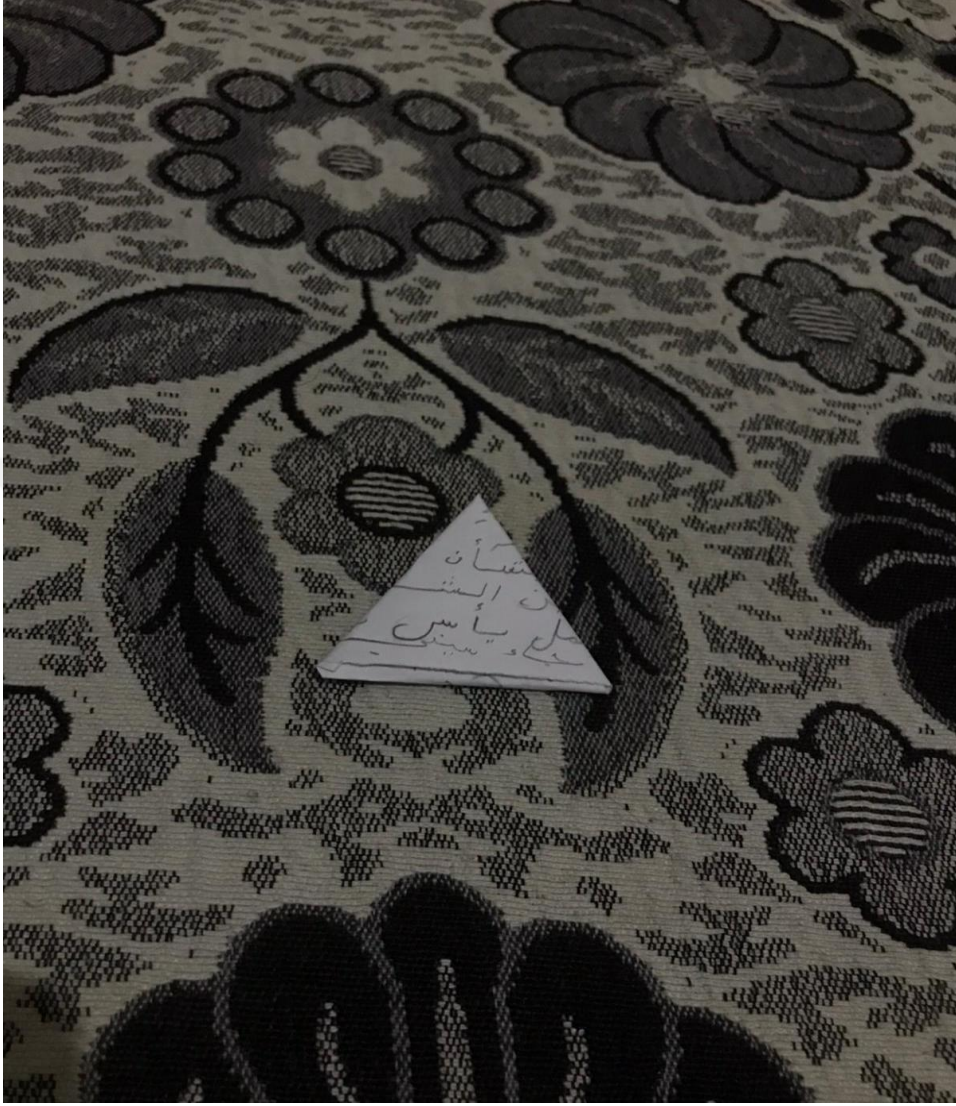
Olay-9

Hasköy ilçesine bağlı bir köyde çocuğu kayıp olan bir baba her yolu demişse de çocuğunu bulamamış ve bir hocanın yanına gitmiştir. Hoca kendisine çocuğun giydiği bir elbise alınmış üzerine bazı dualar okuduğunu belirten kişi kendisinin okunmuş elbiseyi aldığını ve evinin kapısına astığını belirtir. Elbiseden her gün bir parça koparması söylenen baba hoca denilen kişinin söylediği her şeyi yaptıktan sonra kırk gün sonra kaybolan çocuğunun eve döndüğünü belirtir.

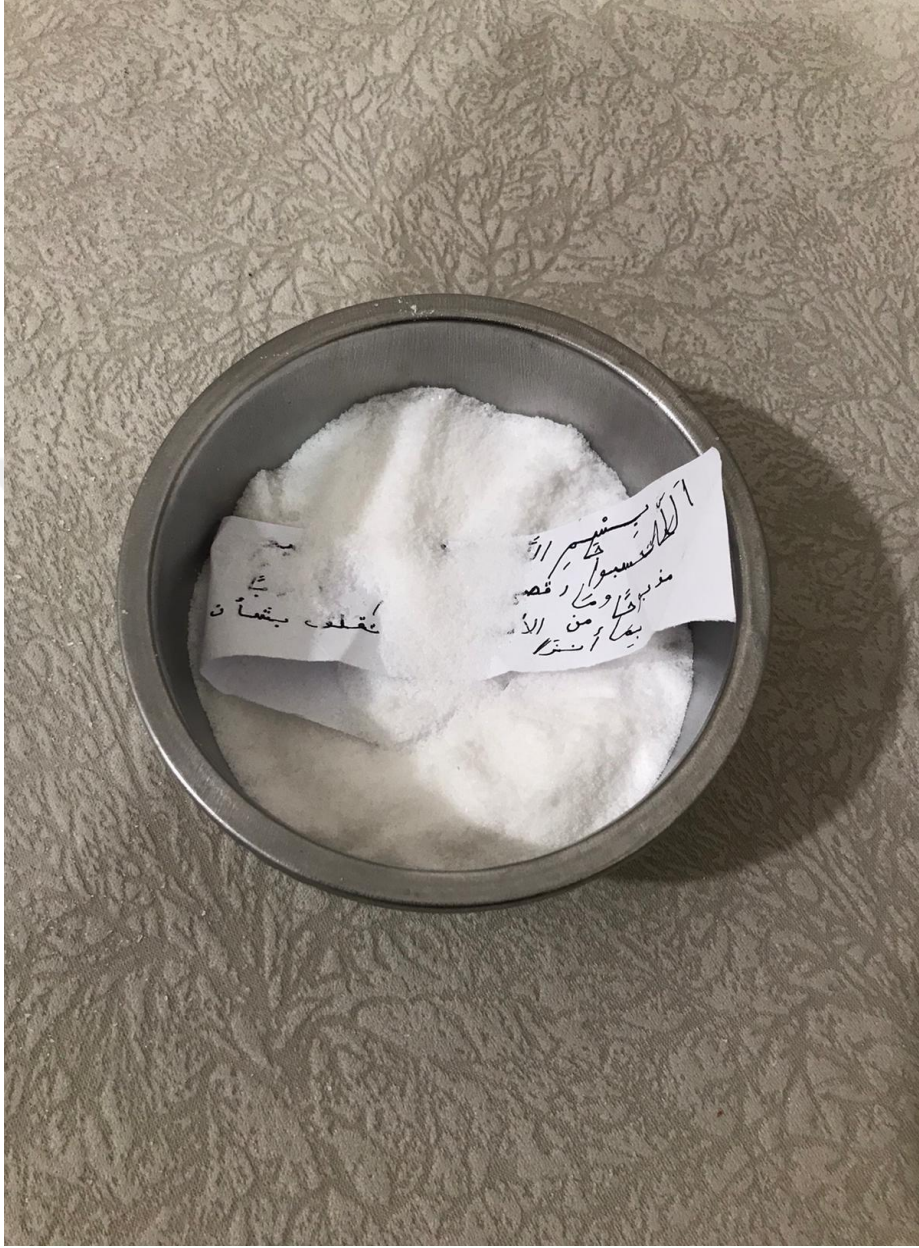
Ek-2: Evi kötü ruhlardan korumak için yapılmış bir büyü

Ek-3: Çocukları gözlerden korumak için yapılmış bir muska örneği

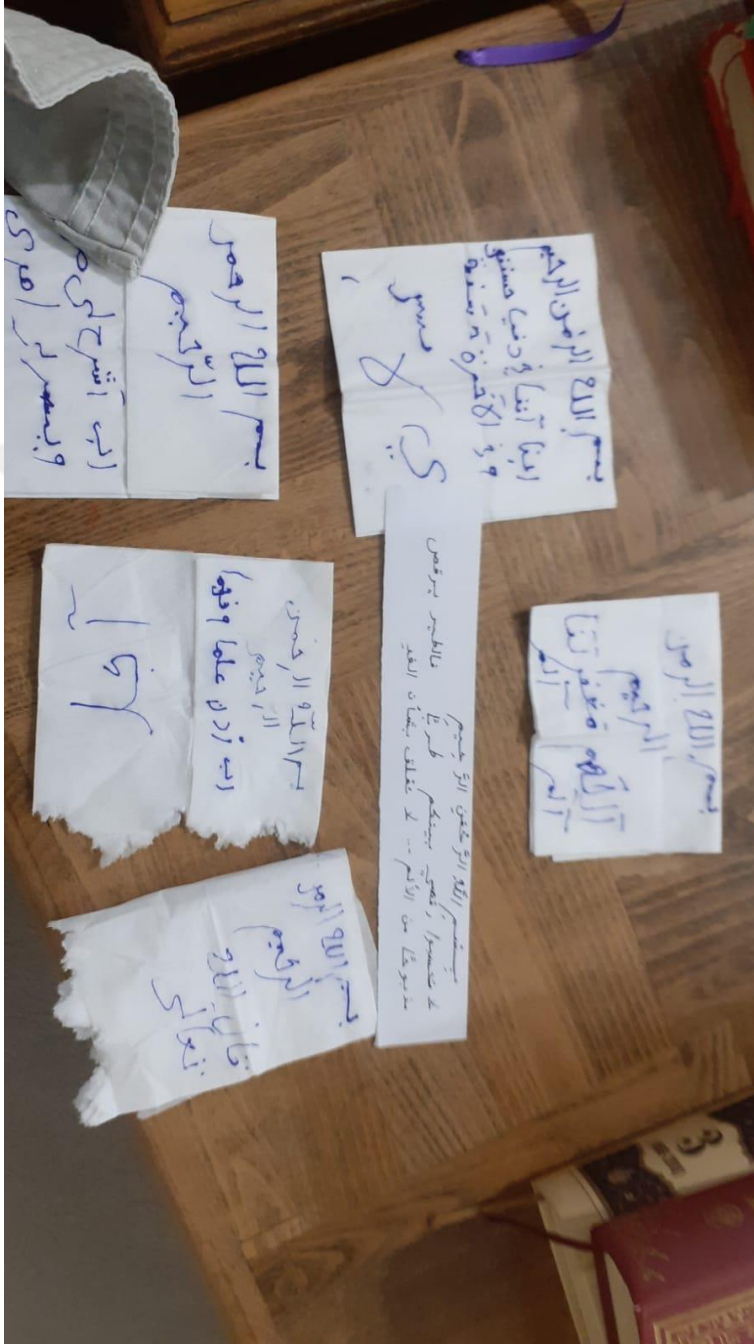
Ek-4: Nazardan korunmak için yapılmış bir büyü örneği

Ek-5: Hayvanların gözden korumak için yapılmış bir büyü örneği

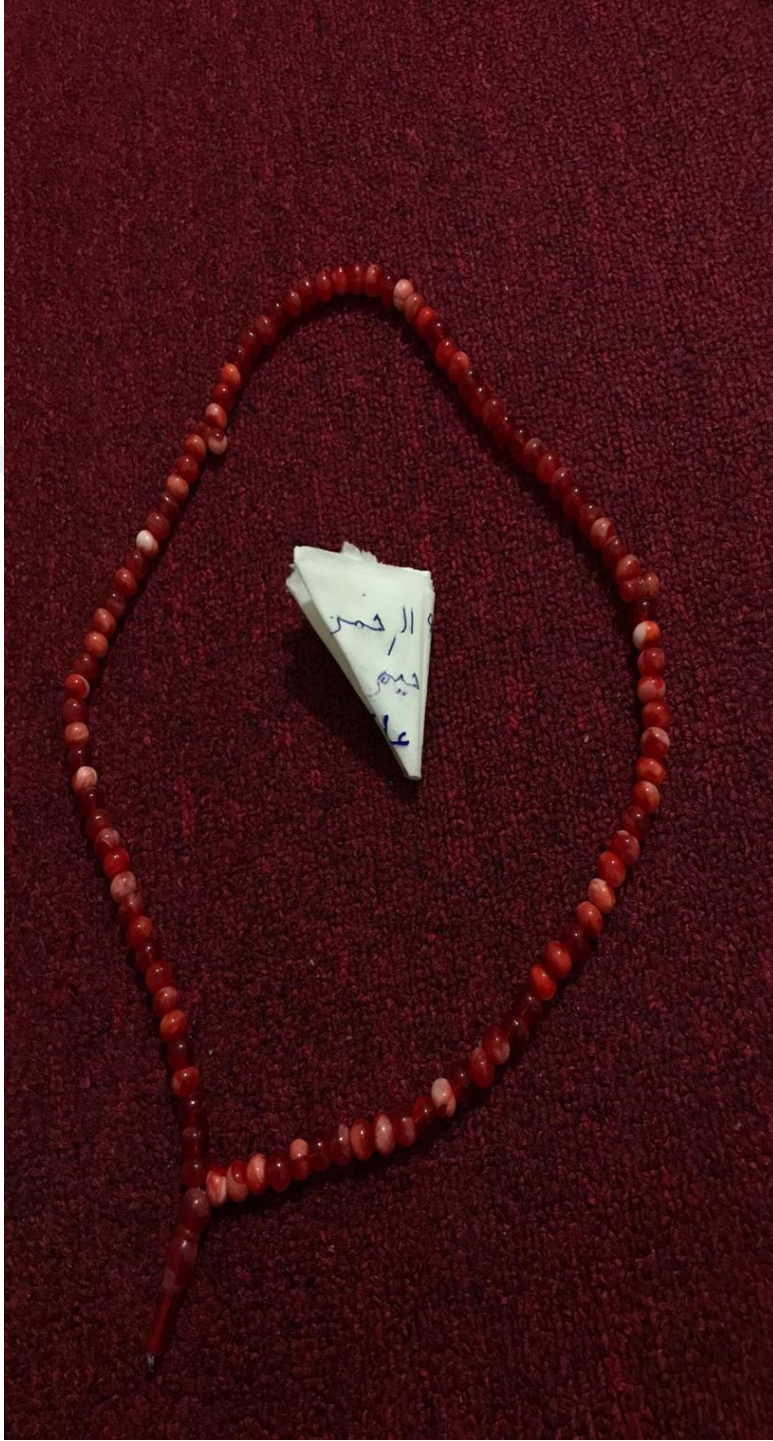
Ek-6: Bazı hastalıklardan korunmak için yapılmış bazı muskalar örneği

Ek-7: Su büyüü örneği

Ek-8: Kısmet açma büyüğü tesbih örneği

Ek-9:

Ek-10: KAYNAK KİŞİLER

(KK1) S, K. Yaş 65, (Emekli). 10.07.2021, Kumluca Köyü (KK2) S, Y. Yaş 63, (Emekli). 12.07.2021, Çatbaşı Köyü (KK3) H, Y. Yaş 48, (Esnaf). 15.07.2021, Merkez

(KK4) B, G. Yaş 37, (Çiftçi). 19.07.2021, Bulanık

(KK5) A, Ö. Yaş 52, (Ev Hanımı). 22.07.2021, Kızılağaç Köyü (KK6) S, G. Yaş 49, (Ev Hanımı). 25.07.2021, Özdilek Köyü (KK7) L, K. Yaş 55, (Ev Hanımı). 29.07.2021, Çatbaşı Köyü (KK8) A, Ç. Yaş 60, (Çiftçi). 02.08.2021, Serinova Köyü (KK9) A, K. Yaş 38, (İşçi). 05.08.2021, Merkez

(KK10) K, T. Yaş 41, (İşçi). 10.08.2021, Merkez (KK11) S, Ç. Yaş 48, (Ev Hanımı). 14.08.2021, Merkez

(KK12) F, Ç. Yaş 52, (Ev Hanımı). 16.08.2021, Harman Köyü (KK13) A, K. Yaş 47, (İşçi). 19.08.2021, Karakuyu Köyü (KK14) N, K. Yaş 51, (Çiftçi). 23.08.2021, Eşmepınar Köyü (KK15) A, S. Yaş 50, (Ev Hanımı). 26.08.2021, Serinova Köyü (KK16) E, A. Yaş 56, (Çiftçi). 29.08.2021, Merkez

(KK17) A, K. Yaş 63, (Ev Hanımı). 02.09.2021, Yaygın Köyü (KK18) S, G. Yaş 54, (Ev Hanımı). 05.09.2021, Güdümlü Köyü (KK19) N, S. Yaş 60, (Ev Hanımı). 08.09.2021, Eğirmenç Köyü (KK20) S, K. Yaş 53, (İmam). 12.09.2021, Merkez

(KK21) N, K. Yaş 45, (İşçi). 15.09.2021, Suvaran Köyü (KK22) İ, K. Yaş 48, (İşçi). 19.09.2021, Çatbaşı Köyü (KK23) C, Ç. Yaş 39, (İşçi). 20.09.2021, Özdilek Köyü (KK24) İ, P. Yaş 47, (İşçi). 23.09.2021, Eralan Köyü

(KK25) Z, C. Yaş 55, (Çiftçi). 25.09.2021, Merkez

(KK26) E, Ö. Yaş 58, (İşçi). 27.09.2021, Kurtuluş Köyü (KK27) H, A. Yaş 43, (İşçi). 30.09.2021, Merkez (KK28) U, K. Yaş 48, (İşçi). 02.10.2021, Eralan Köyü

(KK29) C, T. Yaş 45, (İşçi). 05.10.2021, Karakuyu Köyü (KK30) V, A. Yaş 51, (İşçi). 08.10.2021, Merkez (KK31) M, Ö. Yaş 48, (İşçi). 10.10.2021, Varto

(KK32) İ, Ç. Yaş 50, (İşçi). 15.10.2021, Sosnut Köyü

(KK33) A, E. Yaş 49, (İşçi). 18.10.2021, Özdilek Köyü (KK34) E, Y. Yaş 54, (İşçi). 21.10.2021, Harman Köyü

(KK35) N, K. Yaş 61, (Çiftçi). 26.10.2021, Korkut İlçesi (KK36) A, T. Yaş 56, (İmam).

29.10.2021, Sungu İlçesi (KK37) S, G. Yaş 47, (Çiftçi). 02.11.2021, Kızılağaç Köyü
(KK38) A, G. Yaş 58, (Ev Hanımı). 05.11.2021, Kızılağaç Köyü (KK39) B, A. Yaş 37,
(İşçi). 08.11.2021, Merkez
(KK40) N, A. Yaş 42, (Ev Hanımı). 13.11.2021, Çatbaşı Köyü (KK41) H, K. Yaş 46,
(Çiftçi). 16.11.2021, Varto
(KK42) H, Y. Yaş 51, (Çiftçi). 19.11.2021, Varto
(KK43) B, D. Yaş 48, (Çiftçi). 20.11.2021, Özdilek Köyü (KK44) H, A. Yaş 61, (Çiftçi).
23.11.2021, Elmabulak Köyü (KK45) H, K. Yaş 63, (Çiftçi). 29.11.2021, Bulanık
(KK46) A, U. Yaş 60, (Çiftçi). 05.12.2021, Bulanık (KK47) A, A. Yaş 60, (Çiftçi).
09.12.2021, Bulanık (KK48) K, A. Yaş 58, (Çiftçi). 16.12.2021, Kurtuluş Köyü
(KK49) R, E. Yaş 72, (Ev Hanımı). 23.12.2021, Kızılağaç Köyü
(KK50) B, E. , Yaş 65, (Ev Hanımı). 24.12.2021, Kızılağaç Köyü (KK51) H, I. Yaş 71,
(Ev Hanımı). 29.12.2021, Merkez
(KK52) K, D. Yaş 65, (Çiftçi). 03.01.2022, Merkez
(KK53) E, A. Yaş 63, (Muhtar). 15.01.2022, Serinova Köyü (KK54) H, T. Yaş 58,
(Çiftçi). 25.01.2022, Varto
(KK55) Ö, Ç. Yaş 49, (Çiftçi). 04.02.2022, Yaygın Köyü (KK56) S, B. Yaş 51, (Çiftçi).
15.02.2022, Merkez (KK57) S, Ç. Yaş 49, (İşçi). 22.02.2022, Merkez
(KK58) C, O. Yaş 62, (Çiftçi). 24.02.2022, Harman Köyü (KK59) Z, C. Yaş 68, (Ev
Hanımı). 27.02.2022, Çatbaşı Köyü (KK60) K, C. Yaş 74, (Ev Hanımı). 28.02.2022,
Çatbaşı Köyü (KK61) M, A. A. Yaş 47, (Memur). 10.07.2021, Merkez (KK62) R, A. Yaş
54, (Çiftçi). 13.07.2021, Merkez
(KK63) T, B. Yaş 50, (Çiftçi). 06.08.2021, Merkez
(KK64) N, C. Yaş 61, (Çiftçi). 07.08.2022, Çatbaşı Köyü (KK65) B, Ç. Yaş 69, (Ev
Hanımı), 10.09.2021, Çatbaşı Köyü (KK66) F, Ç. Yaş 76, (Ev Hanımı). 12.09.2021,
Merkez
(KK67) M, Ç. Yaş 68, (Ev Hanımı). 15.09.2021, Güdümlü Köyü (KK68) K, D. Yaş 53,
(Hayvan Tüccarı). 15.10.2021, Merkez (KK69) S, D. Yaş 60, (Çiftçi). 22.10.2021, Varto

(KK70) H, K. Yaş 65, (Fahri İmam). 24.10.2021, Varto

(KK71) A, K. Yaş 60, (Çiftçi). 14.11.2021, Çatbaşı Köyü (KK72) A, K. Yaş 62, (Tüccar).
15.11.2021, Kumluca Köyü (KK73) V, Ö. Yaş 58, (Memur). 05.12.2021, Merkez (KK74)
M, Ş. Ö. Yaş 53, (Çiftçi). 25.12.2021, Merkez

(KK75) K, T. Yaş 49, (İl Halk Kütüphanesi Müdürü). 05.01.2022, Merkez (KK76) K, U.
Yaş 54, (Çiftçi). 10.01.2022, Kızılağaç Köyü

(KK77) M, Z. Y. Yaş 63, (Emekli). 29.01.2022, Merkez (KK78) K, Y. Yaş 70, (Çiftçi).
10.02.2022, Merkez (KK79) S, D. Yaş 74, (Emekli). 15.02.2022, Merkez

(KK80) A, C. Yaş 71, (Çiftçi). 20.02.2022, Çatbaşı Köyü